



T.C.

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

**SORUNLU KREDİLERİN NET KAR
ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRK BANKACILIK
SEKTÖRÜNDE BİR UYGULAMA**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

ŞENNUR YILMAZ

DANIŞMAN

Doç. Dr. Faruk DAYI

KASTAMONU 2021

**T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI**



**SORUNLU KREDİLERİN NET KAR ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRK
BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BİR UYGULAMA**

ŞENNUR YILMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

DOÇ. DR. FARUK DAYI

2021

KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Şennur YILMAZ

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****SORUNLU KREDİLERİN NET KAR ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRK
BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BİR UYGULAMA****ŞENNUR YILMAZ****KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI
DANIŞMAN: DOÇ. DR. FARUK DAYI**

Finansal sistemin önemli bir parçası olan bankalar fon fazlasına sahip olanlardan kaynak toplayarak fon ihtiyacı olanlara kredi yolu ile kaynak sağlamak ve bu faaliyetlerinden gelir elde etmektedir. Bankalar bu faaliyetleri boyunca birçok riskle de mücadele etmek durumunda kalabilmektedirler. Krediler bankacılık sektörünün en fazla gelir getiren ürünü olması yanında bazı riskler taşımaktadır. Bankacılık sektöründe sorunlu krediler son yıllarda sık sık gündeme gelmektedir. Bunun nedeni ise sorunlu kredilerin bankaları ve ekonomiyi olumsuz yönde etkilemesidir. Sorunlu krediler bankaların maliyetlerini artırdığından karlılığını azaltmakta, bu durum reel sektörün kaynak maliyetini artırarak finansal kaynak bulabilmelerini zorlaştırmaktadır. Bu çalışmanın amacı son yıllarda sıklıkla gündeme gelen sorunlu krediler konusunun bankaların karlılığı üzerindeki etkisini araştırmaktır. Çalışmada Türkiye’de faaliyet gösteren 12 bankanın 2010-2019 dönemine ait verileri panel veri analizi ile incelenmiştir. Araştırma sonucunda sorunlu krediler ile aktif karlılık oranı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Sorunlu krediler ile özsermaye karlılık oranı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca sorunlu kredilerin net kar marjını negatif yönde etkilediği bulgulanmıştır.

ANAHTAR KELİMELEER: banka, kredi, sorunlu krediler, banka karlılığı

Haziran 2021, 114 Sayfa, Bilim Kodu: 115301

ABSTRACT**MSC THESIS****THE EFFECT OF NON-PERFORMING LOANS ON NET PROFIT: A
PRACTICE IN THE TURKISH BANKING SECTOR****ŞENNUR YILMAZ****KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF BUSINESS ADMINISTRATION
SUPERVISOR: ASSOC. PROF. FARUK DAYI**

Banks, which are an important part of the financial system, collect resources from those who have surplus funds, provide resources to those in need of funds through loans and earn income from these activities. Banks may have to deal with many risks during these activities. While loans are the most profitable product of the banking sector, they also carry some risks. Non-performing loans have been on the agenda frequently in the banking sector in recent years. The reason for this is that non-performing loans negatively affect banks and the economy. As non-performing loans increase the costs of banks, they decrease their profitability, which increases the resource cost of the real sector and makes it difficult for them to find financial resources. The aim of this study is to investigate the effect of problem loans, which has been on the agenda frequently in recent years, on the profitability of banks. In the study, the data of 12 banks operating in Turkey for the period of 2010-2019 were examined by panel data analysis. As a result of the research, it was seen that there was no statistically significant relationship between NPL and return on assets. A negative significant relationship was found between non-performing loans and return on equity ratio. In addition, it was found that non-performing loans affected the net profit margin negatively.

KEYWORDS: banks, loans, non-performing loans, bank profitability

July 2021, 114 Page, Science Code: 115301

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam boyunca yardımlarını esirgemeyen, bilgi ve tecrübesiyle her türlü desteği veren tez danışmanın Doç. Dr. Faruk DAYI' ya sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca çalışmanın tamamlanma sürecinde bana destek veren eşime, aileme ve özellikle bana karşı gösterdiği anlayışından dolayı takdir ettiğim kızım Şevval'le teşekkür ederim.

ŞENNUR YILMAZ

Kastamonu, 2021

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEZ ONAYI	ii
TAAHHÜTNAME	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
GRAFİKLER DİZİNİ	x
TABLolar DİZİNİ	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xii
1. GİRİŞ.....	1
2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ	5
2.1 Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi.....	5
2.1.1. Cumhuriyetten Önce Türk Bankacılığı.....	5
2.1.2. Cumhuriyet Dönemi’nde Türk Bankacılığı	7
2.1.3. 2010 Yılı Sonrası Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü.....	15
2.2. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankalar.....	19
2.2.1. Mevduat Bankaları.....	19
2.2.2. Yatırım ve Kalkınma Bankaları	20
2.2.3. Katılım Bankaları.....	21
2.3. Bankaların Fonksiyonları	22
2.3.1. Fon Aktarma Fonksiyonu	23
2.3.2. Hizmet Fonksiyonu.....	24
2.3.3. Kaydi Para Yaratma Fonksiyonu.....	24
2.4. Bankacılık Sektöründe Karşılaşılan Riskler.....	25
2.4.1. Kredi Riski.....	25
2.4.2. Operasyonel Risk.....	26
2.4.3. Likidite Riski	27
2.4.4. Faiz Oranı Riski	28

2.4.5. Kur Riski.....	28
2.5. Kredinin Tanımı ve Türlerine Göre Sınıflandırılması.....	29
2.6. Bankacılık Sektöründe Karşılıklar	33
2.7. Bankacılık Sektöründe Karlılık Kavramı	37
3. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE SORUNLU KREDİLERE GENEL BİR BAKIŞ	39
3.1. Sorunlu Kredilerin Tanımı ve Kapsamı	39
3.2. Sorunlu Kredilerin Oluşum Nedenleri	42
3.2.1. Banka İçi Uygulamalardan Kaynaklanan Nedenler.....	42
3.2.2. Müşteriye İlişkin Nedenler	44
3.2.3. Çevresel Faktörlerden Kaynaklanan Nedenler	45
3.3. Sorunlu Kredilerin Bankacılık Sektörüne Etkileri	47
3.4. Sorunlu Kredilerin Ekonomiye ve Reel Sektöre Etkileri	49
3.5. Sorunlu Kredilerin Oluşumunu Engelleyebilecek Önlemler.....	50
3.6. Sorunlu Kredilerde Bankaların Çözüm Süreçleri.....	52
3.6.1. Sorunlu Kredilerin Yeniden Yapılandırılması.....	53
3.6.2. Teminatın Paraya Çevrilmesi.....	55
3.6.3. Kredilerin Takip Hesaplarına Atılması.....	55
3.6.4. Sorunlu Kredilerin Satışı	56
3.7. Türkiye’de Sorunlu Kredilerin Gelişimi	57
4. BÖLÜM: LİTERATÜR TARAMASI.....	63
5. BÖLÜM: TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE SORUNLU KREDİLERİN BANKA KARLILIĞINA ETKİSİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA.....	71
5.1. Çalışmanın Önemi	71
5.2. Çalışmanın Amacı	72
5.3. Çalışmanın Örneklemi.....	73
5.4. Çalışmanın Yöntemi.....	77
5.5. Çalışmanın Modeli ve Veri Seti	79
5.6. Çalışmanın Bulguları.....	83
5.6.1. Korelasyon testi sonuçları.....	83
5.6.2. Çoklu doğrusal bağlantı testi sonuçları.....	84
5.6.3. Hausman Testi Sonuçları	86
5.6.4. Otokorelasyon testi sonuçları.....	88

5.6.5. Değişen varyans testi sonuçları.....	89
5.6.6. Panel veri analiz sonuçları	92
6. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER	99
KAYNAKLAR	104



GRAFİKLER DİZİNİ

Sayfa

Grafik 2. 1. Türkiye’de kredilerin takibe dönüşüm oranının değişimi (%) (2008-Eylül 2020).....	58
Grafik 2. 2. Türkiye’deki kredilerin gelişimi (milyar TL).....	60



TABLOLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 2. 1. Türkiye’deki banka, şube ve personel sayıları.....	15
Tablo 2. 2. Bankaların bilanço büyüklükleri (milyon TL).....	17
Tablo 2. 3. TFRS 9 uygulamayan bankaların karşılık oranları	36
Tablo 3. 1. Türkiye’deki takipteki kredilerin kredi türlerine göre dağılımı (%).....	61
Tablo 5. 1. Çalışmanın örneklemindeki bankaların listesi	73
Tablo 5. 2. Bankaların 2019 yılı toplam aktif tutarları (milyon TL).....	74
Tablo 5. 3. Bankaların 2019 yılı toplam öz kaynak tutarları (milyon TL).....	75
Tablo 5. 4. Bankaların 2019 yılının takipteki kredilerinin toplam kredilere oranı	76
Tablo 5. 5. Bankaların 2019 yılında kredi karşılıklarının toplam kredilere oranı.....	77
Tablo 5. 6. Çalışmada kullanılan değişkenler	79
Tablo 5. 7. Korelasyon testi sonuçları.....	84
Tablo 5. 8. VIF testi sonuçları.....	85
Tablo 5. 9. VIF testi sonuçları.....	85
Tablo 5. 10. ROA değişkeni için Hausman Testi sonuçları	86
Tablo 5. 11. ROE değişkeni için Hausman Testi sonuçları	87
Tablo 5. 12. NKM değişkeni için Hausman Testi sonuçları	87
Tablo 5. 13. Otokorelasyon testi sonuçları.....	88
Tablo 5. 14. Değişen varyans testi sonuçları	89
Tablo 5. 15. ROE modeli değişen varyans testi sonuçları	90
Tablo 5. 16. NKM modeli değişen varyans testi sonuçları	91
Tablo 5. 17. Panel veri testleri	92
Tablo 5. 18. ROA panel veri analiz sonucu	93
Tablo 5. 19. ROE panel veri analiz sonucu.....	95
Tablo 5. 20. NKM panel veri analiz sonucu	96

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TFRS	: Türkiye Finansal Raporlama Standartları
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
VYŞ	: Varlık Yönetim Şirketi

1. GİRİŞ

Finansal sistem içerisinde önemli bir yere sahip olan bankalar, tasarruf sahipleri ile fon ihtiyacı olan kişi veya kurumları buluşturarak aracılık hizmeti vermekte ve faaliyetleri süresinde birçok riskleri göz alarak kar elde etmeyi amaçlamaktadırlar. Bankaların karşılaşılabileceği olası riskler bankacılık krizlerine neden olabilmekte ve krizlerle başa çıkılamaması bankaları iflasa sürükleyebilmektedir. Bankacılık krizleri ülke ekonomilerini derinden etkileyen, gerek banka gerek ekonomik sistem tarafından istenilmeyen bir durumdur.

Bankacılık sektöründe aktifin büyük bir kısmını oluşturan krediler, bankaların riskli ve karlı ürünleridir. Fakat bankalar tarafından kredi adı altında verilen borçların geri ödemelerinde meydana gelebilecek olası aksamalar kredinin sorunlu hale gelmesine ve sonrasında bu durum bankayı, reel sektörü, toplumu ve ekonomiyi olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Örneğin bankacılık sektöründe krize neden olan sorunlu krediler sadece bankaları değil, ekonomiyi ve tüm toplumu derinden etkilemektedir. Bu nedenle bankaların takipteki kredilerinin artması halinde, bankaların kredi arzları ve sektör yatırımları azalacağından sorunlu kredilerin izlenmesi gerekmektedir (Sarı, 2020: 347).

Genel olarak sorunlu kredi; banka ile kredi müşterisi arasındaki kredi geri ödeme anlaşmasının bozularak tahsilatların gecikmesi ve zarar olasılığının meydana gelmesi anlamına gelmektedir (Selçuk ve Darıcı, 2003: 174). Kredi geri ödemelerindeki gecikme gün sayısı dikkate alındığında ise sorunlu krediler, vadesi 90 günü aşan kredilerdir (Dimitrios, Helen ve Mike, 2016: 116). Hangi durumda ortaya çıktığı dikkate alındığında ise; bankaların kullandırdıkları kredilerin vadeleri geldiğinde anapara ve faizini tahsil edemediği durumda söz konusu kredi sorunlu kredi haline dönüşmektedir (Artekin ve Soydal, 2019: 363). Tanımlardan anlaşılacağı üzere; herhangi bir kredinin, 90 gün ve üzeri bir süredir anapara ve faiz tahsilatının yapılamamış olması durumunda söz konusu kredi için artık sorunlu kredi olarak nitelendirilebilmektedir.

Bankacılık sektöründe bir kredinin vadesinde ödenmemesi krediyi anında sorunlu kredi yapmamaktadır. Mevzuatta net bir şekilde tanımlama yapılmamış olsa da Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından 22 Haziran 2016 yılında yayınlanan “*Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*” kapsamında kredilerin sınıflandırılması; *I. Grup Standart Nitelikli Krediler, II. Grup Yakın İzlemedeki Krediler, III. Grup Tahsil İmkânı Sınırlı Krediler, IV. Grup Tahsili Şüpheli Krediler ve V. Grup Zarar Niteliğinde Krediler* şeklinde yapılmış olup, sınıflandırma yer alan III., IV. ve V. Grup Krediler donuk alacak olarak kabul edilir (Resmi Gazete, 2016). Bu ifade ile donuk alacaklar kavramı sorunlu kredi olarak nitelendirilebilmektedir.

Bankacılık sektöründe kredi kullanılırken bankaların asıl hedefi, kredi geri ödemelerinin sorunsuz bir şekilde gerçekleşebilmesidir. Kredi geri ödemelerinde sorun yaşanmamak adına durumun tespiti gerek risk izleme birimleri gerekse de erken uyarı sinyalleri ile yapılmaya çalışılmaktadır (Kocaman, Hazer ve Babuşcu, 2018: 229). Buradan bankalar için kredi vermek ne kadar önemli ise kredilerin tahsilatını yapabilmenin o derece önemli olduğu söylemek mümkün olabilmektedir.

Sorunlu krediler ekonominin sağlıklı bir şekilde işleyip işlemediğini gösteren önemli kriterlerden biri olabilmektedir. Bankacılık sektöründeki sorunlu kredilerde yaşanan artışlar ekonomide bozulmalara neden olduğunun bir göstergesi olabilmektedir. Tersini düşünüldüğünde ise; ekonomide meydana gelen olumsuzluklar bankacılık sektörünü de derinden etkileyebilmektedir. Ekonomide yaşanabilecek olumsuz gelişmeler firmaların mali yapısının bozulmasına, çalışanların işsiz kalmasına, hane halkı gelirlerinde azalmalara neden olabilmektedir. Bu durum firmalar ve bireylerin kredi ödemelerinde aksaklıklara neden olabileceğinden sorunlu kredilerde artış meydana gelebilmektedir.

Sorunlu kredilerin artmasıyla kredi hacmi azalabilmekte ve buna bağlı olarak da sektör yatırımları azalabilmektedir. Bankalar artan sorunlu krediler nedeniyle kredi kullanırmakta daha isteksiz olabileceğinden reel sektör kaynak bulmakta zorlanabilir veya bankalar faiz oranlarını artırma yoluna giderek reel sektörün

kaynak maliyetinin artmasına neden olabilir (Yüksel, 2016: 42). Reel sektörün büyüyebilmesi için sorunlu kredilerin izlenmesi gerekmektedir. Bankaların ekonomik daralma dönemlerinde zarar niteliği oluşturabilecek kredi tahsilatlarına ağırlık vermesi ve ülke ekonomisi için uygun kredi politikaları belirlemeleri alınabilecek önemli stratejik kararlardan olabilmektedir.

Bankacılık sektöründe sorunlu krediler ne kadar fazla ise bankaların sağlıklı ve etkin çalışması da o kadar zor olabilmektedir. Nitekim banka sorunlu kredileri için zaman harcayarak gerçek faaliyetleri ile ilgilenemez duruma gelebilirler. Bankaların etkin çalışmaması ulusal ekonomi için de bir yük olabilmekte ve gelir dağılımı bozulabilmektedir. Sorunlu krediler ne kadar az olursa banka daha verimli çalışarak ekonomiyi destekleyebilmekte ve ekonomik kalkınmada önemli bir işlevi olabilmektedir. Bu sayede bankacılık sektöründen kaynaklı ekonomik krizlerden biri ortadan kalkabilecek ve bankalar hem karlılıklarını artıracak hem de ekonomiye zarar teşkil etmeyeceklerdir.

Bankacılık sektöründe ekonomik açıdan yaşanabilecek en büyük problem; müşterilerine kullandırdıkları kredilerin geri ödemelerinde gecikmeler görülmesi veya müşteriden kredi anapara ve faiz tahsilatının sağlanamamasıdır (Kaya, 2020: 205). Sorunlu krediler, bir ekonomide hem finans sektörünün aktif kalitesini göstermekte hem de bireylerin ve firmaların borç ödeyebilme kapasitesini göstermektedir. Bu nedenle sorunlu kredilerin yönetimi ve takibi oldukça önemlidir (Yücememiş ve Sözer, 2011: 54). Çünkü sorunlu krediler bankaların en büyük problemlerinden biri olduğu görülmektedir.

Sorunlu kredilerin bankalar ve ülke ekonomilerini tehdit eden önemli bir sorun olduğundan yola çıkarak bu çalışma Türk bankacılık sektöründeki sorunlu kredilerin banka karlılığına etkilerini belirlemek amacı ile yürütülmektedir. Çalışma 5 bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde; Türkiye’de bankacılık sektörü tarihi, Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar, bankaların fonksiyonları, bankacılık sektörünün karşılaştığı riskler hakkında genel bilgiler verilmiştir. Akabinde kredilerin tanımı yapılmış, kredi türleri, karşılıklar ve banka karlılığı açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümde sorunlu kredilere yer verilmiştir. Sorunlu kredilerin tanımı yapılmıştır. Sorunlu kredilerin ortaya çıkış nedenleri, bankacılık sektörüne ve ekonomiye olan etkileri, sorunlu kredilerin oluşumunu engelleyebilecek önlemler ve sorunlu krediler için bankaların çözüm süreçleri hakkında bilgiler verilmiştir. Son olarak da Türkiye’de sorunlu kredilerin gelişimi ilgili grafikler ile açıklanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümde; sorunlu kredilerin banka karlılığı üzerindeki etkilerini araştıran bilimsel çalışmalara yer verilmiştir. Bu bölümde ulusal ve uluslararası araştırmalar incelenmiş ve literatür taraması adı altında sunulmuştur.

Çalışmanın dördüncü bölümde; Türk bankacılık sektöründe sorunlu kredilerin banka karlılığı üzerindeki etkisi araştırılmaktadır. İlk olarak araştırmanın amacı, modeli ve veri setine yer verilmiştir. Ardından çalışmada kullanılan panel veri analizi hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmada, BBDK’nın resmi internet sitesinden alınan ve 100’ün üzerinde şube sayısına sahip olan Türkiye’de faaliyet gösteren 13 bankaya yer verilmiştir. Bankaların finansal tablo verileri kullanılarak korelasyon, çoklu doğrusal bağlantı, Hausman, otokorelasyon ve değişen varyans testleri ile panel veri analizi yapılarak analiz sonuçları değerlendirilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde sorunlu kredilerin banka karlılığı üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Bankaların sorunlu kredilerinin net kar marjını ve aktif karlılığını pozitif yönde etkilediği, özsermaye karlılığı ile herhangi bir istatistiksel anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Sorunlu kredilerin önlenmesi için önerilerde bulunulmuştur.

2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ

Bu bölümde Türk bankacılık sektörünün tarihsel gelişimine, Türkiye’de faaliyet gösteren bankalara, bankaların fonksiyonlarına, bankacılık sektörünün karşılaştığı risklere, kredinin tanımına, kredi türlerine, karşılıklar ve banka karlılığına yer verilmektedir.

2.1 Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi

Ekonominin ve finansal sistemin temelini oluşturan bankacılık sektörü tarihsel süreç içerisinde siyasi ve ekonomik koşullara göre yapılanarak hızla gelişim göstermiştir. Banka sayılarında artışlar meydana gelmiş, gerekli durumlarda sektöre ek düzenlemeler yapılmıştır. Sektördeki gelişimin ekonomiye ve bankacılık sektörüne olumlu veya olumsuz birtakım etkileri de olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde birçok bankanın faaliyetine son verilmiş ve bu bankalar hem kendi tüzel kişiliklerine hem de bankacılık sektörüne ve ülke ekonomisine büyük zararlar vermişlerdir. Türkiye’de bankacılık sektörünün tarihsel gelişimi; Cumhuriyet’ten önce Türk bankacılığı, Cumhuriyet dönemi Türk bankacılığı ve 2010 yılı sonrası Türk bankacılığının genel görünümü şeklinde üç kısımda incelenmektedir.

2.1.1. Cumhuriyetten Önce Türk Bankacılığı

18. yüzyılda Osmanlı toplumunda meydana gelen bazı ihtiyaçlar borç almayı gerektiren durumlar meydana getirmiştir. Örneğin hasar gören veya eskien binalarını onarmak isteyenler, eşlerini askere gönderen kadınlar ile çocuklarının paraya ihtiyaç duymaları, savaş sebebi ile fazladan toplanan vergilerin ödenebilmesi, fırtınalarda zarar gören gemilerin tamiri ve ticarethanelerin ihtiyaçları için borç alma ihtiyacı hasıl olmuştur. Devlet borç almak isteyen kişilere belli bir bedel ödeyerek istediği borcu alma olanağı sağlamakta diğer taraftan da vakıflar gibi nakit paraları işleterek ayakta kalmaya çalışan kurumlara da verilen borç karşılığında gelir sağlama imkanı sağlanmıştır. Bu işlemler devletin denetimi ve gözetimi altında yapılmaktadır. İşlemlerin özelliklerinden biri de borçlu eğer borcunu ödeyemeyecek duruma gelir ise borca herhangi bir ek ilave yapılmamaktadır. Böylece borcunu ödemekte zorlanan

kişinin artan bir borç yükü altında kalmasına engel olunduğu görülmektedir (Kaya, 2007: 40). Çünkü Osmanlı döneminde toplumsal dayanışma kültürü hakim olmuştur. Özellikle para vakıfları imece ve dayanışma kültürünün önemli göstergelerindendir. Para vakıfları ile iş adamlarına ipotek karşılığında fon sağlayarak gelir elde edilmiş ve bu gelirler ihtiyaç sahipleri, hastane, eğitim kurumları gibi alanlarda kullanılmıştır. Para vakıflarının ticari işletme amacı gütmemesi ve daha geniş kredi verebilmek amacı ile de birleşmemeleri, bu vakıfların bankalara dönüşmemesinin bir sebebi olabilmektedir (Uluyol, 2019: 23-24). Para vakıflarında, kullandırılan krediler için yapılan sözleşmeler kadı huzurunda yapılmaktadır. Kredilerin geri dönüşünde problem olması halinde bu durum davaya konu olmaktadır. Ayrıca Osmanlı döneminde kredilendirme üretime değil de hazine ihtiyaçlarına yönelik kullanılmıştır. Ancak tüketim amaçlı kullanılan yüksek faizli krediler ile Avrupa’da üretilen malların alımı devam ettiğinden Osmanlı’da fakirleşmenin arttığı ifade edilmiştir (Oğuz, 2019: 51-59).

Tanzimat’a kadar geçen dönemlerde ülkemizde bankacılığa rastlanmamaktadır. Türkler’ in mesleki açıdan askerlik ve yöneticilik ile uğraşması neticesinde sarraflık ve faizcilik gibi para değişimini sağlayan meslekler Türk ve Müslüman olmayan kesim tarafından yürütülmektedir. Bu bakımdan kısmen de olsa bankacılık işlemleri görülebilmektedir. Ülkemizde bankacılığın gelişmemesinin en önemli nedeni, Osmanlı Devleti’nin Batı Avrupa’da gerçekleşen sanayi devrimini yaşamaması ve esnaf ve sanatkârlara dayanan kapalı bir ekonomik düzen içinde kalması olarak ifade edilmektedir (Parasız, 1997: 92-93).

Ülkemizde bankacılık sektörü 1847 yılında hükümetin de yardımıyla kurulan İstanbul Bankası ile başlamıştır. İki galata bankeri tarafından kurulan banka 1952 yılına kadar faaliyetini sürdürmüştür. Ardından 1856 yılında İngiliz sermayesi ile Osmanlı Bankası kurulmuş, Osmanlı Bankası’na 1863 yılında Fransız sermayesi de eklenerek yapısal değişikliğe gidilmiş ve Bank-ı Osman-i Şahane adı altında faaliyetine devam etmiştir (Erdem, 2014). Cumhuriyet Dönemi öncesi kurulan bankalar daha çok yabancı sermaye tarafından yabancı şirketleri finanse etmek amacıyla kurulmuştur (Günel, 2010: 173).

Sanayi Devrimi ile birlikte tarım aletlerindeki teknolojik gelişme karşısında çiftçilerin nakit paraya ihtiyaçları doğmuştur. Çiftçilerin bu yeni makinelerden temin etmek istemesi yeni bir tefeciliği beraberinde getirmiştir. Çiftçiler yıllık %40 faiz ile tefecilerden para almak durumunda kalmıştır ve Mithat Paşa bu usullere tepki olarak Memleket Sandıklarının kurulmasını sağlamıştır (Güngör, 2017: 651-652). Memleket Sandıkları, Mithat Paşa öncülüğünde çiftçilerin tarımsal kredi talebini karşılamak için 1863’de kurulmuştur. Daha sonra halkın tasarruflarını değerlendirmek ve bu tasarrufları ihtiyaç sahiplerine vererek 1868’de İstanbul Emniyet Sandığı kurulmuştur. Bu iki milli finansal kuruluşun yerine 1888 yılında Ziraat Bankası kurulmuştur (Günel, 2010: 173-174).

2.1.2. Cumhuriyet Dönemi’nde Türk Bankacılığı

Cumhuriyet döneminde bankacılığın gelişimi ülke ve dünya ekonomisinin şartlarına göre çeşitli evrelerden geçmiştir. Bu bölümde bankacılığın tarihsel gelişimi sekiz bölümde incelenmiştir. Erdem (2014), Cumhuriyet döneminde bankacılığın gelişimini yedi dönemde incelemiştir. Bunlar; milli bankacılığın geliştiği dönem (1923-1932), büyük devlet bankalarının kuruluş dönemi (1933-1944), özel bankaların gelişme dönemi (1945-1960), planlı dönem (1961-1979), finansal serbestleşme ve dışa açılma dönemi (1980’li yıllar), piyasaların küreselleşmesi ve krizler dönemi (1990’lı yıllar), sektörde krizler, iflaslar, devralmalar ve ardından “küçülerek etkinleşme” (1999-2002) dönemidir. İnceleme 2002 yılına kadar yapıldığından çalışmamıza Günel’in (2010) bankacılıkta yabancı sermaye dönemi (2003-2009), sekizinci dönem olarak eklenmiştir.

2.1.2.1. Milli Bankacılığın Geliştiği Dönem (1923-1932)

Cumhuriyet öncesi dönemde bankacılık sektörü daha çok yabancıların kontrolündedir. Cumhuriyet öncesi dönemde milli bankacılığa çok az rastlanmakta olup bunlar; 1863 yılında çiftçilerin tarımsal kredi taleplerini karşılamak için Mithat Paşa öncülüğünde kurulan Memleket Sandıkları ile 1868 yılında halkın tasarruflarını değerlendirerek bu tasarrufları ihtiyaç sahiplerine vermek amacı ile kurulan İstanbul Emniyet Sandığı olmuştur (Günel, 2010: 173-174).

Cumhuriyetin kurulduğu 1923 yılında yapılan İzmir İktisat Kongresi'nde hükümetin, çiftçilerin, sanayicilerin ve tüccarların önde gelenlerinin fikirleri de alınarak bankacılık ile ilgili önermeler ortaya atılmıştır. Alınan kararlar doğrultusunda kamunun iştiraki ile özel sektöre yönelik bankacılık faaliyetleri başlamıştır. 1925 yılında özel sanayi işletmelerine orta ve uzun vadede kredi verilmesi amacı ile ilk kalkınma bankası olan Türkiye Sanayi ve Maden Bankası kurulmuştur. 1927 yılında konut kredisi verebilmek amacı ile Emlak ve Eytam Bankası kurulmuştur. Milli mücadele sonrası İstanbul ve Anadolu'nun birçok şehrinde özel teşebbüse bağlı yerel bankalar kurulmuştur (Erdem, 2014: 243-244). Bu dönemde tüccarlara fon kaynağı sağlayabilmek için yerli ve yabancı sermaye ile kurulan tek şubeli bankalara rastlanmaktadır. 1929 yılında yaşanan Dünya Ekonomik Krizi etkileri ile beraber ticari faaliyetlerde azalmalar meydana gelmiş, tarım sektöründeki gelirler düşmüştür. Bu durum tek şubeli yerel bankaların birçoğunun faaliyetlerine son vermesine neden olmuştur (Türkiye Bankalar Birliği, 2008: 3-5).

2.1.2.2. Büyük Devlet Bankalarının Kuruluş Dönemi (1933-1944)

1929 krizinden sonra meydana gelen ekonomik buhran üzerine devlet ekonomi üzerinde müdahale etme gerekliliği duymuştur. Sanayileşme için gerekli sermayeye ihtiyaç duyulan yatırımların sağlanmasında devletin daha fazla olanaklara sahip olduğu düşüncesi hakim olmuştur. Bu dönemde devletin yatırımları ile birçok banka kurulmuştur. 1933 yılında tekstil, demir-çelik, çimento kağıt gibi sektörlerin üretimini desteklemek amacı ile Sümerbank kurulmuştur. Yine aynı yıl şehir ve kasabalara su, elektrik, alt yapı gibi hizmetlerin karşılanması amacı ile Belediyeler Bankası kurulmuştur. 1935 yılında maden yatakları ve enerji kaynaklarını işletecek firmaların finansman kaynağını desteklemek için Etibank kurulmuştur. 1937 yılında denizyolu işletmeciliğini işletecek firmaları desteklemek için Denizbank kurulmuştur. 1938 yılında küçük esnaf ve zanaatkarların kredi ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile Halk Bankası ve Halk Sandıkları kurulmuştur (Kırbaşlı ve Güzveli, 2010: 53).

2.1.2.3. Özel Bankaların Gelişme Dönemi (1945-1960)

Türkiye’de ticari faaliyetlerde gözlenen artış yeni bankalara olan ihtiyaçları artırmıştır ve özel kesim bankacılığının geliştiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde özel bankaların kurulması ile yerel bankaların birçoğu faaliyetini durdurmak zorunda kalmıştır (Erdem, 2014: 246). Yatırımların, firmaların, nüfusun, milli gelirin artması, sanayi sektörünün ve üretilen malların genişlemesi, şehirlerin büyümesi gibi faktörler ekonomide fon kaynağı ihtiyacının artmasına neden olmuştur. Bu dönemde; Yapı ve Kredi Bankası (1944), Türkiye Garanti Bankası (1946), Akbank (1948), Demirbank (1953), Şekerbank (1954), Pamukbank (1955) gibi özel bankalar ile devlet tarafından Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası (1950) kurulmuştur (TBB, 2008: 6).

II. Dünya Savaşı’ndan olumsuz etkilenen Türkiye ekonomisinin kalkınmasını hızlandırabilmek için özel sektöre destek verilmiştir. Bu yönde özellikle özel bankacılık sektörü olumlu yönde etkilenecek gelişimlerinde yeni bir dönem başlamıştır. Ayrıca dışa açık ekonomi politikası ile bankaların yurt dışı kaynaklı kredi kullanımlarına olanak sağlanmıştır (Demir, 2016: 33).

2.1.2.4. Planlı Dönem (1961-1979)

Bu dönem, bankacılık sektörünün önemli derecede devlet müdahalesi altında kaldığı bir dönem olmuştur. Bankaların ana faaliyetleri, kalkınma planı içerisinde yer alan yatırımlara finansal kaynak sağlamak olarak belirtilmiştir (Kırbaşı ve Güzveli, 2010: 55). 1962 yılında Devlet Planlama Teşkilatı kurularak beşer yıllık kalkınma planları hazırlanmıştır. Kalkınmanın önünü açabilmek ve finansman kaynağı sağlayabilmek amaçlı kamu, özel ve yabancı sermayeli birçok kalkınma ve yatırım bankaları kurulmuştur. Bu dönemde; 1960 yılında turizm sektörünün finansman yatırımlarını sağlayabilmek için T.C. Turizm Bankası kurulmuştur. 1963 yılında sanayi sektöründeki yatırımları finanse edebilmek için özel sektör tarafından Sınai Yatırım ve Kredi Bankası kurulmuştur. 1964 yılında ulaştırma, imalat, sanayi ve maden sektörünün yatırım kredilerini karşılamak amacıyla kamu bankası olarak Devlet Yatırım Bankası kurulmuştur. 1975 yılında yurt dışındaki Türk işçilerin

birikimlerinin yurt içinde finansman kaynağı olarak kullanabilmesi için Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası kurulmuştur (Erdem, 2014: 247-248).

Bu dönemde kalkınma ve yatırım bankacılığı desteklenmiş, ticaret bankalarına ise sınırlamalar getirilmiştir. Küçük ve yerel bankaların yerini büyük ve çok şubeli bankalar almıştır. Holding bankacılığının geliştiği bir dönem olmuştur. 1962 yılında Anadolu Bankası, 1964 yılında %25 yabancı sermaye ile Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası ve 1977 yılında %60 yabancı sermaye ile Arap-Türk Bankası kurulmuştur. Türk ve yabancı ortaklı ticaret bankalarının kurulması Türk bankacılık sektörünün dışa açıldığının bir göstergesi olarak görülmektedir (Günel, 2010: 176).

1960 ile 1964 yılları arasında 15 banka tasfiye edilmiş veya faaliyeti sona ermiştir. Bu durum planlı dönemde az sayıda banka kurulmasına neden olmuştur. Nitekim yeni ticaret bankaları ve yabancı bankaların açılmasına sınırlamalar getirilmiştir. Faaliyetlerine rekabetin olmadığı bir dönemde devam eden bankalara ise şube bankacılığına yönelme, yeni şube açma konusunda teşvikler sağlanmıştır. Küçük bankaların maliyetlerini düşürebilmeleri için banka birleşmelerine gidilmesi sağlanmıştır (Gülhan, 2009: 31).

Planlı dönemin en önemli özelliklerinden biri de özel ticaret bankalarının holding bankaları halini almasıdır. Özel sektör yatırımlarını artıracak düşüncesi ile devlet tarafından bankalara özellikle öncelikli sektör yatırımlarını destekleyici ve özendirici düzenlemeler yapıldığı görülmektedir (Demir, 2002: 21). Dolayısıyla bu dönemde bankacılık sektörünün devlet kontrolü ve etkisi altında kaldığını söylemek mümkündür.

2.1.2.5. Finansal Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi (1980'li Yıllar)

1980 yıllara dışa açılma ve ihracata yönelik üretime dayalı kalkınma politikaları hakim olmuştur. Bankacılık sektöründe yerli ve yabancı bankaların açılmasına izin verilmiş, mevduat ve kredi faiz oranları serbest bırakılmıştır. Bu durumun bankacılık sektöründe rekabeti artırmıştır. Bu dönem, bankaların yeni ürün ve hizmetler sunduğu, teknolojiden yararlandığı, personelin eğitildiği ve sonucunda bankacılıkta verimliliğin arttığı bir dönem olmuştur (TBB, 2008: 13-14).

Bankaların serbestleşmeye geçişi ile rekabetçi piyasa başlamıştır. Automated Teller Machine (ATM), Point of Sale Terminal (POS), kredi kartları gibi ürünler bankacılık sektöründe yer almaya başlamıştır. Banka sayısı, şube ve personel sayısında artışlar meydana gelmiştir. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) ve Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) kurulmuştur (Erdem, 2014: 249-250).

Bankacılık sektörüne girişi, büyümeyi ve rekabeti kolaylaştırıcı yasal düzenlemeler neticesinde 1980'li yıllar Türk bankacılık sektörünün banka sayısı, istihdam sayısı ve teknoloji alanında hızlı bir gelişme yaşadığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde Türkiye ekonomisi dışa açılarak dünya ekonomisi içerisinde yer almıştır. Özellikle 1980'lerin ikinci yarısından itibaren döviz mevduat hesaplarında önemli derecede artış meydana gelmiştir. (Küçük, 2016: 3- 7).

1980'li yıllarda Türk bankacılık sektörü, ülkede şube açan yabancı bankalar ile rekabet etmek zorunda kalarak daha etkin bir sistem ile çalışmak durumunda kalmışlardır. Ayrıca bankaların sorunlu kredilerinin belirlenmesi, karşılık oranlarının uluslararası standartlara uygun olması için ek karşılık ayırmaların gündeme gelmeye başladığı görülmektedir (Parasız, 1997: 96). 1980'den sonraki yıllarda sorunlu kredilerde artış eğiliminin girmesi ile bankacılık sektörü derinden etkilenmiş ve bankaların takipteki kredileri için yeterli karşılık ayırması için Karşılık Kararnamesi çıkarılmıştır (Demir, 2002: 94).

2.1.2.6. Piyasaların Küreselleşmesi ve Krizler Dönemi (1990'lı Yıllar)

Tüm dünyada gelişen serbestleşme ve küreselleşmenin arasındaki uyumsuzluklar sebebi ile bazı ülkelerde çıkan krizler diğer ülkeleri de etkilemiştir ve bankacılık krizlerinin görüldüğü bir dönem olmuştur. Sektördeki bazı bankaların iflası gerçekleşmiştir. TYT Bank, Impexbank, ve Marmarabank iflas etmiştir. Küreselleşmenin ve serbestleşmenin olduğu bir ortamda denetleme ve düzenleme gelişme gösterememiştir. Kamu bankaları tarafından verilen kredilerde etik olmayan durumlarla karşı karşıya kalınmıştır. Kamu bankaları reel sektör yerine Hazine'nin finansman ihtiyacını karşılar duruma gelmiştir. Bu da reel sektörün büyümesini olumsuz yönde etkilemiştir. 1994 yılında Bankacılık Kanununda yapılan değişiklik

ile banka kurmak daha kolay hale gelmiştir. Sektöre yeni bankalar eklenmiştir, yabancı banka girişleri kolaylaşmıştır. İnternet bankacılığı, call-center gibi ürünler bankacılık sektöründe görülmeye başlanmıştır. Mevduatlar çok kısa vadeli ve çok yüksek faizli repolara yatırılmıştır (Erdem, 2014: 251-254).

1990'lı yıllarda bankacılığın dışa açılması ve uluslararası finansal sistem ile bütünleşmesi konusunda önemli derece bir ilerleme görülmüştür. Dışa açılma ile beraber bankacılık hizmetlerinin çeşitlendirildiği, banka kartları ve kredi kartları kullanımının yaygınlaştığı bir dönem olmuştur. Ayrıca bu dönemde az şubeli küçük ve orta büyüklükteki banka sayılarında artış gözlemlenmiştir. Büyük ölçekli özel bankaların ise sektördeki payında azalma olmuştur (Küçük, 2016: 7-8).

1994 yılında döviz kurlarının artışı ile ekonomik dengeler bozulmuş ve bankalar için zor günler yaşanmaya başlamıştır. Ekonomideki olumsuzluk bankaların kredi tahsilatlarında zorluklar yaşamasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda bankalar tahsil edemedikleri krediler karşılığında gayrimenkul edinmek ve kredili firmaya ortak olmak gibi kaynakların önemli bir kısmını bankacılık dışı faaliyetlerde kullanmak durumunda kalmıştır (Oktay, 2002: 45). Ayrıca 1990'lı yılların sonlarına doğru bankaların mevduatlarının krediye dönüşüm oranının düşüşü, bankaların reel sektör yerine kamu sektörünü finanse etmeye başlaması, risk yönetiminin benimsenememesi gibi sebeplerden dolayı Türkiye ekonomisi bankacılık sektöründe önemli problemler yaşamıştır (Sarı, 2020: 331).

2.1.2.7. Sektörde Krizler, İflaslar, Devralmalar ve Ardından “Küçülerek Etkinleşme” Dönemi (1999-2002)

Bu dönem, yaşanan krizler ve ekonomik olumsuzluklar sebebi ile bankaların toplam aktiflerinin arttığı ve karlılığının azaldığı bir dönemdir. 1999 yılında Bankalar Kanunu çıkarılmıştır. Kanun ile bankacılık mevzuatı uluslararası düzenlemelere ve AB standartlarına uyumlu hale getirilmeye çalışılmıştır. Banka kurulması ve yeni şube açılması ile ilgili koşullar ağırlaştırılmıştır, özel ve kamu bankaları arasındaki rekabetin eşitliğini bozan düzenlemeler kaldırılmıştır, denetimin artırılmasına yönelik düzenlemeler yapılmıştır (Erdem, 2014: 257).

Bu dönemde birçok bankanın TMSF'ye devredildiği görülmüştür. 1999 yılında Esbank, Egebank, Sümerbank, Yaşarbank, ve Yurtbank olmak üzere beş banka TMSF'ye devredilmiştir. Bu beş bankanın sorunlu kredilerinin yüksek tutarlarda olması bankacılık sektörünü olumsuz etkilediği görülmüştür. 1994 yılında sektördeki takipteki kredilerin toplam krediler içerisindeki payı %4.1 iken, bu oran 1999 yılında %10' un üzerine çıkmıştır (Günel, 2010: 180). Ayrıca aktif ve özkaynak karlılığında düşüşler görülmüştür. Bu durumun TMSF'ye devir edilen bankaların hakim ortaklarının kendi bankalarından kullandıkları büyük miktarlardaki fonlardan kaynaklandığı görülmüştür. Yönetim ve risk uygulamalarındaki yetersizliğinden kaynaklı, kullandırılan kredilerin yasal limitleri çok yüksektir. Kriz dönemlerinde TMSF'ye devredilen bankaların ortak sorunları, yapısal zayıflıktan kaynaklı usulsüz işlemler ve sorunlu kredilerdir (Sarı, 2010: 332).

1999, 2000 ve 2001 yıllarında birçok bankanın TMSF'ye devredilmesi mevduat sahiplerini etkilemiştir. Yüksek enflasyon ve belirsizlik nedeni ile fon fazlası bulunanlar kısa vadeyi tercih etmiş ve bankaların varlık ve yükümlülükleri arasındaki vade uyumsuzluğunda artış meydana gelmiştir. Bankacılık sistemin mali yapısını güçlendirmek amacı ile Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı uygulamaya konulmuş ve temel amaçları arasında; kamu bankalarının, özel bankaların ve TMSF'ye devredilen bankalar ile ilgili sorunların çözülmesi yer almıştır (Erdem, 2014: 258-259).

1990 yılı sonrası döneme bakıldığında bankaların gerçek bankacılık faaliyetlerinden uzaklaştığı, kredi hizmetinden çok mevduat ile ilgili hizmet sunulduğu, bankalar tarafından yüksek faizli mevduatların toplandığı, kamu bankalarında görev zararlarının olduğu, birçok bankanın TMSF'ye devredildiği ve tüm bu faktörler ile beraber sorunlu kredilerin artış gösterdiği bir dönem başlamıştır. Ayrıca 2001 krizi sonrası faiz ve döviz riskinin artması ve kredi maliyetlerinin yükselmesi neticesinde sorunlu krediler problemi ortaya çıkmıştır. Nitekim 2001 krizinden sonra BDDK, toplam kredilerin yaklaşık üçte birini oluşturan, geri ödemesi yapılmayan sorunlu krediler ile karşılaşmıştır (Şahbaz ve İnkaya, 2010: 81). Sorunlu kredilerde meydana gelen artışlarla beraber bankaların sorunlu varlıklarının azalması yönünde bazı düzenlemeler yapılarak ve denetim otoritesi kurulmuştur (Mavili, 2008: 1).

Bankaların yetersiz öz kaynaklarına rağmen kredilendirme ve risk yönetimi ilkelerine yeterli derecede uyulmaması sonucunda birçok banka sahibi kendi firmalarına kredi kullandırmışlardır. Kullanılan kredilerin geri ödenmemesi ile beraber sorunlu kredilerde artmış ve bankalar faaliyetlerine devam edememişlerdir. Yaşanan bu durum 1999-2002 yılında birçok bankanın TMSF' ye devredilmesine sebep olmuştur (Demir, 2002: 56).

2002 yılında bankacılık sektöründe gelişmeler yaşanmış ve kredilerde artış meydana gelmiştir. 2002 yılı sonunda artan kredi hacmine rağmen sorunlu kredi oranı, 2001 krizinin yaşandığı yılın sonundaki sorunlu kredi oranına göre gerileme göstermiştir. Gerilemenin sebebi bankaların kredilerindeki artışı sağlam bir yapıda oluşturduğunun bir göstergesidir (Torun, 2017: 34).

2.1.2.8. Bankacılıkta Yabancı Sermaye Dönemimi (2003-2009)

1980 yılı itibariyle yabancı bankalar Türkiye pazarına girmiştir. Fakat sektördeki payı %3'ü geçmemiş ve etkinlikleri pek görülmemiştir. Kriz dönemleri sonrasında yabancı bankaların ülkeye girişlerinde hızlı bir artış gözlemlenmiştir. 2005 yılında faaliyet gösteren 47 bankadan 14'ü doğrudan yabancı sermayeli banka, 4'ü ise %50 sermaye ile yabancı ortaklı bankadır. Bu dönemde sektöre yabancıların hakim olduğu, Basel II kurallarının uygulanmaya başlanması ile birlikte kredi almanın zorlaştığı, teknoloji ve bilgi alanındaki yenilikler ile rekabetin arttığı bir dönem olmuştur (Günel, 2010: 181-182).

2008 yılı son çeyreğinde küresel krizin etkileri Türkiye ekonomisinde de görülmeye başlamış ve ekonomi olumsuz yönde etkilenmiştir. Ekonomik faaliyetlerin yavaşlaması, artan işsizlik oranları bireysel kredilerin geri ödemelerinde sorunlar meydana getirmiştir. Ayrıca reel sektörü etkisi altına alan kriz 2009 yılında en fazla Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeleri (KOBİ) etkilemiş ve kredilerde en fazla takibe dönüşüm oranı KOBİ kredilerinde görülmüştür (Şahbaz ve İnkaya, 2010: 81). Tahsili gecikmiş alacaklarda meydana gelen artışlar kredi takip oranlarında yükselmesine sebep olarak faiz dışı giderleri, personel giderleri gibi çeşitli kalemleri artırarak işletme giderlerinin yükselmesine sebep olmuştur (Küçük, 2016: 31).

2.1.3. 2010 Yılı Sonrası Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü

Türk bankacılık sektörünün yapısı son on yıllık banka verileri üzerinden incelendiğinde aşağıda belirtilen genel görünüm değerlendirmesi yapılabilmektedir.

2.1.3.1. Banka, Şube, Personel Sayıları

Türk bankacılık sektörünün 2010 ile 2020 yıllarına ait banka, şube ve personel sayılarına ilişkin veriler Tablo 2.1’de gösterilmiştir.

Tablo 2. 1. Türkiye’deki banka, şube ve personel sayıları

Banka Türleri	Eylül 2010			Eylül 2020		
	Banka	Şube	Personel	Banka	Şube	Personel
Mevduat Bankaları	32	9.294	171.975	34	10.015	181.487
Kamu Sermayeli	3	2.679	47.128	3	3.707	60.106
Özel Sermayeli	11	4.526	83.629	9	3.694	68.015
Fondaki Bankalar	1	1	255	1	1	217
Yabancı Bankalar	17	2.088	40.963	21	2.613	53.149
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13	44	5.394	14	64	5.167
Katılım Bankaları	4	597	12.414	6	1.221	16.701
Toplam	49	9.935	189.783	54	11.300	203.355

Kaynak: TBB ve BDDK, 04.12.2020.

Tablo 2.1 incelendiğinde Türkiye’de faaliyet gösteren toplam banka sayısı 2010 yılından 2020 yılına 49’dan 54’e yükselmiştir. Bankacılık faaliyetlerinin geniş bir müşteri kitlesine ulaşması ve rekabet koşullarının ağır olduğu bir sektörde pazar payına sahip olabilmesi için şube sayıları bankalar için önemli bir gösterge olabilmektedir (Demir, 2016: 20). Banka sayılarının artmasıyla birlikte şube sayıları

9.935'ten, 11.300'e; personel sayısı ise 189.783'ten, 203.355'e yükselmiştir (TBB, 2020).

Sektördeki özel sermayeli bankaların sayısı 11 iken 9'a düşmüştür. 2012 yılında Fibabanka A.Ş. hisse devri yöntemi ile yabancı sermayeli banka statüsünde iken, özel sermayeli banka statüsüne geçerek faaliyetlerini devam ettirmektedir. Özel sermaye ile faaliyet gösteren Alternatif Bank A.Ş., Tekstil Bankası A.Ş. ve Türkiye Garanti Bankası A.Ş. hisse devri yöntemi ile yabancı banka statüsünde faaliyetlerine devam etmektedir. Özel sermayeli bankalarda görülen gerilemenin aksine yabancı banka sayılarında artış dikkati çekmektedir. Yabancı bankalara olan ilginin artması sonucunda sektörde faaliyet gösteren yabancı banka sayısı ise 17'den 21'e yükseldiği görülmektedir. Bu dönemde banka devirleri de olduğu ifade edilmektedir. Yabancı bankalar grubuna 2012 yılında Odea Bank A.Ş., 2013 yılında MUFG Bank Turkey A.Ş., 2014 yılında Rabobank A.Ş. ve 2017 yılında Bank of China Turkey A.Ş. katılmıştır. 2014 yılında Intesa Sanpaolo S. P. A. faaliyetine izin verilmiştir. 2011 yılında yabancı sermayeli Fortis Bank A.Ş. özel sermayeli Türk Ekonomi Bankası A.Ş.'ye devredilmiştir (TBB, 2020).

Kalkınma bankalarının sayısı 13'den 14'e, şube sayısı da 44'ten 64'e yükselmiştir. Banka ve şube sayısında artış gözlemlenirken, personel sayısında ise 5.394'ten 5.167'ye düşmüştür. Şube başına çalışan sayısı 120'den 80'e gerilemiştir (TBB, 2020).

Katılım bankaları sayısı 4'ten 6'ya, şube sayısı 597'den 1.221'e yükselmiştir. Katılım bankaları personel sayısı ise 12.414'ten 16.701'e yükselmiştir. Fakat şube başına çalışan sayısına bakıldığında 20'den 13'e gerilediği görülmektedir (TBB, 2021). Bu veriler ile katılım bankalarının hızlı bir şubeleşmeye başladığını söyleyebilmek mümkündür. Ayrıca katılım bankalarının bankacılık sektöründeki gelişiminin de artış eğiliminde olduğu söylenebilmektedir.

2.1.3.2. Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Bilanço Büyüklüğü ve Dağılımı

Bilanço, bankaların belirli bir tarihteki finansal durumunu gösteren, aktif ve pasif hesapları olarak, özkaynaklarını, varlıklarını, borçlarını gerçeğe uygun bir şekilde

gösteren bir tablodur. Bilançoda aktif kısım paraya dönüşüm hızına, pasif kısım ise ödeme hızına göre düzenlenmektedir (Güney, 2014: 6). Ana faaliyet alanı aracılık hizmeti olan bankaların topladıkları mevduatların krediye dönüşüm oranı, bankaların aracılık hizmetinin değerlendirilmesinde ve tasarrufların ekonomiye kazandırılmasında önemli bir ölçüttür (Demir, 2016: 28).

Tablo 2. 2. Bankaların bilanço büyüklükleri (milyon TL)

Banka Grupları	Eylül 2010			Eylül 2020		
	Toplam Aktifler	Krediler	Mevduat	Toplam Aktifler	Krediler	Mevduat
Mevduat Bankaları	858.699	433.336	543.186	5.192.712	3.068.828	3.129.856
Kamu Sermayeli	279.480	126.373	204.289	2.230.946	1.403.079	1.394.228
Özel Sermayeli	457.441	233.498	272.985	1.747.630	967.220	1.030.753
Yabancı Sermayeli	121.778	73.465	65.912	1.214.136	698.529	704.875
Katılım Bankaları	39.511	27.465	29.806	426.285	222.164	314.482
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	28.370	14.572	-	384.777	264.366	-
Toplam	926.580	475.373	572.992	6.003.774	3.555.358	3.444.338

Kaynak: TBB ve BDDK, 04.12.2020.

Tablo 2.2’de banka gruplarının toplam aktifler, mevduat ve krediler bakımından Eylül 2010 ile Eylül 2020 yılları arası sektör paylarının büyüklükleri gösterilmiştir. Tablo 2.2 incelendiğinde 2010 yılında özel sermayeli bankaların toplam aktifleri 457.441 milyon TL, sektörün toplam aktifleri ise 927.351 milyon TL’dir. 2010 yılında özel sermayeli bankaların aktif toplamlarının sektördeki payı %49’dur. 2020 yılında özel sermayeli bankaların toplam aktifleri 1.747 milyar TL, sektörün toplam aktifleri ise 6.003 milyar TL’dir. 2020 yılında özel sermayeli bankaların aktif toplamlarının sektördeki payı %29’dur. Özel bankaların aktif büyüklüğü %49’dan

%29'a düşmüştür. Banka grupları arasında 2010 ile 2020 yılları arasında toplam aktiflerdeki düşüş sadece özel sermayeli bankalarda görülmektedir. Kamu bankaları, yabancı bankalar, katılım bankaları ve kalkınma ve yatırım bankalarının aktif büyüklüklerinin sektördeki paylarının arttığı görülmektedir.

Kredilerin bilançodaki payına bakıldığında; 2010 yılında özel sermayeli bankaların kredileri 233.498 milyon TL, sektörün toplam kredileri ise 475.402 milyon TL'dir. Özel banka kredilerinin sektördeki payı %49'dur. 2020 yılında özel sermayeli bankaların kredileri 967.220 milyon TL, sektörün toplam kredileri 3.555 milyar TL'dir. Özel banka kredilerinin sektördeki payı %27'dir. Özel sermayeli mevduat bankalarının sektördeki bankalar payı %49'dan %27'e gerilemiştir. Diğer banka gruplarının kredilerinde ise yükseliş görülmektedir.

2010 yılında özel sermayeli bankaların mevduatları 272.985 milyon TL'dir. Aynı yıl sektördeki bankaların mevduat toplamı ise 572.993 milyon TL'dir. Özel banka mevduatlarının sektördeki payı %47'dir. 2020 yılında özel sermayeli bankaların mevduat büyüklüğü 1,03 milyar TL'dir. Aynı yıl sektördeki bankaların mevduat toplamı ise 3.444 milyar TL'dir ve özel sektör mevduatlarının sektördeki payı %29'dur. Son on yılda özel sektör mevduatlarının tüm sektördeki payı %47'den %29'a gerilemiştir. Diğer banka grup mevduatlarında ise artış gözlemlenmektedir.

Tablo 2.2 incelendiğinde, 2010 yılı bankacılık sektörünün aktifinde yüksek oranda mevduat olmasına rağmen; 2020 yılında aktif içinde kredilerin yüksek oranda olduğu görülmektedir. Tablo 2.2'de görüleceği üzere, bankacılık sektöründe 2010 yılında aktiflerin %51'i, 2020 yılında ise aktiflerin %59'u kredilerden oluşmaktadır. Nitekim bankaların kredilerinin istikrarlı bir şekilde yönetilmesi, bilanço büyüklüğünün de yarısından fazlasının etkin bir şekilde yönetildiğini göstermektedir. Toplam aktif büyüklüğü 2010 yılında 457.441 milyon TL ile en fazla özel sermayeli bankalardır. Toplam aktif büyüklüğü 2020 yılında ise 2.230 milyar TL ile en fazla kamu sermayeli bankalardır. Krediler incelendiğinde ise 2010 yılında en fazla kredinin 233.498 milyon TL ile özel sermayeli bankalarda olduğu görülmektedir. 2020 yılında ise 1.403 milyar TL ile en fazla kredi büyüklüğü kamu sermayeli bankalardır. Mevduat büyüklüğüne bakıldığında, 2010 yılında en fazla mevduat

büyüklüğü 272.985 milyon TL ile özel sermayeli bankalarda iken 2020 yılında mevduat büyüklüğü 1.394 milyar TL ile en fazla kamu bankalarında olduğu görülmektedir. Mevduat büyüklüğü payının özel sermayeli bankalardakinden daha büyük olmasını; mevduat faiz oranlarının diğer bankalara göre daha yüksek olması ve tasarruf sahiplerinin özel bankalara olan güvenlerinin yüksek olması şeklinde yorumlamak mümkündür. Tablo 1.1’de kamu bankalarının sayısında son on yılda bir değişim olmamasına rağmen Tablo 2.2.’de 2020 yılında toplam aktif, kredi ve mevduat alanında bankacılık sektöründe kamu bankaları dikkat çekmektedir. Kamu bankalarının bünyelerinde yapısal değişikliğe gitmeleri ile rekabetçi bir yapıya kavuştukları görülmektedir. Kalkınma ve yatırım bankaları ile katılım bankalarının sektördeki payları oldukça düşük seviyededir. Bu durumun mevduat bankalarının ekonomideki değerinin ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Yabancı banka sayısındaki artış ile beraber yabancı bankaların bilanço büyüklüklerinin banka grupları içerisindeki payının arttığı görülmektedir.

2.2. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankalar

Türk bankacılık sektöründe 1990’lı yıllar öncesi 45 olan banka sayısı 1990’lı yıllarda yetmişin üzerinde çıkarak 1999 yılından itibaren sayısı giderek azalmıştır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun 2020 Eylül verilerine göre 34 mevduat bankası, 14 kalkınma ve yatırım bankası ve 6 katılım bankası olmak üzere toplamda 54 banka faaliyet göstermektedir. Çalışmamızda Türk bankacılık sektöründeki bankalar temel olarak faaliyet esasları bakımından mevduat bankaları, yatırım ve kalkınma bankaları, katılım bankaları olarak incelenecektir.

2.2.1. Mevduat Bankaları

Fon fazlası olanlardan topladıkları fonları, ticaret ve üretimin finansmanını sağlayabilmek için firmalara veya bireylere kredi vermek ve bu aracılık işlevi haricinde birçok ürün ve hizmet de sunan finansal kurumlar olarak tanımlanabilmektedir. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun 3. Maddesine göre mevduat bankası: *“Bu Kanuna göre kendi nam ve hesabına mevduat kabul etmek ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ve yurt dışında*

kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubeleri" şeklinde tanımlanmıştır (Resmi Gazete, 2005).

Mevduat bankaları, varlıklarının devamını sağlayabilmek için kar elde etme amacıyla vadesiz veya kısa vadeli mevduat toplamaktadırlar. Toplanan bu fonları kısa vadeli kredi olarak ekonomiye finansal kaynak sağlamaktadırlar. Bu aracılık hizmetlerinin yanında mevduat bankalarının kaydi para yaratmak ve bankacılık hizmetleri gibi fonksiyonları da vardır (Vurucu ve Arı, 2017: 52).

Bankaların fon kaynakları; mevduatlar (TL veya YP vadeli vadesiz, vb.), kullanılan krediler (TCMB Reeskont kredisi, sendikasyon kredileri, vb.) ve özkaynakları olabilmektedir. Toplanan bu fon kaynakları; kredi verilerek (ticari, tüketici, vb.), sabit kıymetler (bina, taşıt, vb.) satın alınarak, menkul kıymet (hazine bonosu, devlet tahvili, vb.) satın alınarak kullanılabilir (Günel, 2010: 81-85).

Ülkemizde özel sermayeli mevduat bankalarına örnek olarak; Akbank T. A.Ş., Yapı ve Kredi Bankası A.Ş., Türkiye İş Bankası A.Ş. gibi bankalar verilebilir. Kamu sermayeli bankalar; Türkiye Halk Bankası A.Ş. ,T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O'dır. Yabancı sermayeli bankalara Odeabank A.Ş., ING Bank A.Ş. ve QNB Finansbank A.Ş. örnek olarak verilebilir.

2.2.2. Yatırım ve Kalkınma Bankaları

İslamoğlu (2014) yatırım bankalarını geniş anlamda; *"Servet transferi, hisse senedi, tahvil gibi menkul kıymetlerin halka arz edilmesi, yönetim ve diğer sermaye piyasası işlemlerinin yapılması hususunda faaliyette bulunan ihtisas bankaları"* şeklinde tanımlamıştır. Mevduat toplama yetkisi olmadığından ticari bankalara kıyasla bankacılık ürün ve hizmetlerinin tamamının yerine getirilmediği ve ticari faaliyetlerinin kısıtlı olduğu, az sayıda şube sayısına sahip olan bankalardır (İslamoğlu, 2014: 106).

Yatırım bankaları, devlet kuruluşları ve özel şirketlerin uzun vadede finansman ihtiyacını karşılayabilmek için hisse senedi ve tahvil ihraç eden bankalardır (Doğan, 2014: 81). Tanımlardan da anlaşıldığı üzere yatırım bankalarının faaliyet konusu,

menkul kıymet ticaretidir. Amacı kredi riskine girmeksizin ücret ve komisyon geliri sağlamaktır. Belirli büyüklüğe ulaşmış firmaların hisse senedi ve tahvil ihraçlarını üstlenirler ve yine aynı şekilde belirli bir büyüklüğe ulaşmış menkul kıymetler ihraç ederler (Vurucu ve Arı, 2017: 45).

Kalkınma bankaları da yatırım bankaları gibi mevduat toplamayan bankalardır. Kalkınma ve yatırım bankalarının kaynaklarında mevduat veya katılım fonu bulunmamaktadır. Selçuk ve Tunay (2014) katılım bankalarını; *“Gelişmekte olan ülkelerde yatırımcıların sermaye açığına destek vermek ve bununla beraber teknik açıdan da destekte bulunularak, girişimcilerin sanayi dallarına yönelmelerini sağlayan, sanayileşme ile beraber kalkınmanın hızlanmasını sağlayabilen bankalardır”* şeklinde tanımlamışlardır (Selçuk ve Tunay, 2014:9). Kalkınma bankaları daha çok gelişmekte olan ülkelerde, sermayenin yetersiz olduğu firmaların yatırımlarına finans ve yardım hizmetleri ile destek sağlayarak büyümelerine katkıda bulunmak amacı ile kurulmuş finansal kuruluşlardır (Erdem, 2014: 233).

BDDK’nın Eylül 2020 verilerine göre ülkemizde faaliyet gösteren 14 adet yatırım ve kalkınma bankası vardır. İller Bankası A.Ş., İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş., Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş., Türk Eximbank ve Aktif Yatırım Bankası gibi bankalar örnek olarak verilebilir.

2.2.3. Katılım Bankaları

Türkiye’de 1980’li yıllarda kurulmaya başlayan Özel Finans Kurumları, 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile banka olarak kabul edilmiştir. 2005 yılında çıkarılan yeni Bankacılık Kanunu ile *“Özel Finans Kurumları”* ismi *“Katılım Bankaları”* olarak değiştirilmiştir. Yine aynı kanunda *“Özel Finans Kurumları Birliği”* adı ise *“Türkiye Katılım Bankaları Birliği”* olarak değiştirilmiştir (Günel, 2010: 150-151).

Faizsiz bankacılık sistemi olarak bilinen katılım bankacılığı, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun 3. Maddesinde: *"Bu Kanuna göre özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ve yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye’deki şubeleri”* şeklinde tanımlanmıştır (Resmi Gazete, 2005).

Kamu bankalarının da katılım bankacılığı faaliyetine başlaması ile birlikte özel sektör bankacılığına güven duymayan ve faizsiz bankacılık taraftarı yatırımcılar için yastık altı birikimlerini değerlendirebilecekleri bir fırsat doğmuştur. Bu durum katılım bankalarının sektördeki payını artırmıştır. Toplanan fonların artması ile beraber reel sektöre sağlanan finansman desteği artarak firmaların büyümesi sağlanabilmektedir (Ersoy ve Süner, 2018: 177).

Türkiye Katılım Bankalar Birliği 'nin Aralık 2020 verilerine göre ülkemizde faaliyet gösteren 6 adet katılım bankası bulunmaktadır. Bu bankalar; Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş., Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş. ve Ziraat Katılım Bankası A.Ş. 'dir.

2.3. Bankaların Fonksiyonları

Finansal sistemin önemli bir parçası olan bankalar, hedefleri ve görevleri gereği birçok konuda hizmet vermektedir. Türkiye'de faaliyet gösteren bankalar, 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu 4. maddesine göre aşağıda belirtilen faaliyetleri gerçekleştirebilirler (Resmi Gazete, 2005).

- “ a) *Mevduat kabulü.*
- b) *Katılım fonu kabulü*
- c) *Nakdî, gayrinakdî her cins ve surette kredi verme işlemleri.*
- d) *Nakdî ve kaydî ödeme ve fon transferi işlemleri, muhabir bankacılık veya çek hesaplarının kullanılması dahil her türlü ödeme ve tahsilat işlemleri.*
- e) *Çek ve diğer kambiyo senetlerinin iştirası işlemleri.*
- f) *Saklama hizmetleri.*
- g) *Kredi kartları, banka kartları ve seyahat çekleri gibi ödeme vasıtalarının ihracı ve bunlarla ilgili faaliyetlerin yürütülmesi işlemleri.*
- h) *Efektif dahil kambiyo işlemleri; para piyasası araçlarının alım ve satımı; kıymetli maden ve taşların alımı, satımı veya bunların emanete alınması işlemleri.*
- ı) *Ekonomik ve finansal göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, mala, kıymetli madenlere ve dövizde dayalı; vadeli işlem sözleşmelerinin, opsiyon sözleşmelerinin,*

birden fazla türev aracı içeren basit veya karmaşık yapıdaki finansal araçların alımı, satımı ve aracılık işlemleri.

j) Sermaye piyasası araçlarının alım ve satımı ile geri alım veya tekrar satım taahhüdü işlemleri.

k) Sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık işlemleri.

l) Daha önce ihraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının aracılık maksadıyla alım satımının yürütülmesi işlemleri.

m) Başkaları lehine teminat, garanti ve sair yükümlülüklerin üstlenilmesi işlemleri gibi garanti işleri.

n) Yatırım danışmanlığı işlemleri.

o) Portföy işletmeciliği ve yönetimi.

p) Hazine Müsteşarlığı ve/veya Merkez Bankası ve kuruluş birlikleri nezdinde oluşturulan bir sözleşme kapsamında üstlenilen yükümlülükler çerçevesinde alım satım işlemlerine ilişkin piyasa yapıcılığı.

r) Faktöring ve forfaiting işlemleri.

s) Bankalararası piyasada para alım satımı işlemlerine aracılık.

t) Finansal kiralama işlemleri.

u) Sigorta acenteliği ve bireysel emeklilik aracılık hizmetleri.

v) Kurulca belirlenecek diğer faaliyetler.

Mevduat bankaları birinci fıkranın (b) ve (t), katılım bankaları (a), kalkınma ve yatırım bankaları (a) ve (b) bentlerinde belirtilen faaliyetleri gerçekleştiremezler.”

İlgili mevzuatta belirttiği üzere bankaların yukarıda gerçekleştirdiği faaliyetleri; fon aktarma fonksiyonu, hizmet fonksiyonu ve kaydi para yaratma fonksiyonu olarak üç başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar aşağıda kısaca açıklanmıştır (Çifci, 2016; Serdar, 2018).

2.3.1. Fon Aktarma Fonksiyonu

Bankaların en temel işlevi, tasarruf sahiplerinden fonları toplayıp, fon ihtiyacı olan kesime aktarmaktır. Bankalar fon aracılığı karşılığında faiz geliri elde etmektedir.

Ödünç verdikleri fonlardan elde edilen faiz gelirlerinin bir kısmını fon topladıkları yatırımcılara aktarırken, servet dağılımında da düzenleyici rol üstlenmektedirler. Ayrıca kredi hizmeti dışında müşterilerin talimatları doğrultusunda parasının hesaplar arasındaki transferi de fon aktarma fonksiyonudur. Bankalar ekonomideki atıl fonları çekerek fon hareketliliğini sağlamaktadır (Demir, 2002: 6).

2.3.2. Hizmet Fonksiyonu

Küreselleşme, teknolojiye hızlı gelişmeler, artan rekabet ile beraber bankacılık sektörü varlıklarını devam ettirebilmek için mevduat toplamak ve kredi vermek hizmeti ile beraber bankaya kazanç sağlayan çeşitli hizmetleri de müşterilerine sunmak zorunda kalmışlardır. Bu hizmetler karşılığında ise ücret ve komisyon tahsil edilmektedir. Bu hizmetler; kiralık kasa aracılığı ile yapılan saklama hizmeti, havale, çek, senet, fatura, vergi, harç gibi ödeme ve tahsilat işlemleri, elektronik bankacılık hizmetleri, döviz alım-satım ve arbitraj işlemleri ile sigorta ve yatırım hizmetleridir (Kaya, 2014).

Bankacılık sektörünün hizmetlerine, çek ve senet gibi kıymetli evrakların banka müşterisi adına tahsilat hizmeti, sermaye piyasası araçlarının müşteri nam ve hesabına saklanması ve kiralık kasa hizmeti ile müşterilerin kıymetlerinin muhafaza edilmesi gibi saklama hizmetleri, fatura vergi gibi tahsilat hizmetleri örnek olarak verilebilir.

2.3.3. Kaydi Para Yaratma Fonksiyonu

Kaydi para, fiziki olarak basılmamış, yalnızca banka hesaplarına borç veya alacak olarak kaydedilen bir ödeme ve değişim aracıdır (Oğuz, 2019: 64). Bir başka tanıma göre de kaydi para veya banka parası, bankalar tarafından toplanan mevduatların çek hesabı gibi ürünler aracılığı ile gerçekleşen dolaşım sistemi sonucu üretilen paradır. Kaydi para oluşturulması, bankacılık sistemi içerisinde ticari bankaların en önemli fonksiyonlarından biridir (Erdem, 2014: 219). Bankaların tahsis ettikleri krediler kaydi paranın oluşmasında yeterli olabilmektedir. Müşteriler ödemelerini kendilerine kullandırılan krediler ile yapabilmektedir. Ayrıca nakit paranın bankaya yatırılarak mevduat hesabına geçmesi ile kaydi para oluşabilmektedir. Bu para, havale, çek gibi

parasal işlemler gibi hizmetlerde kullanıldığı sürece kaydi para varlığını sürdürebilmektedir. Bankalar topladıkları mevduatların bir kısmını yasal karşılık şeklinde ayırıp, kalanını ise kredi olarak verebilmektedirler. Verilen krediler piyasada dolanım sonrası yeniden bankacılık sistemine mevduat şeklinde girdiği zaman ise kaydi para kredi miktarı kadar artmaktadır. Bu döngü bankaların kaydi para yaratma fonksiyonu olarak söylenebilmektedir (Gümüş, 2015: 266).

2.4. Bankacılık Sektöründe Karşılaşılan Riskler

Risk, olumsuz senaryolardan kaynaklanan belirsizlik ve potansiyel kayıpların meydana gelme durumu olarak tanımlanabilir (Bessis, 2010: 2). Bir başka tanıma göre risk, bir durumun sonucunun umulan veya beklenenin aksine sapma ihtimalidir ve insanlar risk kavramını duyduklarında genellikle geleceğe dair olumsuz bir beklenti içerisine girmektedirler (Altıntaş, 2020: 14).

Bankacılık sektöründe ise risk, müşteriye kullandırılan kredi tutarı olarak da kullanılabilir. Kredili müşterinin herhangi bir tarihteki riski o tarihteki kapanmamış kredilerin tutarı anlamına gelebilmektedir. Başka ifade ile bankacılık sektöründe risk, bankaların gelecek ile ilgili beklentileri ile gerçekleşen durum arasında olumlu veya olumsuz fark olma olasılığıdır. Bankacılık sektöründe risk, kar veya zarar olarak sonuçlanabilmektedir (Serdar, 2018: 6).

Bankalar faaliyetlerini devam ettirdikleri sürece birçok risk ile karşı karşıya kalabilmektedirler. Bu risklerin iyi kontrol edilememesi ve yönetilememesi bankaların iflasına yol açabileceği gibi ekonomik krizlere de yol açabilmektedir. Literatürde genel olarak kabul edilen bankacılık sektörünün karşılaştığı riskler; kredi riski, operasyonel risk, likidite riski, faiz oranı riski ve kur riskidir (Şahbaz ve İnkaya, 2010: 70).

2.4.1. Kredi Riski

Kredi riski, banka müşterilerinin borçlarını geri ödeyememe durumunda kalmasıdır. Kredi riski, borçluların temerrüde düşmesi veya kredi tahsilatlarının bozulması nedeniyle karşılaşılan zarar riskidir (Bessis, 2010). Borçluların kendilerinden veya

başka kişilerden kaynaklanan sebeplerden dolayı bankaya olan yükümlülüklerini kısmen veya tamamen yerine getirememesinden kaynaklanan temerrüde düşme riskine, kredi riski denilmektedir. Kredi riskinin doğmasında bankaların kredi verirken yeterince dikkatli davranmamaları, sektörde ve ekonomide meydana gelen olumsuzluklar ve krizler etkili olabilmektedir (Erdem, 2014).

Yüksek miktarda batık krediler bankaları zor duruma düşürebilmektedir. Nitekim bankaları başarısızlığa iten en büyük sebeplerden biri sorunlu kredilerdir. Oluşabilecek en kötü senaryo, faiz ve kredinin tümünün tahsil edilememesidir. Bankalar kendilerini kredi riskine karşı iki şekilde koruyabilirler. Birincisi, kredi verirken çok dikkatli olmalıdır. İkincisi ise bankanın krediyi farklılaştırmasıdır. Farklılaştırma bankaların kredi politikalarında oldukça önemlidir. Banka iflaslarının genel sebepleri bankaların dikkatsizce kredi vermeleri ve kredi verirken farklılaştırma yapmamalarından kaynaklanmaktadır (Parasız, 1991: 143-144).

Kredi riski borçlunun ödemelerini yerine getirmediğinden kaynaklandığı gibi bankaların kredi kullanırken yeteri kadar istihbarat yapmamaları gibi sebeplerden de kaynaklanmaktadır. Türkiye’de bankaların en çok maruz kaldığı risk kredi riski olup en iyi yönetilen risk ise yine kredi riskidir (Koç, 2013: 278-294).

2.4.2. Operasyonel Risk

Operasyonel risk, bankaların işlemeyen veya uygun olmayan iç süreçler, sistemler, kişiler veya dış faktörler nedeni ile meydana gelebilecek zarara uğrama riskidir (Erdem, 2014). Tanımlamaya göre operasyonel riskin meydana gelmesinde, bankanın organizasyon yapısının, personelinin, banka sisteminin veya teknolojisinin ve kanunlardaki düzenlemeler gibi dış kaynakların rol oynadığı görülebilmektedir. Operasyonel risk; insan hataları, süreçler, teknik ve bilgi teknolojisi gibi farklı şekillerde meydana gelmektedir (Bessis, 2010: 5).

Operasyonel risk, hissedarlar, müşteriler ve yönetim dahil olmak üzere hedeflere ulaşabilmek için firmalar tarafından aktif olarak ölçülmesi ve yönetilmesi gereken bir risktir. Operasyonel risk özellikle finansal hizmet sektöründe faaliyet gösteren firmaların kurumsal yönetiminin önemli bir parçasıdır. Bankacılıkta operasyonel

risk, normal bankacılık faaliyetlerinden kaynaklanan maddi kayıpları kapsamamaktadır (Panjer, 2006: 3-4).

Operasyonel riskin kontrolü ve azaltılması için birtakım faaliyetler gerçekleştirilebilir. Bunlar; iç ve dış denetim, kamuoyu aydınlatması, teknolojik destek gibi çeşitlendirme yolları olabilmektedir. Aynı zamanda, özenli personel seçimi, personelin eğitimi ve izlenmesi, riskin sigortalanması, karşılık ayırılması gibi teknikler de kullanılabilmektedir (Boyacıoğlu, 2002: 61).

2.4.3. Likidite Riski

Bankalar güven esasına dayalı faaliyet gösteren kurumlardır. Özellikle bir bankanın likidite riskine maruz kalması bankanın batmasına dahi neden olabilmektedir. Likidite sıkıntısı yaşayan banka hakkında çıkan olumsuz dedikodular müşterileri etkileyebilir ve mevduatlarını geri alamayacakları endişesi ile toplu mevduat çıkışları meydana gelebilmektedir. Nitekim 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun 46. Maddesinde likidite yeterliliğine yer verilmiştir. İlgili maddede: “*Bankalar, Merkez Bankasının uygun görüşü alınmak suretiyle Kurulca belirlenecek usul ve esaslara göre likidite düzeyini hesaplamak, tutturmak, idame ettirmek ve raporlamak zorundadır*” ibaresi kullanılmıştır. Bu madde ile likiditenin önemi vurgulanmıştır (Resmi Gazete, 2005).

Bankalar yükümlülüklerini zamanında yerine getirebilmek için daima varlıklarında nakit değerler ya da likide dönüşüm oranı yüksek finansal araçlar bulundurmak durumundadır. Aksi taktirde likidite riskine maruz kalmaları kaçılmaz olabilmektedir. Likidite riski daha çok bankaların kısa vadeli borçlarının kısa vadeli yükümlülükler ile karşılanmasından kaynaklanmaktadır. Genel olarak mevduat sahipleri kısa vadeyi tercih ederken yatırımcılar ise uzun vadeyi tercih etmektedirler. Bu durumda bankaların aktif ve pasif yönetimi önem arz etmektedir. Çünkü bu durum bankaları likidite riskine karşı hassas olmalarını gerektirmektedir (İncekara, 2011: 80).

Bankalar toplam varlıklarının bir kısmını likit dönüşüm oranı yüksek varlıklarda tutmaktadırlar. Bu varlıklar bankaların piyasadaki aksaklıklar sonucu maruz kalacağı

duruma ve bankaların politikalarına göre değişiklik gösterebilmektedir. Likit dönüşüm oranı yüksek bu varlıkların bankalar için olumsuz tarafı ise düşük getiriye sahip olmalarıdır ve bu da bankaların karlılığına etki edebilmektedir (Bessis, 2010: 3-4).

Likidite yetersizliğinin önemli bir etken oluşu, Türkiye’de yaşanan yakın tarihteki bankacılık krizinde de görülmüştür (Kılınç, Gökdeniz ve Kılınç, 2018: 121). Nitekim mevduat sahipleri bankalarda yeterli seviyede likit olmadığından birikimlerini geri alamamışlardır. Bankalar likidite riskine maruz kalmamak adına gerekli durumlarda kredi hacmini belli seviyede tutarak sorunlu kredilerin tahsilatı yoluna gidebilmektedirler. Likidite yetersizliğini özkaynak yetersizliği ve sorunlu krediler oluşturmaktadır (Demir, 2002: 56).

2.4.4. Faiz Oranı Riski

1980’lerde faiz oranlarının aşırı yükselmesi ile ortaya çıkan faiz riski, faiz oranı hareketlerinin etkisi ile bankanın aktif, pasif ve gelirlerinin piyasa değeri üzerinde olumsuz etkilenmesine sebep olan risk çeşididir (Selçuk ve Tunay, 2014: 92). Faiz oranı riskinin oluşmasında, bankaların bilançolarındaki aktif ve pasif hesapların faiz oranlarında ya da vadelerinde uyumsuzluklar olması, gelecekteki nakit akımlar ile değişken faizli mali yükümlölüklerin bilançonun gelir gider dengesini değiştirmesi gibi belirsizlikler sebep olabilmektedirler (İncekara, 2011: 77).

Bankalar, bilançolarındaki aktif ve pasif bölümlerde yer alan hesapların faiz oranı ile piyasa faiz oranları değişkenliğini olabilecek en iyi şekilde dengede tutarak faiz riskinden minimum seviyede etkilenmesi sağlanabilmektedir. Nitekim faiz oranı riski piyasa faiz oranı değişmelerin bankaların karlılıklarına yansıdığında ortaya çıkmaktadır ve faiz oranı riskini dikkate almayan birçok banka 1980’li ve 1990’lı yıllarda iflas etmek durumunda kalmıştır (Erdem, 2014: 189-191).

2.4.5. Kur Riski

Kur riski, döviz kurlarında meydana gelen dalgalanmaların banka bilançosunun aktif ve pasif dengesinde meydana getireceği olumsuz muhtemel etkilerdir. Ulusal paranın

yabancı paralar karşısında değer kaybetmesi veya değer kazanması aktif ve pasif bölümlerini farklı etkilemekte ve bu da bankanın net değerinde değişmeye neden olmaktadır. Banka ödünçlerini ulusal para cinsinden verdiği durumda, döviz kuru riski kredi riskine dönüşmektedir. Bankaların kullandıkları, swaplar ve opsiyon sözleşmeleri döviz kuru riskinden korunma yollarındandır (Parasız, 1991: 143). Döviz kurunun, beklenen düzeyin altında veya üstünde gelişme göstermesi bankaların karlılığını olumsuz yönde etkilemektedir (Demir, 2002: 78).

2.5. Kredinin Tanımı ve Türlerine Göre Sınıflandırılması

Latince’de inanma anlamına gelen “credere” sözcüğünden türeyen kredinin sözlük anlamı, güven ve saygınlıktır (Parasız, 1991: 176). Ayrıca bankalardaki tahsis faaliyeti bakımından incelendiğinde kredi kısaca “itibar” anlamına da gelmektedir. Daha açık ifadeyle kredi, finansal ya da finansal olmayan tüm müşteri bilgilerinin banka nezdinde oluşturduğu itibar olarak tanımlanmaktadır (Yazıcı, 2018: 25). Bu tanımlamalardan görüleceği üzere kişi veya kuruluşların bankada oluşturdukları itibar neticesinde, banka bu kişi ya da kuruluşlara güvenerek verdiği ödünçler ile risk altına girebilmektedirler. Bankacılık sektöründe ve ekonomide kredi; *“Bankalar tarafından fonların belli faiz ya da komisyon karşılığında sözleşmede belirtilen vadede zamanında geri ödenmesi taahhüdü ile borç verilmesi”* şeklinde tanımlanabilir (Erdem, 2014: 170).

Bankaların en temel faaliyetleri ekonomideki atıl fonları toplayarak, bu fonları tekrar ekonomiye kredi olarak aktarmaktır. Bankalar bu şekilde ülkenin kaynaklarını en etkin ve verimli bir şekilde değerlendirerek ekonomide önemli bir yere sahip olmuştur. Bankaların kaynaklarını en fazla kullandığı kısım kredi olarak ifade edilmektedir (Hazar ve Babuşcu, 2019: 111).

Bankacılık sektöründe kredi, bankanın yaptığı detaylı inceleme neticesinde gerçek veya tüzel kişilere, yasaları, banka içi kuralları ve bankanın kaynaklarını göz ardı etmeyecek şekilde teminat karşılığında veya teminatsız bir şekilde para, teminat veya kefalet vermek şeklinde tanıdığı imkan veya sınırdır şeklinde tanımlanmıştır (Parasız, 1997: 175). Hukuki anlamda ise kredi; *“Banka ve müşteri arasında*

karşılıklı bir sözleşmeye dayanan ve ivaz karşılığında rücu hakkı bulunmak suretiyle belirli bir satın alma gücünün sözleşmede belirtilen sürede ödenmemesi ve geri ödenmeme durumunda karşılaşılabilecek risklerin göze alınması” şeklinde tanımlanmıştır (Oğuz, 2019: 114).

Kredi tanımlarından anlaşılacağı üzere bankaların gerçek veya tüzel kişilere verdikleri tüm nakdi krediler ile firma yararına verdikleri gayrinakdi kredi dışındaki her türlü amaç için verilen tüm ödünçler de risk olarak görülmekte ve kredi tanımında yer verilmektedir. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nda kredi tanımına rastlanmamakla beraber kanununda nelerin kredi sayıldığı belirtilmiştir. Kanunun 48. Maddesine göre kredi sayılan işlemler; *“Bankalarca verilen nakdi krediler ile teminat mektupları, kontrgarantiler, kefaletler, aval, ciro, kabul gibi gayrinakdi krediler ve bu niteliğe haiz taahhütler, satın alınan tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları, tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette verilen ödünçler, varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar, vadesi geçmiş nakdi krediler, tahakkuk etmekle birlikte tahsil edilmemiş faizler, gayrinakdi kredilerin nakde tahvil olan bedelleri, ters repo işlemlerinden alacaklar, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler nedeniyle üstlenilen riskler, ortaklık payları ve Kurulca kredi olarak kabul edilen işlemler izledikleri hesaba bakılmaksızın”* olarak belirtilmektedir ve kanun kapsamında kredi sayılmaktadır. İlave olarak; *“Kalkınma ve yatırım bankalarının finansal kiralama yöntemiyle sağladığı finansmanlar ile katılım bankalarının taşınır ve taşınmaz mal ve hizmet bedellerinin ödenmesi suretiyle veya kar ve zarar ortaklığı yatırımları, taşınmaz, ekipman veya emtia temini veya finansal kiralama, mal karşılığı vesaikin finansmanı, ortak yatırımlar veya benzer yöntemlerle sağladıkları finansmanlar”*da Kanun kapsamında kredi sayılmaktadır (Resmi Gazete, 2005). Kanunda belirtilen hususlara göre kredileri farklı şekilde sınıflandırmak mümkün olup bunlar aşağıda verilmektedir (Vurucu ve Arı, 2017: 22):

-Vadelerine göre kredi türleri: Kısa vadeli, orta ve uzun vadeli krediler

-Kullanım amaçlarına göre kredi türleri: Bireysel, ticari krediler

-Kullanım şekline göre kredi türleri: Nakit ve gayri nakdi krediler

-Para cinsine göre kredi türleri: Türk parası, yabancı para ve döviz endeksli krediler

-Alınan teminat türlerine göre krediler: Teminatsız, kefalet karşılığı ve maddi teminatlı krediler

-Kaynağına göre kredi türleri: Banka kaynaklı, TCMB kaynaklı, Türk Eximbank kaynaklı ve yurtdışı kaynaklı krediler.

2.5.1. Vadelerine Göre Kredi Türleri

Kredilerin ne kadar süre ile kullanıldığını göstermektedir. Krediler vadeleri açısından kısa, orta ve uzun olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Kısa vadeli krediler, vadeleri 18 aya kadar olan kredilerdir. Orta vadeli krediler, vadeleri 18 ay ile 5 yıla kadar olan kredilerdir. Uzun vadeli krediler ise vadesi 5 yıldan fazla olan kredilerdir (Usuş, 2016: 14).

2.5.2. Kullanım Amaçlarına Göre Kredi Türleri

Kullanım amacına göre krediler bireysel krediler (tüketici kredileri) ve ticari krediler (kurumsal krediler) olmak üzere iki şekilde kullanılmaktadır. Bireysel krediler; konut alan kişilere ipotek karşılığı kullanılan konut kredileri, birinci ya da ikinci el taşıtların tümüne kullanılan taşıt kredileri ile gerçek kişilere ticarete kullanmamak koşulu ile mal veya hizmet alımında kullanılan kredilerdir. Ticari krediler, ticaret ile uğraşanlar için finansman ihtiyaçlarını karşılamak üzere kullanılan kredilerdir. İşletme kredileri, yatırım kredileri, ihracat kredileri, döviz kredileri, tarım kredileri ve sanayi kredileri örnek olarak verilebilir (Kaya, 2014: 321-322).

2.5.3. Kullanım Şekline Göre Kredi Türleri

Nakdi kredi, bankalarca müşterilere ödünç fon verilerek, karşılığında faiz ve komisyon alınan bir hizmettir. Bankaların yurt içi veya yurt dışındaki gerçek veya tüzel müşterileri adına, taahhüt edilen bir işin zamanında eksiksiz yapılması, bir

malın teslimi, alınan borcun geri ödenmesi gibi konularda önceden belirlenmiş anlaşmaya uygun olarak müşterinin iş yükümlülüğünün yerine getirebilmesini sağlayan kredilerdir (Parasız, 1991: 178). Bu tanımlamalar göre nakit krediler için ödünç verilenin bir para, gayrinakdi kredilerde ise ödünç verilenin para olmadığı, bankanın garanti taahhüdü verdiği söylenebilmektedir. Ayrıca banka gayrinakdi kredilerde, müşterisinin taahhüdü zamanında yerine getiremediği durumda karşı tarafa belirli tutarda ödeme yapmakla yükümlü olabilmektedir (Altıntaş, 2020: 409).

Bankacılık faaliyetlerinde sıkça karşılaşılan nakdi krediler arasında; kredili mevduat hesabı, işletme kredileri, tüketici kredileri yer almaktadır. Nakdi krediler, bankaların bilançolarında aktifin en önemli bölümünü teşkil etmektedir. Bu yüzden kredilerde meydana gelebilecek sorunlar bankaların faaliyetlerinin devamlılığında çok ciddi hasarlar meydana getirebilmektedir (Ceran, 2019: 8).

5411 sayılı Bankacılık Kanunu 48. maddesinde gayrinakdi krediler kapsamında; aval, kontrgarantiler, ciro, kefaletler, kabul, teminat mektupları yer almaktadır (Resmi Gazete, 2005). Gayrinakdi krediler banka bilançolarında yer almazlar ve bilanço dışı hesaplar da izlenirler (Altıntaş, 2020: 496).

2.5.4. Alınan Teminat Türüne Göre Krediler

Teminatlı krediler şahsi ve maddi teminatlı krediler olarak iki kısma ayrılmaktadır. Şahsi teminatlı kredi, kredili müşteri ile beraber güvenilir bir kişinin veya firmanın imzaları ile açılan kredilerdir. Maddi teminatlı kredi ise, menkul kıymetlerin rehini ya da ipotek tesisi ile açılan kredilerdir. Teminatsız krediler, kredili müşterinin sadece imzası alınarak güven ilişkisine dayalı açılan kredilerdir (Parasız, 1991: 179).

Bankalar kredi kullanırken müşteriden veya müşterinin herhangi bir yakınından finansal varlıklarından ya da ekspertiz incelemesiyle reel varlıklarından teminat isteyebilmektedir. Kredi miktarı büyüdükçe risk artacağından istenilen teminat da artırılabilir. Böylece, kredinin sorunlu hale dönüşmesi durumunda bankanın olası kaybı en aza indirilmiş olmaktadır (Erdem, 2014: 185).

2.5.5. Kaynağına Göre Kredi Türleri

Kaynağına göre krediler; banka kaynaklı krediler, TCMB kaynaklı krediler, Türk Eximbank kaynaklı krediler ve yurt dışı kaynaklı kredilerdir. Banka kaynaklı krediler, bankaların kendi sağladıkları fon kaynakları ile kullandırmış oldukları kredilerdir. TCMB kaynaklı krediler, bankalar aracılığı ile sadece ihracat yapan firmalar için kullandırılan, firmalara fon sağlamak ve teşvik amaçlı kullandırılan İhracat Reeskont Kredilerdir. Türk Eximbank kaynaklı krediler; kısa, orta ve uzun vadeli ihracat kredileri ile döviz kazandıran hizmetler kapsamındaki kredilerdir. Türkiye’deki tek ve resmi ihracat finansman kuruluşu olan Türk Eximbank, özünde ihracatın geliştirilmesi ve teşviki amaçlı kurulmuş olup kullandırdıkları krediler, firmaların mal ve hizmet ihracatında, sevk öncesi ve sonrasında firmalara fon sağlamak amaçlıdır. Yurt dışı kaynaklı krediler, bankaların yurt dışından bizzat kendilerine fon kaynağı sağladıkları krediler ile yurt dışındaki kalkınma, ihracat ve yatırım bankaları aracılığı ile ülkemizdeki yatırım faaliyetlerinin desteklendiği kredilerdir (Vurucu ve Arı, 2017: 40-42).

2.6. Bankacılık Sektöründe Karşılıklar

Bankaları ilgilendiren karşılıklar ile ilgili hükümler, Bankacılık Kanunu’nda ve TTK’da yer almaktadır. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun 53. maddesinde karşılıklar ile ilgili olarak, “*Bankalar, krediler ve diğer alacaklarla ilgili olarak, doğmuş veya doğması muhtemel zararların karşılanması ve bunlar dışında kalan varlıkların değer azalışları için yeterli düzeyde karşılık ayrılmasına*” şeklinde yer almaktadır. Yine aynı maddeye ilave olarak ayrılan karşılıkların gider olarak kabul edildiği belirtilmektedir (Resmi Gazete, 2005). TTK’nın 75. maddesinde ise “*Gerçekleşmesi şüpheli yükümlülük ve askıdaki işlemlerden doğabilecek muhtemel kayıplar için Türkiye Muhasebe Standartlarında öngörülen kurallara göre karşılık ayrılır*” ibaresi ile karşılıklara yer verilmiştir (Resmi Gazete, 2011). TTK’daki ifadeden de anlaşılacağı üzere karşılık ayrılmasının belli standart kurallarının olduğu görülmektedir. Nitekim karşılık tutarlarının olması gerekenden az ya da fazla ayrılarak, karşılıkları bir araç olarak kullanıp karlılığın istenen düzeyde tutulması söz

konusu değildir (Sevilengül, 2020: 26). Bununla birlikte karşılık tutarlarının bankanın mali yapısı hakkında önemli bilgiler verebileceği düşünülmektedir.

Karşılıklar, bankaların ileriki bir zamanda katlanmak durumunda kalabileceği, miktarı tahmin edilebilen fakat durumun ortaya çıkışı belli olmayan yükümlülükler ve varlıklarda meydana gelebileceği düşünülen değer azalmalarıdır (Sevilengül, 2020: 27). Karşılıklar zorunlu ve ihtiyati karşılıklar olarak iki kısma ayrılmaktadır. Zorunlu karşılıklar ülkenin dolaşımdaki likidite seviyesine müdahale amacındaki düzenlemelerdir. İhtiyati karşılıklar ise bankaların kredi riskine karşı belirlenen oranlara göre hesaplanan tedbir amaçlı genel ve özel düzenlemelerdir. Karşılık ayırmadaki amaç bankanın mali yapısının sağlamlaştırılmasıdır (Demir, 2016: 63).

Kredilerin sorunlu hale dönüşmesi ile beraber bankaların ayırdıkları karşılık tutarları değişmektedir. Tahsilatları düzgün yapılamayan krediler, karşılıkları artırdığından, bu durum bankaların karlılıklarını negatif yönde etkilemektedir (Ceran, 2019: 21). Zorunlu karşılıklar, bankaların iş yükünü ve maliyetini artırmakta, banka karını ve verimliliğini ise azaltmaktadır (Kılınç vd., 2018: 118). Tahsilatları yapılmayan krediler nedeni ile bankaların karşılık ayırmak durumunda kalması banka bilançolarını olumsuz yönde etkilemekte, kredi portföy kalitesinin bozulmasına neden olmakta ve neticesinde bankanın net aktif karlılığı düşmektedir (Şahbaz ve İnkaya, 2010: 81).

Bankalar için ayrılan karşılıkların olumlu ve olumsuz etkileri olabilmektedir. Bankalar ayırdıkları karşılıkları başka kanallara yönlendiremediklerinden bu durum bankaların büyümesi ve gelişmesinde olumsuz durumlara neden olabilmektedir. Ayrıca karşılıkların banka karının azalmasında rol oynamasına rağmen oluşabilecek riskleri de en düşük seviyeye indirdiğinden karşılıklar önemli bir kalemdir (Yücememiş ve Sözer, 2011: 45).

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun bazı maddelerine dayanarak bankaların krediler için ayıracakları karşılıklara ilişkin “*Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik*” düzenlenerek 22.06.2016 tarih 29750 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmış ve yürürlüğe girmiştir.

Yönetmeliğe göre krediler beş grupta sınıflandırılmaktadır. Bunlar; I. Grup statüsündeki standart nitelikteki krediler (ödemeleri düzenli, 30 günden fazla gecikmesi olmayan krediler), II. Grup statüsündeki yakın izlemedeki krediler (gelecekte tahsilat sıkıntısı olabilen, 31-90 gün arası gecikmesi olan krediler), III. Grup statüsündeki tahsil imkanı sınırlı krediler (kredi tahsilinde risk olduğu görülen, 91-180 gün arası gecikmesi olan krediler), IV. Grup statüsündeki tahsili şüpheli krediler (anapara ve faizin tahsili şüpheli hale gelen, 181-365 gün arası gecikmesi olan krediler) ve V. Grup statüsündeki zarar niteliğindeki (tahsil beklentisi bulunmayan, bir yıldan fazla gecikmesi olan) kredilerdir (Resmi Gazete, 2016).

BDDK bankalara 1 Ocak 2018 tarihi itibarı ile TFRS 9 beklenen kayıp modeli uygulamasını esas kabul etmiştir. Fakat TFRS 9 beklenen kayıp modelini uygulamak istemeyen bankalara BDDK'nın uygunluğunu ile modeli uygulamama olanağı tanınmıştır (Altıntaş, 2020: 431). Yönetmeliğe göre TFRS 9 kapsamında yer alan karşılıklardan; genel karşılıklar; *“On iki aylık beklenen kredi zarar karşılığı tutarları ve borçlunun kredi riskinde önemli derecede artış nedeniyle ayrılan ömür boyu beklenen kredi zarar karşılığı tutarları”* olarak açıklanmaktadır. Aynı yönetmelikte özel karşılıklar; *“Borçlunun temerrüdü dolayısıyla ayrılan ömür boyu beklenen kredi zarar karşılığı tutarları”* olarak açıklanmaktadır (Resmi Gazete, 2016).

TFRS 9 uygulayan bankalar kredileri üç grupta sınıflandırmıştır. I. Grup krediler, sorunsuz krediler veya düşük kredi riski olan ve gecikme gün sayısı 30 günü aşmayan kredilerdir. II. Grup krediler; riskinde artış gözlenen, yakın takibe alınan ve gecikme gün sayısı 31-90 gün olan kredilerdir. III. Grup krediler, gecikme gün sayısı 90 gün üzeri olan ya da yasal takibe atılan kredilerdir (Ceran, 2019: 25). I. Grup krediler, on iki aylık beklenen kredi zarar karşılığı hesaplanarak, II. ve III. Grup krediler, borçlunun temerrüdü dolayısıyla ömür boyu beklenen kredi zarar karşılığı hesaplanarak karşılık ayırılmaktadır. I. ve II. Grup krediler genel karşılık, III. Grup krediler özel karşılık kapsamındadır (Altıntaş, 2020: 434).

TFRS 9 uygulamayan bankalar standart nitelikteki krediler toplamının en az binde on beşi oranında, yakın izlemedeki krediler toplamının en az yüzde üçü oranında genel karşılık ayırmaktadırlar. Yönetmeliğe göre III., IV. ve V. Grup krediler donuk

krediler olarak nitelendirilmektedir. Donuk kredilerden; III. Grup kredilerin en az yüzde yirmisi, IV. Grup kredilerin en az yüzde ellisi ve V. Grup kredilerin yüzde yüzü oranında özel karşılık ayrılmaktadır (Resmi Gazete, 2016). Tablo 2.3’de bankaların kredi gruplarına göre ayrılan karşılık oranları verilmiştir.

Tablo 2. 3. TFRS 9 uygulamayan bankaların karşılık oranları

Grup	Grup adı	Karşılık türü	Oran	Nitelikleri
I. Grup	Standart nitelikli krediler	Genel karşılık	%1,5	Ödemeleri düzenli, 30 günden fazla gecikmesi olmayan krediler
II. Grup	Yakın izlemedeki krediler	Genel karşılık	%3	Gelecekte tahsilat sıkıntısı olabilen, 31-90 gün arası gecikmesi olan
III. Grup	Tahsil imkanı sınırlı krediler	Özel karşılık	%20	Kredi tahsilinde risk olduğu görülen, 91-180 gün arası gecikmesi olan
IV. Grup	Tahsili şüpheli krediler	Özel karşılık	%50	Ana para ve faizin tahsili şüpheli hale gelen, 181-365 gün arası gecikmesi olan
V. Grup	Zarar niteliğindeki krediler	Özel karşılık	%100	Tahsil beklentisi bulunmayan, 1 yıldan fazla gecikmesi olan

Kaynak: BDDK ve Resmi Gazete (22.06.2016 tarih ve 29750 sayı), 28.12.2020.

Yönetmeliğe göre III., IV. ve V. Grup alacaklar donuk alacaklar olarak nitelendirilmektedir. Çalışmamızda donuk alacaklar verileri kullanılarak değerlendirmeler yapılmaktadır. Ayrıca kredili müşteri aynı bankadan birden fazla

kredi kullandığı durumlarda kredilerden herhangi birinin donuk alacak olarak sınıflandırılması diğer kredilerin de donuk alacak haline gelmesine sebep olmaktadır.

Kredi karşılıklarının, toplam krediler içerisindeki payının yüksek olması, bankanın kredi kalitesinin düşük olduğunu göstermektedir. Sorunlu krediler ve karşılıkların karlılığı azaltması nedeni ile bankaların beklentisi bu durumun gerçekleşme ihtimalinin çok düşük olması yönündedir (Küçük, 2016: 37).

2.7. Bankacılık Sektöründe Karlılık Kavramı

Kar herkes için farklı anlamlar ifade edebilmektedir. Örneğin bir yönetici için kar, verimlilik ve kontrol ölçümüdür. Alacaklı için ise güvenirlilik ölçümü olabilmektedir. Ortaklar için kar, yatırımlarını yansıtan değerdir. Çalışanlar için kar ise kaynaktır ve müşterilere daha iyi ürün kalitesi ve fiyat indirimi yapabilmelerine olanak sağlar. Ülke için ise kar ekonomik büyümeyi ifade edebilmektedir. Karlılık, bir işletmenin başarısını yansıtan ve işletmenin ne kadar etkili olduğunu gösteren önemli bir ölçüttür. Karlılık terimi “kar” ve “yetenek” kelimelerinden oluşan karmaşık bir kelimedir Karlılığın önemli bir özelliği ise değişken olmasıdır (Do, Ngo ve Phung, 2020: 373-374).

Bankacılık sektörü ekonomik açıdan incelenmek istenildiğinde, bakılan ilk kriterlerden biri karlılıktır. Karlılık en kısa ifade ile bankaların gerçekleştirdikleri faaliyetlerden elde ettikleri kazanç olarak tanımlanabilir. Banka karlılığı, aktiflerden elde edilen kar ile pasiflerin maliyeti ve yasal yükümlülükleri arasındaki farktır (Gülhan ve Uzunlar, 2011: 343). Başka bir ifadeye göre karlılık, bir bankanın beklenmedik zararlara karşı ilk savunma hattıdır, sermaye pozisyonunu güçlendirir ve birikmiş kazanç yatırımı yoluyla gelecekteki karlılığı artırır (John, 2018: 13). Karlılığın yüksek olması bankaya ve bankacılık sektörüne olan güvenin artmasını sağlamaktadır (Küçük, 2016: 28). Bankaların karlılığında meydana gelen değişimler, bankaların kredi, rekabet ve yönetim politikalarına yön verebilmektedir (Demir, 2016: 125).

Tüm şirketler gibi bankalarında hedefi karını maksimize edebilmektir. Toplam gelirler ile toplam giderler arasındaki olumlu fark olarak ifade edilen kar,

bankaların gelir hesabında gösterilmektedir. Gelir tablosu, bankanın bankacılık faaliyetlerinden elde ettiği gelirler ile yaptığı giderler arasındaki net gelir ve giderin rapor edildiği mali tablodur ve banka performansını gösteren bir tablodur (Erdem, 2014: 171). Bankaların gelir hesabında; faiz gelirleri, faiz giderleri, faiz dışı gelirler ve faiz dışı giderler bulunmaktadır. Faiz gelirleri ile faiz giderleri arasındaki fark net faiz gelirini göstermektedir. Faiz dışı gelirler ile faiz dışı giderler arasındaki fark ise net faiz dışı gelirleri göstermektedir. Bu iki kalemin toplamı vergi öncesi kar/zararı vermektedir. Bankanın faaliyetlerinden belirlenen gelir ve kurumlar vergisi vergi karşılığını göstermektedir. Bankanın toplam net gelirinden kurumsal vergi ve gelir vergisi karşılığı düşülerek net kar/zarar hesaplanmaktadır (Selçuk ve Tunay, 2014: 40-42).

Kredinin takip hesaplarına aktarılması ile beraber banka bilançosunun kredi hesaplarında azalma ve takip hesaplarında artış meydana gelmektedir. Bunun sonucunda bankalar krediler vasıtasıyla elde ettikleri faiz gelirlerinden yararlanamamaktadırlar. Ayrıca III. Grup krediye özel karşılık ayrıldığından faiz dışı giderlerde artış meydana gelecek ve bilançodaki bu dengesizlik bankanın alacak-borç vadelerinde uyumsuzluklara sebep olabilecektir. Tüm bu durumlar, bankaların faiz gelirlerini, sermaye yeterliliğini, aktif kalitesini ve sonuç olarak karlılığını olumsuz yönde etkileyecektir (Selimler, 2015: 169).

Sorunlu krediler, ilk başta genel karşılık ayrılması ve buna bağlı faiz dışı giderlerin artması nedeniyle karlılığı azaltmaktadır. Daha sonra kredi için özel karşılık ayrıldığında ise faiz dışı giderler tekrar artmakta ve karlılığı, dolayısıyla aktif karlılığını olumsuz yönde etkilemekte ve özkaynakların azalmasına sebep olmaktadır (Selimler, 2015: 166-167). Sorunlu krediler arttıkça özsermaye karlılığı azalmaktadır (Kılınç vd., 2018: 130).

Bir bankanın karlılığını ölçmek için birçok gösterge kullanılabilir. Selçuk ve Tunay'a (2014) göre karlılığın beş temel ölçütü bulunmaktadır. Bunlar; kar marjı, net faiz marjı, fiyat farkı, aktiflerden sağlanan getiri ve özkaynaklardan sağlanan getiridir (Selçuk ve Tunay, 2014: 123).

3. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE SORUNLU KREDİLERE GENEL BİR BAKIŞ

Fon arz edenler ile fon talep edenler arasında aracılık görevi üstlenen bankalar da diğer tüm firmalar gibi kar amacı gütmektedir. Bankalar, firmalara veya bireysel müşterilerine kredi kullanarak fon aktarmakta ve bu yolla faiz geliri elde etmektedir. Bankacılıkta müşteriye kredi kullanıldıktan sonra olası üç sonuç meydana gelebilmektedir. Birincisi, kredi şartları doğrultusunda kredi ödemeleri banka tarafından tahsil edilebilmektedir. İkincisi, banka ve müşteri arasında kredi ödeme planı ve kredi şartları banka ve müşteriyi tatmin edecek şekilde yeniden belirlenebilmektedir. Üçüncüsü ise kredi, sözleşme şartlarına uygun olarak tahsil edilemeyerek sorunlu kredi haline dönüşebilmektedir (Mavili, 2008: 107). Bu bölümde sorunlu kredilerin tanımı ve kapsamı, oluşum nedenleri, çözüm süreçleri, bankacılık sektörüne ve ekonomiye etkileri ile Türkiye’de sorunlu kredilerin gelişimine yer verilmektedir.

3.1. Sorunlu Kredilerin Tanımı ve Kapsamı

Bankaların en önemli görevlerinden biri kredi vermektir ve krediler karlı bir ürün olmasına rağmen yüksek derecede risk taşımaktadır. Nitekim kredilerin bankaların müşterilerine bir borç olarak verdiği düşünüldüğünde, tahsilat sağlanamadığı takdirde beraberinde birçok soruna yol açabilmektedir. Bankalar için sorunlar ile mücadele etmek, zaman ve gelir kaybı gibi olumsuzlukları doğurabilmektedir.

Sorunlu krediler mevzuatta ve uygulamada, Takipteki Krediler, Tahsili Gecikmiş Alacaklar, Donuk Alacaklar, Tasfiye Olunacak Alacaklar, Kredi Riski gibi terimler ile ifade edilebilmektedir. Çalışma genelinde sorunlu krediler veya takipteki krediler ibareleri kullanılacaktır.

Bankalar kullandıkları kredilerin vadeleri geldiğinde anapara ve faizini tahsil edemediği durumda söz konusu kredi sorunlu kredi haline gelmektedir (Artekin ve Soydal, 2019: 363). Başka bir tanıma göre sorunlu krediler, ödeme vadesi 90 günü aşan kredilerdir (Dimitrios, Helen ve Mike, 2016: 116). IMF tarafından sorunlu

krediler; anapara ve faiz ödemelerinin sözleşmede belirtilen vade tarihi itibari ile 90 günü geçmesi ve 90 günü geçen faizlerin aktifleştirilmesi ya da yeniden yapılandırılması olarak ifade edilmektedir (IMF, 2006: 238).

BDDK tarafından 22 Haziran 2016 yılında yayınlanan “*Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*” kapsamında III., IV. ve V. Grup donuk alacak olarak nitelendirilmiştir. Kredinin gecikme gün sayısı 90 günü geçtiği durumda III. Grup’a dahil olmakta ve gecikme gün sayısı artışına göre IV. ve V. Grup’a dahil olabilmektedir. Bu durumda BDDK’nın ilgili yönetmelikte belirttiği donuk alacakları sorunlu kredi olarak nitelendirmek mümkün olabilmektedir (Can, 2014: 5).

Kredi tahsilatlarında meydana gelebilecek olası aksaklıklar bankalarca istenilmeyen bir durumdur ve gerçekleşmesi krediyi sorunlu hale getirebilmektedir. Bu anlamda sorunlu kredi, banka ile borçlu arasındaki kredi geri ödeme anlaşmasının önemli derecede bozularak tahsilatların gecikmesi ve zarar niteliğine dönüşmesi ihtimalinin doğması şeklinde tanımlanabilmektedir (Selimler, 2015: 132). Tanımlamaya göre kredinin sorun teşkil etmesi için geri ödemelerde önemli ölçüde bozulma meydana gelmesi ve zarar niteliği taşıması gerektiği anlaşılmaktadır. Örneğin bir bireysel kredide 1 günlük tahsilat gecikmesi ya da ticari kredide anaparanın vadesinden itibaren 30 gün gecikmesi krediyi sorunlu hale getirmemektedir. Nitekim müşteri gecikmeli de olsa kredi geri ödemesini yaptığında gecikme faizini de ödemekte ve zararı ortadan kaldıracaktır. Fakat 1 günlük gecikme ileride muhtemel geri ödeme sorunlarının yaşanacağını da gösteriyor olabilmektedir. Bu yüzden kredi ödemelerinde 1 günlük gecikme sorun değildir fakat uyarı niteliği taşıyabilmektedir.

Bankalar tahsilatı yapılamayan krediler için belirli oranlarda karşılık ayırmak durumundadır. Bir kredinin gecikme gün sayısı arttıkça krediler için ayrılan karşılık artacak ve artan karşılıklar kredilerin bankaya olan maliyetlerini de artıracaktır. Bir kredini yasal takip hesaplarına atılması veya tamamen donuk kredi haline gelmesi kredide karşılaşılabilecek sorunun en ciddi noktaya geldiğinin göstergesidir. Nitekim sorunlu kredi kavramının tanımı yapılırken genellikle yasal takip süresi başlamış

kredilerden söz edilmekle beraber bankalar arasında farklılık da gösterebilmektedir. Bazı bankalar 30 gün boyunca tahsilat yapılamayan kredileri baz alırken bazı bankalar ise 90 gün boyunca kredi tahsilatı yapılamayan kredileri baz alabilmektedirler. Bu bağlantıda sorunlu kredi tanımlamasını; “ *Kredi geri ödemeleri düzenli olduğu halde verdiği sinyaller neticesinde geri ödemelerinde gecikmelerin görülebileceği muhtemel olan ya da kredi geri ödemeleri düzensiz olan kredilerdir*” şeklinde yapılabilir (Ceren, 2019: 39-40).

Yukarıda açıklanan tanımlamalara göre genelde kredilerin sorunlu hale gelmesi için ödeme tarihinden itibaren 90 günlük bir süre geçmesi gerektiği ve kredinin sorunlu hale gelmeden önce bazı sinyaller verdiği görülebilmektedir. Aşağıda belirtilen durumlar sorunlu kredilerin sinyalleri olabilmektedir (Varıcı, 2018: 158-159);

- Kredi geri ödemelerinin vadesinde yapılamaması, ödemelerde gecikmeler yaşanması,
- Kredili müşterinin diğer bankalar ile sorun yaşaması, haciz, iflas, takip gibi kayıtlara rastlanması,
- Kredinin onay şartlarına uygun hareket edilmemesi ve kredinin veriliş amacının dışına çıkılması,
- Kredili müşterinin kefillerinde, ortaklarında veya grup firmalarında olumsuz istihbaratlara karşılaşılmaması,
- Müşterinin kredi kullandırım aşamasında yüksek faizli kredileri ve nakit akışına uygun olmayan taksitleri kabul etmesi,
- Müşterinin mal varlığında ve bankalara verdiği teminatlarda azalmaların görülmesi,
- Müşterinin finansal durumu hakkında bilgi vermekten kaçınması,
- Kredili müşterinin maaş ödemelerinde düzensizliklere rastlanması,

- Kredili müşterinin özel ve sosyal hayatında itibarını zedeleyecek istihbaratların alınması,
- Kredili müşteriye etkileyebilecek ekonomik gelişmelerin oluşması.

3.2. Sorunlu Kredilerin Oluşum Nedenleri

Sorunlu kredilerin oluşumunu içsel ve dışsal nedenler olarak iki şekilde incelemek mümkündür. İçsel nedenler; bankaların etkin bir kredi politikasının olmaması veya uygulayamaması, kredi açma aşamasında müşterilerin kredi değerlendirmesinin yeterince analiz edilememesi, risk yönetimi ve izleme alanında yeterli organizasyon yapısının ve personelin olmamasıdır. Dışsal nedenler ise: genel ve sektörel ekonomik durumlar, hukuki kararlar, politik kararlar, çevre ve tabiat olaylarıdır (Can, 2014: 7). Bu ifadeye ek olarak sorunlu kredilerin nedenleri genel olarak; olumsuz ekonomik durum, banka ile ilgili sorunlar, müşteri ile ilgili sorunlar ve siyasal sorunlardır (John, 2018: 12-13).

Sorunlu kredilerin meydana gelişi banka içi ve banka dışı nedenlerin birbirleri ile bağlantılı bir şekilde geliştiği de söylenebilmektedir. Örneğin; ekonomide meydana gelebilecek bir durgunluk ilk başta firmanın kazancını düşürebileceği gibi daha sonra da firmanın borçlu bulunduğu bankaya olan kredilerinde gecikmelere neden olabilmektedir. Araştırmalarda sorunlu kredilerin temel nedenlerini banka içi faktörlerin olduğunu söyleyenler kadar banka dışı faktörlerin olduğunu da söyleyenleri görmek mümkündür. Yapılan açıklamalara bir bütün olarak bakıldığında sorunlu kredilerin nedenlerini; banka içi uygulamalar, müşteriye ilişkin nedenler ve çevresel faktörler olarak üç kategoride sınıflandırılabilir;

3.2.1. Banka İçi Uygulamalardan Kaynaklanan Nedenler

Bankalar aracılık hizmetleri gereği performanslarının büyük bir kısmını krediler için harcamaktadırlar. Krediler bankalar için en önemli gelir kaynağıdır. Fakat kredi verilirken banka içi uygulamalardan doğabilecek herhangi bir hata kredinin ileriki dönemlerde geri ödenmeme riskini artırabilmekte ve bu durum bankaların mali

yapısını bozabilmektedir. Bankaların gözetim ve denetiminde olan banka içi uygulamalar, iyi bir risk yönetimi ile kontrol altında tutulabilecek risk kaynaklarıdır. (Karamustafa, 2019: 59).

Akter ve Roy'a göre (2017) sorunlu kredilerin banka içi uygulamalardan kaynaklı nedenleri şu şekildedir (Akter ve Roy, 2017: 131) ;

- ✓ Bankaların yüksek kar oranı elde etmek için kredilerinde aşırı büyümesi,
- ✓ Rakiplerini alt etmek için büyük ölçekli kredilerin kullanılması,
- ✓ Borçlulara ödeme kapasitesinin üzerinde kredi kullanılması,
- ✓ Yetersiz teminatlı ya da teminatsız kredi kullanılması,
- ✓ Teminatların piyasa değerinden daha yüksek değerle teminata alınması,
- ✓ Borçlunun mali beyanının alınmaması,
- ✓ Kredi geri ödeme planının net olmaması,
- ✓ Yeni ve deneyimsiz firmalara kredi verilmesi,
- ✓ Kredi belgeleri tamamlanmadan kredinin ödemesinin yapılması,
- ✓ Kredi sorunları ve davaları ile ilgilenen kişilerin yeterli mesleki deneyimlerinin olmamasıdır.

Banka ortaklarına veya iştiraklerine kullanılan yüksek tutarlı krediler sorun teşkil edebilmektedir. Kredilerin sorunlu hale gelmesinde banka sahipleri ve üst yönetimin hatalarının olabileceği gibi kredi sürecinde meydana gelen hatalar da olabilmektedir. Kredilerde eksik teminat alınması, müşteri hakkında yetersiz istihbarat yapılması, finansal tablo analizlerinin özenli yapılmaması, bankanın operasyonel sorunları, personele yüksek hedefler verilmesi, personel değişiminin hızlı olması, deneyimsiz personelin çalışması sorunlu kredilerin oluşmasında banka içi problemlerden bazılarıdır (Yavuz, 2017: 12-13).

Bankaların kredi miktarlarındaki artış, personele verilen yüksek hedefler veya diğer bankalar ile olan rekabetten kaynaklanabilmektedir. Bu durumda bankaların kullandıkları kredilerde gerekli hassasiyetin gösterilmemesi, kredilerin geri ödemelerinde aksamalara ve gecikmelere yol açabilecektir. Bankacılık sektöründeki sorunlu krediler genellikle bankaların rekabet, hedefler ve kredi verme sürecinde

yetersiz hassasiyet gibi konularda yanlış uygulamalar yapmanın neticesinde meydana gelen hatalar sonucudur (Messai ve Jouni, 2013: 852).

Kredinin sorunlu kredi haline dönüştüğü anda bankanın hemen harekete geçmemesi sorunun daha da büyümesine ve olası zararın daha da artmasına sebep olmaktadır. Krediyi kullandıran sorumlu kişinin sorunu kabullenmekten kaçınması ve müşteri sıkıştırmaktan çekinmesi sorunlu kredinin kontrolden çıkarak daha riskli hale gelmesine sebep olmaktadır (Mirza, 2006: 150).

3.2.2. Müşteriye İlişkin Nedenler

Bir kredinin sorunlu hale gelerek takibe düşmesinde birçok faktör etkili olsa da kredinin takibe düşmesinin temel nedeni, kredili müşterinin içsel ve dışsal sorunlardan kaynaklanan nedenlerle gelirlerinde öngörülmeven düşüşlerin meydana gelmesidir (Yücememiş ve Sözer, 2011: 45). Kredilerin sorunlu hale gelmesinde müşteriye ilişkin nedenler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Mavili, 2008: 7-8);

Yönetim: Amacını ve hedefini belirleyememiş bir işletme dışsal faktörden daha çabuk etkilenebilmekte ve istenmeyen durumlara sürüklenebilmektedir. Yöneticinin ileriye görme ve planlama becerisi ne kadar yüksek ise işletme başarısı da o derece yüksektir (Selçuk ve Darıcı, 2003: 174). İyi yönetilen bir işletme ekonomik koşullar ne olursa olsun ayakta kalmayı başarabilmektedir. Fakat iyi yönetilemeyen bir işletmede ekonomik koşullar ne kadar iyi olursa olsun başarısızlık kaçınılmaz olabilmektedir. Özellikle aile şirketlerinde veya hisse devirlerinde yeterli beceri ve deneyime sahip olmayan bireylerinin söz sahibi olması işletmenin varlığını tehlikeye atabilmektedir. Her ne sebeple olursa olsun işletmenin kötü yönetilmesi mali sorunların doğmasına ve yükümlülüklerini yerine getirememesine sebep olabilmektedir (Mirza, 2006: 142).

Üretilen Mal: Firmaların ürettikleri malın hammadde temininde sorunlar yaşanması, hammadde fiyatlarında artış gözlemlenmesi, üretim aşamasında yeterli personele sahip olamamak, üretim aşamasında teknolojik yeniliklerden yararlanamamak gibi unsurlar üretilen malın maliyetini artırabilmektedir. Ayrıca tüketimde meydana gelen tercihlerin değişmesi ile üretilen mal veya hizmetin pazarda rekabet edemiyor olması

veya kullanılabilirliğini yitirmesi gibi olumsuz faktörlerin tümü firmanın gelirlerinde azalmaya yol açabilmektedir. Bu durum firmanın mali açıdan birçok sorumluluğu yerine getirememesine sebep olabilmektedir (Mavili, 2008: 8).

Pazarlama: İşletmelerin başarısız pazarlama politikaları ürünlerin veya hizmetlerin satılamaması sonucunda karlarında azalmalar meydana gelebilmektedir. Yeterli düzeyde reklam ve tanıtım yapılmaması, pazarlama dağıtım kanallarının hatalı seçilmesi, pazarlama personellerinin gerekli beceriye sahip olamaması gibi durumlar başarısızlığa örnek olarak verilebilmektedir. Etkin pazarlama politikası ile çalışmayan firmaların ürün satışlarının azalması ile birlikte gelirlerinde de düşüş meydana geldiği görülebilmektedir (Selçuk ve Darıcı, 2003: 174).

Kontrol Sistemleri: İşletme tüm faaliyetlerinde gerekli kontrolleri yapamıyor ise kontrolsüz bir şekilde faaliyetine devam ettiğini düşünülmektedir. Kontrolsüz bir üretim, kontrolsüz bir pazarlama, kontrolsüz bir muhasebe sistemi, kontrolsüz büyüme gibi örnekler işletmeleri başarısızlığa götürebilmektedir. Kontrol sistemleri, işletmelerin hedeflerine giden yolda zarar görmelerini ve kayıplar yaşamalarını engelleyerek, yasalara uygun bir şekilde hareket etmelerine yardımcı olmaktadır (Altıntaş, 2020: 20).

3.2.3. Çevresel Faktörlerden Kaynaklanan Nedenler

Kredilerin sorunlu hale dönüşmesinde banka içi ve müşteriye ilişkin nedenlerin dışında; çevresel, ekonomik ve politik gibi nedenler de yer alabilmektedir. Sorunlu kredilerin meydana gelmesine sebep olan banka dışı nedenler, bankaların yönetim ve kontrolünde olmayan, yönetimi banka içi uygulamalardan daha zor olan etkenlerdir (Karamustafa, 2019: 60). Çevresel faktörler firmalar için erken uyarı niteliğinde olup gerçekleşen duruma göre gerekli aksiyonlar alınabilmektedir. Bu faktörler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Selçuk ve Darıcı, 2003: 175).

Teknoloji: Gelişen ve değişen dünya ile beraber teknoloji adından her gün daha da çok söz ettirmektedir. İşletmelerin gerekli teknolojik alt yapıyı kuramaması, teknolojik değişikliklerden yararlanamaması rakipleri karşısında yok olmasına sebep olabilmektedir. Eski teknoloji ile çalışan firmalar ürün maliyeti ve kalitesi açısından

daha dezavantajlı duruma düşmekte ve bu durum pazar kaybına sebep olmaktadır (Mirza, 2006: 144).

Ekonomi: Ekonomideki temel fiyat göstergelerinden olan faiz ve kurdaki değişiklikler reel sektördeki şirketlerin borç ödeme gücünün önemli ölçüde azalmasına neden olarak bankacılık sektöründeki sorunlu kredilerin artmasına sebep olmaktadır (Selçuk ve Darıcı, 2003: 174).

Firmalar, ihtiyaçları olan finansmanı bankalardan kredi karşılığında sağlayarak finansman maliyetlerine katlanmaktadır. Fakat ekonomide meydana gelen olumsuzluklar firma karlarını düşürerek ileride muhtemel iflaslara dahi sebep olabilmektedir. Ekonomide meydana gelen olumsuzluklar firmaların bankalardan kullandıkları kredi geri ödemelerinde gecikmelere ve düzensizliklere neden olarak bankaların batık kredilerinde artış meydana gelmesi de etkili olmaktadır. Aynı sorun bireysel kredilerde de görülmektedir. Enflasyonun artması ile geliri azalan kişiler bankalara karşı ödeme güçlüğü çekmektedir. Böylelikle bankaların karlarında bozulmalar meydana gelmekte ve muhtemel zararlar oluşmaktadır (Gülhan ve Uzunlar, 2011: 345).

Ekonomik nedenlerden bir diğeri de vergiler olup bir borçlunun daha yüksek gelir vergisi ödemesi harcanabilir gelirini azaltacak ve dolayısıyla bankaya olan kredi borcunda ödeme güçlüğü yaşayabilecektir. Ayrıca ekonomik daralmadan dolayı artan işsizlik, borçluların borç yükümlüklerini yerine getirememesine ve sorunlu kredilerin artmasına neden olabilmektedir (Dimitrios vd., 2016: 117-118).

Doğal Çevre: Firmaların birçoğu üretimde kullandıkları hammadde ve enerji ihtiyaçlarının temini için doğal kaynaklara gereksinim duymaktadırlar. Bu kaynakların maliyeti ve temini arz-talep koşullarına, ekonomik ve çevresel nedenlere bağlı olarak değişebilmektedir. Ayrıca sel, yangın, kuraklık, don gibi doğal afetler firmaların hammadde temininde ve devamlılıklarını sürdürebilmelerinde etkili olabilmektedir (Selçuk ve Darıcı, 2003: 175).

Politika: Politik tercihler ve iktidarın değişmesi işletmelerin devamlılığı açısından önem arz edebilmektedir. Ayrıca vergi oranlarının yükselmesi, ithalat ve ihracat

koşullarında kısıtlamaların getirilmesi, asgari ücretlerde meydana gelen değişim gibi hükümet tarafından alınan kararlar firmaların mali yapılarında bozulmalara yol açarak kredi ödemelerinde sorunlar yaşamasına sebep olabilmektedir (Lök, 2018: 200).

3.3. Sorunlu Kredilerin Bankacılık Sektörüne Etkileri

Bankacılık sektörü karşılıklı güven esasına göre çalışmaktadır. Bu durumda bankaların ihtiyaç sahiplerine finansal kaynak sağlaması ve bu kaynağın belirli bir komisyon veya faiz oranı ile belirtilen sürede geri ödenmesini talep etmesi bankanın karşı tarafa olan güvenidir. Fakat ödemelerde meydana gelebilecek olası sorunların ilk etkisi bankalar üzerinde görülmektedir. Sorunlu kredilerin meydana gelmesi ile batık bankaların ortaya çıkışı arasında önemli bir ilişki olduğu ifade edilmektedir. (Kılınç vd., 2018: 118). Aynı zamanda bankacılık sektörü ülkenin ekonomik durumunun önemli göstergelerindedir. Yazıcı (2018), sorunlu kredilerin bankaya olan maliyetlerini aşağıdaki şekilde sıralamıştır (Yazıcı, 2018: 144):

- Sorunlu kredi için kullanılmış olan fonlar daha yüksek getiri sağlayabilecek alternatif kanallarda değerlendirilememektedir.
- Sorunlu krediler daha fazla ilgi ve takip gerektirdiğinden ek bir maliyete sebep olmaktadır.
- Sorunlu kredilere harcanan vakit, yöneticilerin bu vakitlerini daha verimli şekilde kullanılmasını engellemektedir.
- Sorunlu krediler bankanın sektördeki imajını olumsuz etkilemekte ve bu olumsuzluklar bankanın büyümesini yavaşlatmaktadır.
- Sorunlu krediler hukuki açıdan uzmanlık gerektirdiğinden yüksek derecede hukuki giderlere sebep olmaktadır.
- Sorunlu kredilerin büyümesi bankanın gelirinin düşmesine ve küçülmesine sebep olduğundan çalışanların moralinde azalmalar görülebilmektedir.

John'a (2018) göre sorunlu kredilerin bankaya olan etkileri; bankaların iflas etme olasılığını yükseltmesi, kredi verme faaliyetlerinin yavaşlaması, faiz ve komisyon tahsilatlarının yapılamaması sonucu banka gelirinde azalma meydana gelmesi, sınırlı kaynak ile bankanın verimli müşterilerine hizmet verememesi olarak sıralanabilmektedir (John, 2018: 12). Bu etkilere ek olarak Yüksel'e (2016) göre ise sorunlu kredilerin bankaya etkileri; bankaların karlılığını düşürmesi, bankaların aktif kalitesini bozması ve likidite riskini artırmasıdır (Yüksel, 2016: 42). Ayrıca sorunlu krediler, uluslararası denetim şirketleri ve bağımsız derecelendirme kuruluşları tarafından bankalara olumsuz raporlar ve düşük dereceler verilmesine sebep olmaktadır (Lök, 2018: 196).

Banka bilançolarında aktiflerin büyük bir kısmını krediler oluşturmaktadır. Kredilerden tahsilat yapamayan bankaların aktifindeki kredi hesapları azalırken pasifindeki takip hesaplarında ise artış meydana gelmektedir. Bankaların sorunlu kredilerinde meydana gelen artışlar bankaların aktif kalitesinin bozulmasına ve takibe dönüşüm oranlarının yükselmesine sebep olabilmektedirler. Bunların sonucunda bankalar sermaye artırımına gitmek durumunda kalabilmektedirler (Yavuz, 2017: 15). Ayrıca alacakların zamanında tahsil edilememesi bankaların aktif yapısının bozulması ile beraber likidite sorununa da neden olmaktadır. Sorunlu krediler nedeniyle aktif kalitesi ve likiditesi bozulan bankalar iflasa sürüklenebilmektedir (Karamustafa, 2019: 62).

Bankaların sorunlu kredilerinde ciddi bir artış meydana gelmesi bankaların sorunlu kredi yönetimi için beklenenin üzerinde bir kaynak ayırmasına neden olmaktadır. Artan sorunlu krediler bankacılık sektöründe; zaman, personel, yönetim ve finans kaynaklarının hızlı bir şekilde tüketilmesine sebep olmaktadır (Mirza, 2006: 161). Ayrıca bankaların, sorunlu bir kredi sonucu meydana gelen maddi kaybı telafi edebilmesi için birçok kredi açmak durumunda kalabileceklerdir. Böyle bir durumda bankalar yeni krediler açmak yerine sorunlu kredi tahsilatı yapmak durumunda kalabilmektedirler.

Sorunlu kredilerin banka karlılığına doğrudan etkileri bulunmakla beraber bankaların geri ödeme yapılmayan krediler için karşılık ayırması bankaların karını azaltan

faktörlerdendir (Yavuz, 2017: 18). Bankaların krediler için ayırdığı yüksek tutarlı karşılıklar, verilecek yeni kredilerin hacmini sınırlayabilmektedir. Bu durum bankaların kullandıramadıkları kredileri için faiz geliri kaybında neden olmaktadır (Selimler, 2015: 161).

3.4. Sorunlu Kredilerin Ekonomiye ve Reel Sektöre Etkileri

Özellikle kriz dönemlerinde meydana gelen yüksek seviyedeki sorunlu krediler, sektörün genelinden de derin etkilere sebep olabilmektedir. Sorunlu kredilerde meydana gelen artış, bankaların kredi vermekten kaçınması, kredilerin geri çağırılması, reel sektörün finans kaynağı bulmada zorlanması gibi problemler görülebilmektedir. Dolayısıyla sorunlu kredilerin bankalara olan etkisiyle beraber ülke ekonomisi üzerinde de yıkıcı bir domino etkisi oluşturmaktadır (Karamustafa, 2019: 61).

Bankaların artan sorunlu kredileri nedeni ile sektöre finansal kaynak sağlayamaması ya da kaynak maliyetlerinin artması ekonomik daralmalara sebep olabilmektedirler. Ayrıca takip kredilerinin artışı bankaya olan güveni de azaltabilmektedir. Bu durum bankaların fon toplayamamasına sebep olabilmekte ve fonların ekonomiye kazandırılmasına engel teşkil edebilmektedir. Sorunlu krediler ekonomik durgunluğun ana sebepleri arasındadır (Messai ve Jouni, 2013: 852).

Sorunlu kredilerin bankacılık sektörü üzerinde olumsuz etkilerinin yanı sıra Merkezi Yönetim Bütçesi ve birçok sektör üzerinde de olumsuz etkileri vardır. Bankalar takibe düşen kredileri için belirli bir miktar karşılık ayırmakta ve bunun zarar niteliği taşıması %20 kadar kurumlar vergisinde düşülmesi anlamını taşımaktadır. Ayrıca kamu bankaları karlarını yılsonunda Merkezi Yönetim Bütçesi'nde yer alan KİT ve Kamu Bankaları Gelirleri kalemine aktarmaktadırlar. Sorunlu krediler nedeniyle kamu bankalarının karının azalması ve karşılıklar dolayısıyla daha az vergi vermek durumunda kalan bankalar, Merkez Yönetim Bütçesi'ne az kaynak aktarılmasına sebep olmaktadır (Hatipoğlu, Şaşmaz ve Ertürk, 2015: 87).

3.5. Sorunlu Kredilerin Oluşumunu Engelleyebilecek Önlemler

Sorunlu kredilerin oluşumunu engelleyebilmek için alınması gereken çeşitli önlemler vardır. Bu önlemlerden bazıları; bankaların etkin bir kredi politikasına sahip olması, kredi izleme ve risk yönetiminin titizlikle yapılması, müşterilerin mali durumunun takibi gibi uygulamalardır. Örneğin, sorunlu kredilerin banka karlılığı üzerindeki etkisini önlemek için özkaynakları artırmak ve uygun risk yönetim sistemi kullanmak gerekmektedir (Do vd., 2020: 383)

Ekonomik büyümeye ile beraber artan kredi hacminden dolayı kredi riski de artmaktadır. Bu nedenle bankaların kredi verirken hassas davranmaları gerekmektedir. Düşük karlar ile çalışan bankaların, karlılıklarını artırmak adına daha riskli kredilerden kaçınması sorunlu kredilerin oluşumunu engelleyecek önlemlerdendir. Kredi/mevduat oranı yüksek bankaların likidite riski de artacağından bankaların kredi verirken daha ihtiyatlı davranması sorunlu kredi oluşumu engelleyeceği düşünülmektedir (Yağcılar ve Demir, 2015: 227).

Kredi tahsis aşamasında bankanın temel kriterlerine özen gösterilmesi, kredili müşterinin güçlü ve zayıf yönlerinin belirlenmesi, kredi bir firmaya veriliyor ise firmanın içerisinde bulunduğu sektörün analizi, piyasada oluşabilecek fırsat ve tehditleri belirlemek kredilerin sorunlu hale dönüşmesini engellemede büyük önem taşımaktadır (Yavuz, 2017: 13).

Bankalar tarafından kredi verirken teminat alınması veya üçüncü kişi kefilliklerinin alınması ileride doğabilecek sorunlu kredilerin oluşumunu önlemek önemli faktörlerdendir. Kefillik sayesinde müşteriden tahsil edilemeyecek alacaklar kefilden tahsil edilerek kredi tahsilatları sorunsuz bir şekilde yapılabilir. Ayrıca kredilerde kefil alınması veya teminat alınması borçluyu daha fazla sorumluluk altında tutacağından ödemelerine karşı daha duyarlı olabileceği düşünülmektedir. Teminatsız kullanılan kredi takibe atıldığında haciz sorunu yaşamayan borçlu diğer teminatlı borçlarından dolayı yasal takibe düşmüş ise haciz işlemlerinden kurtulabilmek için öncelikle teminatlı olan yasal takip borçlarını ödemek ister (Hatipoğlu vd., 2015: 85).

Mali başarısızlıktan dolayı kredi geri ödemelerinde sorun yaşayan firmalara banka tarafından sorunlarına çözüm bulabilmek adına fikir ve önerilerde bulunması firmayı mali başarısızlıktan kurtarabileceği gibi bankanın kredideki tahsilat sorunlarını da ortadan kaldıracabileceği düşünülmektedir. Firmalar içerisinde bulundukları olumsuz koşulları, planları ve hedefleri hakkında bankaya bilgi verirler. Paylaşılan bilgiler neticesinde banka firmayı değerlendirerek firmaya gerekli önerilerde bulunabilmektedir (Mavili, 2008: 53).

Türkiye’de sorunlu kredilerin azalması için firmaların döviz kuru riskine karşı gerekli önlemleri almaları gerekmektedir. Faiz geliri düşük olan bankalar fon ihtiyacı olanlara kredi kullanırken müşteri seçimlerinde daha ihtiyatlı davranmaları gerekmektedir. Ayrıca ülkedeki istikrarlı bir ekonomik büyüme ile sorunlu kredilerin oranında azalmalar görülebilir (Yüksel, 2016: 54).

Bankalar, farklı zamanlarda yeterli kredi tahsisi analizini yapacak sürdürebilir insan gücü kullanmaları önerilmektedir (John, 2018: 17). Kredi talebinde bulunan müşteriler hakkında yapılacak istihbarat işlemlerinin gerekli eğitimleri almış ve mesleki yeterliliği taşıyan uzman personel tarafından gerçekleştirilmesi, gerekli olduğu durumlarda banka dışı kuruluşlardan profesyonel destek alınması sorunlu kredilerin oluşumunun önlenmesinde faydalı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca kredili müşteriden alınan teminatların kredi anaparasının yanında faiz ve olası diğer borçlarını kapsayacak şekilde likit varlıklar olması da alınabilecek önlemlerdendir (Mirza, 2003: 165).

Bankalar yüksek riskli projelere ve düşük kalitedeki borçlulara kredi vermeden önce risk seviyelerini dikkate almalı ve ekonominin gelecekteki performansı ile ilgili doğru bilgiler sağlanmalıdır. Çünkü yüksek riskli projelerin başarısızlığı sorunlu kredilerin büyümesine yol açabilmektedir. Ayrıca bankalar yüksek faiz oranlarının olduğu zamanlarda sadece kaliteli müşterilerine kredi vererek sorunlu kredi oranını azaltabilirler (Ahmad ve Bashir, 2013: 1230). Kredi faizlerinin yüksek olduğu dönemlerde birçok müşteri yüksek faiz oranları ile kredi kullanmayı tercih etmezken riskli müşteriler ise kredi talebinde bulunabileceklerdir (Torun, 2017: 147). Müşterilerin kredi kullanırken tam bilgi vermemesi veya eksik bilgi vermesi ve

bankanın bunu fark etmemesi sonucunda kredi yanlış firmalara veya kişilere verilmiş olacaktır. Kredinin yanlış kişilere veya firmalara verilmesi kredinin geri ödenme olasılığını düşürecektir (Erdoğan, 2008: 3).

Do, Ngo ve Phung'a (2020) göre sorunlu kredilerin bankaların karlılığı üzerindeki etkilerini önlemek için; özkaynakları yükseltmek ve uygun bir risk yönetimi sistemi ile çalışmak gerekmektedir (Do, Ngo ve Phung, 2020: 383). Banka yönetimlerinin kaliteli bir risk yönetim sistemi için gerekli olan yatırımdan asla kaçınmaması gerektiği söylenebilmektedir. Risk yönetimi için ayrılacak olan kaynağın ileride karşılaşılabilecek sorunlu kredilerin önüne bir set çekeceği düşünülebilmektedir.

3.6. Sorunlu Kredilerde Bankaların Çözüm Süreçleri

Bankacılık sektöründe hiçbir banka sorunlu kredi ile karşılaşmak istemez. Fakat banka içi veya banka dışı faktörler nedeni ile sektörde sorunlu kredilere her zaman rastlanması mümkündür. Bu nedenle sorunlu krediler ile mücadele etmemek ve gerçek faaliyetlerine daha fazla zaman ayırabilmek için daha önceden gerekli önlemleri alması önerilmektedir (Kaya, 2020: 194). Öyle ki sorunlu krediler ile karşılaşıldığında da zaman kaybetmeden en uygun olan çözüm süreci uygulanarak olası zararın en az şekilde atlatılabilmesi sağlanabilmektedir. Sorunlu krediler ile karşılaşıldığında yapılması gereken eylemler bankaların yönetim politikalarına, kredinin çeşidine, ekonomik yapıya ve çevresel faktörlere göre farklılık gösterebilmektedir (Kavcıoğlu, 2003: 73'den aktaran Lök, 2018: 203).

Selçuk ve Darıcı (2003)'ya göre kredinin sorunlu hale geldiğinin farkına varıldığında yapılması gereken ilk eylem kredi ile kimin ilgilenmesi gerektiğidir. Sorunlu kredi çözümünde işinde uzman, tahsilat ve hukuki süreçlerde deneyimli kişiler seçilebilir. Seçilen kişinin işinde uzman ve objektif olması ile müşterinin muhatabının kredi açandan farklı bir kişi olmasından kaynaklı müşteri tarafından olayın ciddiyetini benimsemesini sağlayarak daha avantajlı duruma gelinebilmektedir. Diğer taraftan krediyi tahsil eden kişi de görevlendirilebilmektedir. Burada amaç krediyi kullandıran kişiyi sorumlu tutmaktır. Avantajı, krediyi kullandıran kişinin müşteriye ve sektörü iyi bilmesinden dolayı daha hızlı karar almasının sağlanabilmesidir.

Görevlendirme yapıldıktan sonra müşteri ile bir araya gelerek sorun hakkında görüşülmeli, çözüm için seçenekler belirlenmeli ve farklı çözüm yolları aranmalıdır (Selçuk ve Darıcı, 2003: 180).

Mirza'ya (2003) göre kredi sorunlu hale geldiğinde yapılması gereken ilk eylem, kredinin izlemeye alınarak bir ön analiz yapılmasıdır. Yapılacak olan analizde bankalar; kredili müşteriyi, cari hesaplarını, kredi evraklarını ve alınan teminatları kontrol etmelidirler. Analiz sonucuna göre yeniden yapılandırma, teminatların paraya çevrilmesi, takip hesaplarına atılması gibi birçok süreçten birine başlanması kredinin tahsil edilmesi ve bankanın karlılığı açısından son derece önemlidir (Mirza, 2003: 200). Kaya'ya (2020) göre kredinin sorunlu hale dönüşmesinden sonra yapılması gereken kredili müşterinin iflasına sebep olmadan kredini tahsil edilmesidir. Sürecin bu şekilde ilerlemesi kredili müşterinin ve bankanın az bir zararla sorundan kurtulmasını sağlayabilmektedir (Kaya, 2020: 194).

Bankacılık sektöründe bir kredi sorunlu hale dönüştüğünde izlenecek birçok çözüm süreci vardır. Bu süreçlerin öncelik sıralaması bankalara göre değişiklik gösterebilmektedir. Genel olarak bankalar borçluya ek süre vermek veya ödeme kolaylığı sağlamak için idari takip süreci başlatmakta ve karşılıklı anlaşma sağlanır ise yeniden yapılandırma yoluna gidilmektedir. Daha sonraki dönemlerde ödeme sağlanamaz ise yasal takip süreci başlatılmaktadır. Ayrıca teminatın nakde dönüştürülmesi ve borcun VYŞ'ne satılması da izlenebilecek yollar arasında olabilmektedir. Çalışmamızda tüm bu süreçlerin her biri ayrı ayrı açıklanacaktır.

3.6.1. Sorunlu Kredilerin Yeniden Yapılandırılması

Genel olarak bankaların sorunlu kredi çözüm süreçlerinde hedefi, kredilerin yeniden yapılandırılmasıdır (Mirza, 2003: 163). Müşterinin mali yapısındaki bozulmalar nedeniyle kredi geri ödemelerinde problem yaşıyor ise hem müşteri hem de bankayı tatmin edecek şekilde kredi şartları ve ödeme planı yeniden yapılandırılabilir. Bu durum sorunlu alacağın tahsilatını kolaylaştırabilmektedir. Kredide idari takip sürecinin başlaması ardından bankaların başvurdukları ilk alternatif yöntem kredinin yeniden yapılandırılması ve bu yolla tahsilatların

sağlanabilmesi olabilmektedir. Kredilerin yeniden yapılandırılması sürecinde; borçluya gerekirse ek finansman sağlanması, faiz indirimi ve vade uzatılması gibi borçluyu rahatlatacak farklı alternatifler uygulanabilmektedir.

Kredilerin yeniden yapılandırılması bankacılık sektöründe sık rastlanılan bir yöntem olarak görülebilmektedir. Bu süreç firma ve bankaya kısa süreli nefes aldırır da ileriki dönemde ödemelerde tekrar sorun yaşanmasına sebep olabilmektedir. Bu durumda banka personellerinin müşteri profilini çok iyi tanınması ve bankayı zarara uğratacak her türlü riskten kaçınması gerekebilmektedir.

Sorunlu krediler ile mücadele döneminde bankaların yeniden yapılandırma, ek finansman desteği gibi durumlarda müşteri ile irtibatını koparmaması gerekmektedir. Fakat bu süreçte üç tip müşteri tutumu ile karşılaşılabilir. Bunlar aşağıda verilmektedir (Kaya, 2020: 196).

Birinci tip müşteri: sıkıntılı sürecin ve içerisinde bulunduğu problemin farkında olmayan müşteri tipidir ki bunlar genellikle KOBİ'lerdir. Bu firmalar basit ve geleneksel usuller ile varlığını sürdüren, firma sahibi tarafından tüm işlerin yapıldığı, yönetimin etkisiz olduğu ve gelecek planları olmayan firmalardır. Bu tür firmalar için yapılması gerek ilk hareket firma sahibine ulaşarak durumu anlatabilmektedir (Kaya, 2020: 196).

İkinci tip müşteri: durumun farkında olan kredi müşterisidir. İçerisinde bulundukları olumsuz durumdan en az zararla çıkabilmek için banka ile anlaşmaya hazırdırlar. Tüm öneriler banka ve firma açısından değerlendirilip ek kredi ile fon sağlayarak ilişkiler sürdürebilir (Kaya, 2020: 196).

Üçüncü tip müşteri: sorumsuz olan kredi müşterileridir ve iş birliğine yanaşmayarak bankaya devamlı problemler yaşatırlar. Bankaların tüm yasal yollar hakkında bilgi vermesine rağmen bu durum onları rahatsız etmediği gibi kanun dışı işlemler de gerçekleştirebilirler. Bu tip müşteriler için genellikle vakit kaybetmeden yasal takip süreci başlatılmaktadır (Kaya, 2020: 196).

3.6.2. Teminatın Paraya Çevrilmesi

Kredilerin sorunlu hale geldiği süreçte müşteri ile yapılan tüm görüşmelere rağmen tahsilatın sağlanamayacağı anlaşıldığında alınan teminatın paraya çevrilmesi yöntemi başlatılabilir. Burada teminatın kredi riskini kapatabiliyor olması önemlidir. Çünkü teminat piyasa fiyatının altında satılabilmektedir (Erkan, 2015: 47). Teminatların satış bedellerinin önceden bilinmemesi, satışın istenilen zamanda gerçekleşmemesi gibi durumlar bu süreçte karşılaşılan olumsuzluklardır. Kredi müşterisinin niyetinin iyi olması da süreci kısaltarak basitleştirmektedir (Kaya, 2020: 197). Teminatların paraya çevrilmesi yöntemi detaylı bir araştırma ve analiz gerektirmediğinden daha hızlı ilerleyen ve bankaya zaman kazandıran bir uygulamadır. Teminatların paraya çevrilmesi, bankaların yeniden yapılandırma kredileri gibi riski daha fazla artırmamaktadır (Selçuk ve Darıcı, 2003: 182).

3.6.3. Kredilerin Takip Hesaplarına Atılması

Müşterilerden alacağını tahsil edemeyen bankalar takip süreçlerini başlatarak bu süreçler içerisinde bir takım işlemler gerçekleştirmektedirler. Bu süreçler aşağıda verilmektedir (Lök, 2018; Yavuz, 2017):

Özel takip süreci: Kredinin vadesinin henüz dolmamış olmasına rağmen banka tarafından yapılan takip ve kontroller neticesinde kredi geri ödemesinde şüphe uyandıracak durumlarla karşılaşıldığında kanuni takibe başvurmadan vade içerisinde tahsilat yapılması için alınacak önlemlerin gerçekleştiği süreçtir. Özel takip sürecinde kredinin değerliliğinin devam ediyor olması en önemli unsurdur (Lök, 2018: 204). Kredinin özel takibe alınmasının tek sonucu karşılık ayrılmasıdır (Selimler, 2015: 134).

İdari takip süreci: Yasal yollara başvurmadan önce bankaların temerrüde düşmüş alacaklarını borçlu ile görüşerek tahsil etmeye çalışmasıdır. Gerektiğinde bu süreç ek kredi veya yapılandırma yolu ile borcun ödenmesi sağlanmaya çalışılmaktadır (Selimler, 2015: 134). İdari takip sürecinde kredili müşterinin mali profilinin iyi çıkarılıp makul şartlarda ödeme planı oluşturulması ve ödemenin sürdürülebilir olması çok önemlidir. Aksi durumda müşteri ödemelerinde aksaklıkların tekrar

yaşanması ve bankanın müşteriden alacağını tahsil edeceği süreyi beklemesi bankaya zaman kaybı yaşatmaktadır. Müşteriden eğer teminat alınmış ise yasal takip aşamasına gelindiğinde müşterinin diğer borçlarından dolayı oluşan haciz önceliği sırasında bankanın sıralamada geride olmasına sebep olmaktadır (Hatipoğlu vd., 2015: 85).

Yasal takip süreci: Bankanın çözüm odaklı tüm yaklaşımlarına rağmen borçludan tahsilat yapılamayacağının anlaşılması durumunda bankaların en son tercih ettikleri yoldur. İdari takip sürecinde sorun çözilememiş ise zaman kaybetmeden yasal takip süreci başlatılmalıdır. Yasal takibin en son başvuru olan yöntem olmasının sebebi bankaların amacının borcun büyümesi değil daha ödenebilir hale gelmesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim yasal takip sürecinde müşteriler avukatlık masrafı, harçlar, icra masrafları gibi birçok ek ödeme ile yükümlülüğü altına girebilmektedirler. Bu durum mevcut borcunu dahi ödeyemeyen müşterinin borçlarının daha da artmasına sebep olabilmektedir (Hatipoğlu vd., 2015: 86).

3.6.4. Sorunlu Kredilerin Satışı

Banka bilançolarında yer alan takipteki kredilerin tutarlarının yüksek oluşu hem banka faaliyetlerini hem de ekonomik faaliyetleri etkileyen önemli bir sorun olabilmektedir. Bankalar idari takipteki kredileri için takip firmaları ile yasal takipteki kredileri için ise hukuk firmaları ile çalışmayı uygun görmektedir. Fakat bankanın dışında faaliyet gösteren bu şirketleri takip ve kontrol etmekte zorlanan bankalar için en etkin yol, kredilerin üçüncü kişilere satılmasıdır. Nitekim üçüncü kişilere satılan bu krediler banka bilançolarının temizlenmesini de sağlamaktadır (Can, 2014: 8).

Bankalar kredi satışlarını Varlık Yönetim Şirketleri (VYŞ) adı altında kurulan ve bankaların sorunlu aktiflerini belirli bir iskonto karşılığında alarak yeniden yapılandırılması ve yapılan tahsilatların tekrar ekonomiye kazandırılması amacı güden kurumlara yapmaktadırlar (Artekin ve Soydal, 2019: 367). Bu devir neticesinde bankalar bilançolarını sorunlu aktiflerden arındırarak alacakların tahsili ile ilgili operasyonel yüklerden kurtulmuş olmaktadır. Dolayısıyla sorunlu

aktiflerini nakde çevirebilen bankalar sorunlu kredilerin tahsili yükünden kurtularak gerçek faaliyet konusu olan kredi verme ve mevduat toplama işlemlerine odaklanmış olabilmektedirler (Kocaman, Hazer ve Babuşcu, 2018: 230).

Operasyonel yükü azaltmak ve aktif kalitesini artırmak amacıyla bankalar ile VYŞ aralarında yapılan kredi satış işlemleri son dönemlerde artmıştır (Yücememiş ve Sözer, 2011: 46). Satış işlemi bankaların bilançolarının temizlenmesini ve sorunlu krediler için ayrılan karşılıklardan kurtulmalarını sağlayabilmektedir.

Sorunlu kredilerin VYŞ'lerine devredilmesi bankacılık sektörüne birçok avantaj sağlamaktadır. Bu avantajlar; sorunlu kredilerin devri ile beraber hiçbir değeri olmayan varlıklardan gelir sağlanması, finansal tablolardaki ilgili rasyoların iyileştirilmesidir. Bu işlemler ile beraber karlılık yükselmekte ve sorunlu kredilerin meydana getirdiği aksaklıklar ortadan kaldırılmış olmaktadır (Lök, 2018: 210)

3.7. Türkiye’de Sorunlu Kredilerin Gelişimi

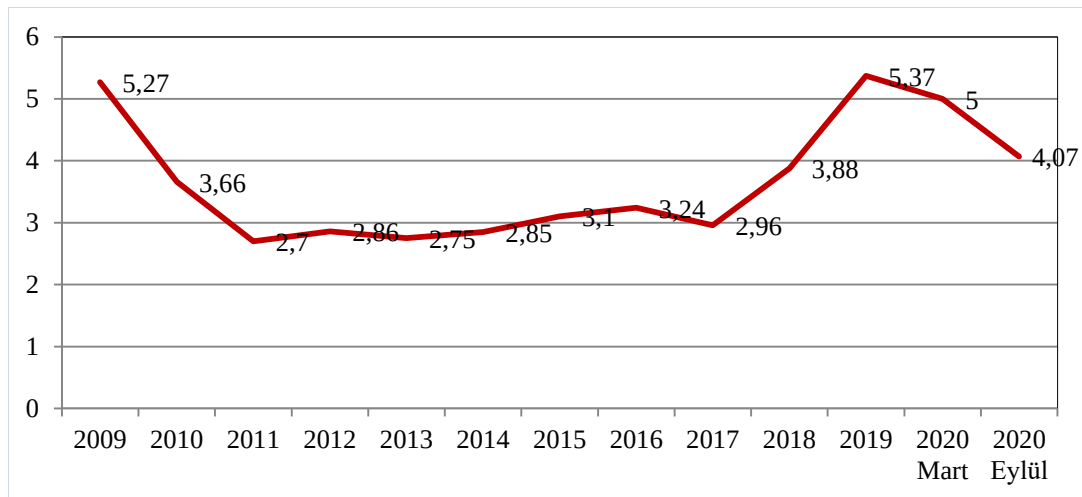
Selimler’e (2015) göre sorunlu krediler iki şekilde meydana gelmektedir. Birincisi; firmanın kredi değerini yitirmesidir ve kredi özel takip hesaplarına aktarılır. İkincisi ise; kredinin temerrüde düşmesidir ve kredi idari ve kanuni takip hesaplarına aktarılır (Selimler, 2015: 134). Her durumda sorunlu krediler ilgili takip hesaplarına atılmakta ve karşılık ayrılmaktadır. Sorunlu kredilerin hızlı bir şekilde artması bankaların faaliyetlerini yerine getirmesini engelleyebileceği gibi gerek bankaları zarara uğratarak gerekse ekonomiyi olumsuz etkileyerek istenmeyen durumlara sebebiyet verebilmektedir.

Takipteki krediler banka karlılığını etkileyen en önemli faktörlerden biridir (Akter ve Roy, 2017: 126). Takip hesaplarına aktarılan krediler bankalar tarafından gider yazılmakta, bankanın karlılığını düşürmektedir. Ayrıca artan takipteki krediler bankaların aktif yapısını bozarak bankanın kredibilitesinin de bozulmasına yol açmaktadır. Zamanında tahsil edilemeyen krediler bankanın ödeme dengesinin bozulmasına ve bu durum bankanın likidite sorunu ile de karşı karşıya kalmasına sebep olmaktadır. Bankaların artan takip kredileri ile aktif kalitesi düştüğünden banka reel sektöre kredi vermek istemeyecek ve faiz oranlarında artış meydana

gelebilecektir. Bu da reel sektörün kaynak maliyetlerinde artış olmasına sebep olabilecektir (Yüksel, 2016: 42).

Çalışmamızda sorunlu krediler olarak değerlendirilen; Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik kapsamında III., IV. ve V. Grup alacaklar olarak sınıflandırılan donuk alacaklar ve Tek Düzen Hesap Planı'na göre 170-177 arası hesaplarda izlenen alacak tutarları dikkate alınmaktadır.

Türkiye’de bankaların finans sektörü içerisindeki payının yüksek oluşu nedeniyle bankalar ülke ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Ülkenin ekonomik göstergelerden biri olabilmektedir. Bankalar özellikle ekonomik kriz dönemlerinde takipteki kredi oranlarının artışını engelleyebilmek amacı ile kredi portföyünü sağlam bir şekilde oluşturarak aktif kalitesini yükseltmeyi hedeflemektedir (Yücememiş ve Sözer, 2011: 46). Aktif kalitesi yüksek bankaların ekonomik kriz dönemlerinde takipteki kredilerin artışını önleyebilmesi daha kolay olabilmektedir (Yavuz, 2017: 16). Ekonomik koşullar ile beraber sorunlu kredilerin yıllara göre değişimini daha detaylı bir şekilde inceleyebilmek adına Grafik 2.1’de Türkiye’deki kredilerin takibe dönüşüm oranının yüzdesel olarak değişimi gösterilmiştir.



Grafik 2. 1. Türkiye’de kredilerin takibe dönüşüm oranının değişimi (%) (2008-Eylül 2020)

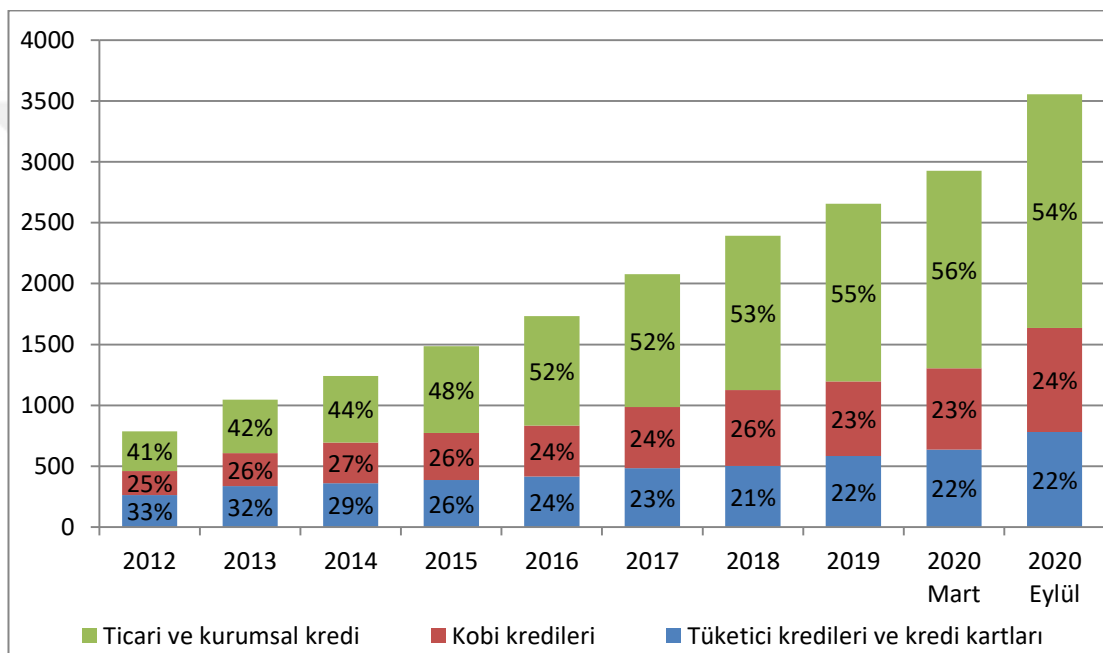
Kaynak: BBDK, <https://www.bddk.org.tr/Veriler/TBS-Temel-Gostergeler-Raporu/14>, 10.01.2021.

Grafik 2.1’de görüldüğü üzere dünya genelinde yaşanan küresel ekonomik kriz 2008 yılı sonu itibari ile ülkemizde hissedilmeye başlanmış ve 2009 yılında kredilerin takibe dönüşüm oranı %5,27’ye yükselmiştir. Dolayısıyla ekonomik kriz dönemlerinde bankacılık sektöründe kredilerin takibe dönüşüm oranının arttığını söylemek mümkün olabilir. Bu durum bankacılık sektörünün aktif kalitesinin düşmesine sebep olduğu söylenebilir. 2009 yılı sonrası takip kredilerinin tekrar düşüş eğilimine geçmesinde ve aynı seviyelerde kalmasında bankacılık sektöründe yapılan düzenlemeler etkili olmuştur. Bu sayede bankaların krizlerden daha az hasarla çıkabildiği ve krizlere daha güçlü direnebildiği söylenebilmektedir. Yapılan reformlar ile birlikte takibe dönüşüm oranı 2017 yılına kadar paralel yönde seyrini devam ettirdiği görülebilmektedir. 2018 yılında kurda meydana gelen artışlar, enflasyon oranlarının artışı firmaların ve bireylerin borç ödeme gücünde zorlanma yaşadıkları ve takipteki kredilerde artış gözlemlendiği söylenebilmektedir.

BDDK’nın mali bünye değerlendirme sonucunda aldığı karar neticesinde, 27 Kasım 2019 tarihli 30961 sayılı Resmi Gazete’ de yayınlanan “*Kedilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik*” kapsamında, tahsili gecikmiş alacakların takip hesaplarına atılmasına karar verilmiştir. Alınan karar sonucunda 2019 yılı sonuna kadar yaklaşık 46 milyar TL’lik tahsili geçilmiş alacak bakiyelerinin takip hesaplarına atılması sonucunda takibe dönüşüm oranı 2019 yılında %5,37 seviyelerine yükselerek zirveye ulaşmıştır. Bu durum Türk bankacılık sektöründe yüksek miktarda sorunlu kredi olduğunun göstergesi olabilmektedir. 2020 yılı başında gelir ve istihdamın artması, kredi hacmini yükselmesi ve destekleyici finansal yapılar ile kredili müşterilerin ödeme güçlerinde artış meydana gelerek 2020 Mart ayında ve takibe dönüşüm oranı %5’e gerilemiştir. 2020 Mart ayı itibari ile görülmeye başlayan COVID-19 salgını ile birlikte kişilerin ve firmaların gelirlerinde ve nakit akışlarında bozulmalar meydana gelmiştir. Salgın neticesinde ekonomik ve ticari faaliyetlerde meydana gelen bozulmalar nedeniyle; BDDK’nın yayınladığı 8948 sayılı 17 Mart 2020 tarihli Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurul Kararı ile “*halihazırda bankaların donuk alacaklarına ilişkin 90 gün olan asgari gecikme süresi 31 Aralık 2020 tarihine kadar geçerli olmak üzere 180 güne çıkarılmıştır*” (BDDK, 2021). Yapılan düzenlemeler ile takibe dönüşüm oranı 2020 Eylül ayında

%4,07'ye gerilediği görülebilmektedir. Ayrıca bankaların takip kredilerini aktiften silmeleri veya kredileri VYŞ'lerine satmaları takibe dönüşüm oranının düşmesinde etkili olduğu söylenebilmektedir.

Ekonomiye kaynak sağlayan bankalar ülkenin ekonomik yapısı hakkında bilgi veren bir veri niteliği taşımaktadır. Aşağıdaki Grafik 2.2'de Türkiye bankalar tarafından kullanılan kredilerin, ticari ve kurumsal, KOBİ, tüketici ve kredi kartları olmak üzere sınıflar halinde gelişimi yer almaktadır.



Grafik 2. 2. Türkiye'deki kredilerin gelişimi (Milyar TL)

Kaynak: BBDK, https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/veri_0014_46.pdf, 12.01.2021.

Grafik 2.2'de ilk göze çarpan sektördeki toplam kredilerin yıllara göre devamlı artış gösterdiği görülmektedir. 2012 yılında 795 milyon TL olan krediler toplamı 2020 Eylül ayında 3.555 milyar TL'ye ulaşmıştır. Buradan ülkedeki ekonomik büyümenin 2012 yılından itibaren sürekli arttığını söylemek mümkündür.

Grafik 2.2'de, 2012-2020 yılları arasında ticari ve kurumsal kredilerin payının diğer tüm kredilerden daha fazla olduğu görülmektedir. Kobi kredileri ise 2015 yılına kadar tüketici ve ticari kredilerinden daha düşük bir paya sahip iken 2017 yılından

itibaren tüketici ve kredi kartlarından daha fazla paya sahip olduğu görülmektedir. KOBİ kredilerinin toplam krediler içerisindeki payının ortalama %25 seviyelerinde kaldığını söylemek mümkündür. Bunun sebebi olarak reel sektörün belirsizlikler nedeni ile yatırım yapma isteğinde olmayışı neticesinde kredi talebi sınırlı kalmaktadır. Tüketici kredileri ve kredi kartlarının da krediler içerisindeki payı yıllara göre %21 ile %33 arasında olduğu görülmektedir. Özellikle son yıllarda artan işsizlik ve hane halkı gelirlerinde meydana gelen düşüşler kredi talebinde de azalmalara sebep olabilmektedir. Ayrıca kredilerde artışların meydana gelmesi sorunlu kredi riskini de beraberinde getirebilmektedir. Sorunlu kredilerin meydana gelişi kredi türlerine göre farklılık gösterebilmektedir. Bunu daha detaylı açıklayabilmek adına Türkiye'deki bankaların takipteki kredilerin toplam kredi türleri içerisindeki payı ve yıllara göre değişimi Tablo 3.1'de gösterilmiştir.

Tablo 3. 1. Türkiye'deki takipteki kredilerin kredi türlerine göre dağılımı (%)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Eylül 2020
Tüketici kredileri ve kredi kartları	33,33	33,33	33,33	35,41	32,75	28,12	18,55	13,24	12,58
Ticari krediler	37,5	36,66	36,11	29,16	31,03	32,81	36,08	45,69	48,34
Kobi kredileri	29,16	29,99	30,55	33,33	37,93	39,06	45,36	41,05	39,07

Kaynak: BDDK, https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/veri_0014_46.pdf verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. 04.01.2020.

Tablo 3.1 incelendiğinde, ticari kredilerin takip oranının toplam krediler içerisindeki payı 2012, 2013, 2014, 2019 ve 2020 yıllarında diğer tüm kredi türlerinden daha yüksek oranda olduğu görülmektedir. Buradan küçük ölçekli işletmelerde meydana gelen sorunlu kredilerin büyük ölçekli işletmelere göre daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. 2015 yılında takip oranı tüketici ve kredi kartlarında daha yüksek, 2016, 2017 ve 2018 yıllarında ise takip oranı KOBİ kredilerinde daha yüksektir. Takip oranının KOBİ kredilerinde yükselmesinin nedenini; döviz

kurlarında meydana gelen değişimler, ithalat ve ihracat kısıtlamaları, politik sebepler, firmaların konkordato ilan etmeleri gibi sebeplerden kaynaklandığı düşünölmektedir. Ayrıca Grafik 2.2’de 2016 ve 2017 yıllarında KOBİ kredilerinde gerileme görölmüştür. Bu gerilemenin sebebini büyüme hızının azalmasından kaynaklandığı söylenebilir. Dolayısıyla büyüme hızı yavaşlamış, takip oranları da artmıştır. Grafik 2.2 ile Tablo 3.1 karşılaştırıldığında genel olarak ticari kredilerin hem toplam krediler içerisindeki payı hem de toplam takip krediler içerisindeki payı yüksektir. Bu hususta kredilerin artması takipteki kredilerin oranını da artırarak kredi riskini artırdığını söylemek mümkündür.



4. BÖLÜM: LİTERATÜR TARAMASI

Bu bölümde sorunlu kredilerin banka karlılığı üzerindeki etkilerine ilişkin yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Banka karlılığını etkileyen birçok faktör çalışmalara konu olmuştur. Özellikle son yıllarda banka karlılığını etkileyen sorunlu krediler ile ilgili çalışmalarda artış gözlemlenmiştir. Sorunlu krediler ile karlılık arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar yurt dışında çok sayıda yapılmış olmasına rağmen ülkemizdeki çalışmaların sayısı oldukça azdır. Literatürde de ifade edildiği üzere sorunlu kredilerin artışına sebep olan iki önemli unsur vardır. Bunlar; bankaya özgü faktörler ve makroekonomik faktörlerdir. Ayrıca yapılan araştırmaların genelinde sorunlu kredilerin karlılığı olumsuz etkilediği görüşü hakimdir. Bu husustan hareketle literatürde yapılmış çalışmalara bu bölümde yer verilmektedir.

Fofack (2005) Aşağı Sahra Afrika'sında sorunlu kredilerin meydana geliş nedenlerini araştırmıştır. Bankaya özgü değişkenler ve makroekonomik değişkenlerin yer aldığı çalışmada panel veri analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, sorunlu krediler ile GSYİH, enflasyon, parasal büyüme, aktif karlılığı, toplam mevduat, net faiz marjı, net gelir arasında negatif yönlü ilişki tespit edilirken döviz kuru, faiz oranı ve geniş para arzı arasında ise pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Sorunlu krediler ile toplam varlıklar arasında pozitif yönlü ancak anlamsız bir ilişki tespit edilmiştir (Fofack, 2005).

Khemraj ve Pasha (2009) sorunlu kredilerin belirleyicilerini araştırmıştır. Araştırmada değişkenler arasındaki ilişki panel veri analizi kullanılarak ölçülmüştür. Çalışmada 6 ticari bankanın Guyana'da 1994-2004 dönemine ait verileri kullanılmıştır. Çalışma sonucunda sorunlu krediler ile kredilerin toplam aktiflere oranı, kredi büyümesi, döviz kuru, reel faiz oranı arasında pozitif bir ilişki tespit edilirken GSYİH arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Sorunlu krediler ile toplam varlıklar arasında pozitif fakat anlamsız bir ilişki görülmüştür (Khemraj ve Pasha 2009).

Gülhan ve Uzunlar (2011) çalışmasında panel veri analizi yöntemini kullanarak, Türkiye'de bankacılık sektöründe karlılığı etkileyen belirleyicileri tespit etmişlerdir.

Bankaya özgü değişkenlerin kullanıldığı çalışmada, değişkenlerden biri olarak takipteki krediler kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, bankaların takipteki kredilerin toplam kredilere oranı ile karlılık arasındaki ilişki 1990-2000 dönemi için yabancı bankalar modelinde negatif ve anlamlıdır. Yerel bankalarda ise pozitif ve anlamsızdır. Sonuç olarak kredi tahsilatlarında yaşanan sorunların banka karlılığını olumsuz etkilediği gözlemlenmiştir (Gülhan ve Uzunlar, 2011).

Ahmad ve Bashir (2013) Pakistan bankalarında, bankaya özgü değişkenlerin sorunlu kredilere etkisini tespit etmek amacıyla araştırma yapmışlardır. Araştırmada 30 bankanın 2006-2011 verileri kullanılmıştır. Modelde değişkenler arasındaki ilişki panel regresyon analizi ile ölçülmüştür. Araştırma sonucunda sorunlu krediler ile aktif karlılığı, kredi büyüklüğü, mevduat oranı, karşılıklar oranı, arasında pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Özsermaye karlılığı, ödeme gücü, toplam yükümlülükler, giderlerin gelirlere oranı, maliyetlerin gelirlere oranı arasında negatif yönlü ilişki tespit edilmiştir (Ahmad ve Bashir, 2013).

Kirui (2013) çalışmasında, 2004-2013 yılları arasında Kenya'da faaliyet gösteren 43 ticari bankanın tahsili gecikmiş kredilerinin bankaların karlılığı üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışmada çoklu doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. Bağımlı değişken olarak aktif karlılığı kullanılmıştır. Bağımsız değişken olarak da sorunlu kredilerin toplam kredilere oranı kullanılmıştır. Kontrol değişkenleri olarak sermaye yeterliliği, operasyonel verimlilik ve likidite kullanılmıştır. Araştırma sonucunda sorunlu krediler bir karlılık ölçüsü olan aktif karlılığını doğrudan etkilediği görülmüştür. Sorunlu kredilerin aktif karlılığı üzerinde negatif yönlü bir etkisi olduğu; sorunlu kredilerin Kenya'daki ticari bankaların karlılığını olumsuz etkilediği doğrulanmıştır (Kirui, 2013).

Messai ve Jouni (2013) İtalya, Yunanistan ve İspanya'daki 85 bankanın 2004-2008 dönemine ait verileri ile sorunlu kredilerin belirleyicilerini tespit etmeye çalışmışlardır. Sorunlu kredilerin bankaya özgü değişkenler ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkisi panel veri analizi kullanılarak incelenmiştir. Çalışma sonucunda, sorunlu krediler ile GSYİH ve aktif karlılığı arasında negatif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Sorunlu krediler ile işsizlik oranı, net faiz oranı ve karlılıkların

toplam kredilere oranı arasında pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir (Messai ve Jouni, 2013).

Makri, Tsagkanos ve Bellas (2014) tahsili gecikmiş alacakları etkileyen faktörleri araştırmışlardır. 2000-2008 dönemleri arasında 17 Euro bölgesinden 14 ülke ve 120 gözlem ile ekonometrik model kurularak regresyon analizi yapılmıştır. Araştırmada banka içi ve banka dışı faktörler kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, sorunlu krediler ile kredi kalitesi arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir. Sorunlu krediler ile kamu borcu arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Bir önceki yıla ait sorunlu krediler oranı, sermaye oranı ve özsermaye karlılığının tahsili gecikmiş alacaklar üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Makroekonomik değişkenler açısından GSYİH, kamu borçları, enflasyon ve işsizlik oranı sorunlu krediyi etkileyen faktör oldukları belirtilmektedir (Makri, Tsagkanos ve Bellas, 2014).

Selimler (2015) Türk bankacılık sektörünün 2007-2013 dönemindeki krediler, sorunlu krediler, gelir tablosu ve bilanço kalemlerini oran analizi yaparak incelemiştir. Çalışmasında takipteki kredilerin; net faiz marjı likiditesini, sermaye yeterliliğini, aktif kalitesini, likidite ve karlılık oranlarını olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca bankalarca ayrılan karşılıkların banka karlılığını olumsuz etkilendiğini belirtmiştir (Selimler, 2015).

Dimitrios vd. (2016) Euro bölgesi bankacılık sektöründeki sorunlu kredilerin temel belirleyicilerini tespit etmek amacıyla araştırma yapmışlardır. Diğer çalışmalardan farklı olarak bankaya özgü değişkenler ve makroekonomik değişkenlere ek olarak gelir vergisi oranı ve bütçe açığı / fazlası kullanılmıştır. 1990Q1-2015Q2 dönemleri arasındaki veriler panel veri analizinde kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda sorunlu krediler ile aktif karlılığı ve özsermaye karlılığı arasında olumsuz ilişki tespit edilmiştir. Gelir vergisi oranı ve bütçe açığı / fazlası sorunlu kredilerin en önemli belirleyicileridir. Makroekonomik değişkenler sorunlu krediler üzerinde güçlü bir etki yarattığı tespit edilmiştir (Dimitrios vd., 2016).

Sarıtaş, Uyar ve Gökçe (2016) tarafından yapılan araştırmada, Türkiye’de faaliyet gösteren ticari bankaların karlılıklarının içsel ve dışsal değişkenlerden nasıl

etkilendiği Sistem Dinamik Panel Veri Modeli ile tahmin edilmiştir. ROA ve ROE bağımlı değişken olarak kullanılırken sorunlu krediler, toplam mevduat / toplam aktif ve faiz oranı bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Çalışma sonucunda içsel nedenlerden olan sorunlu kredilerin aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı üzerinde etkisinin anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bankadaki takipteki krediler oranının artması özkaynak karlılığı ve aktif karlılığı üzerinde olumsuz yönde bir etkisi olduğu tespit edilmiştir (Saritaş, Uyar ve Gökçe, 2016).

Ugoani (2016) çalışmasında, sorunlu kredilerin banka karlılığı arasındaki ilişkiyi regresyon analizi ile incelemiştir. Modelde banka karlılığı ile sorunlu krediler kullanılmıştır. 1990 ile 2011 yılları arasında Nijerya'daki 20 mevduat bankası verileri ile yaptığı inceleme sonucunda sorunlu kredilerin banka karlılığı üzerinde olumsuz yönde bir etkisi olduğu tespit edilmiştir (Ugoani, 2016).

Akter ve Roy (2017) çalışmasında, bankaların takipteki kredilerinin net karlılık üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Araştırmada, 2008-2013 dönemlerindeki Bangladeş Dhaka Borsası'nda işlem gören 30 bankanın verisi kullanılmıştır. Bankaya özgü değişkenlerin kullanıldığı çalışmada regresyon analizi yapılmıştır. Araştırma sonucunda, çalışılan dönem için borsada işlem gören 30 bankanın sorunlu kredilerinin bankaların net kar üzerinde olumsuz yönde etkiye sahip olduğu bilgisine ulaşmışlardır. Sorunlu krediler banka karlılığını etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Bankaya özgü tüm değişkenler ile kar marjı arasında önemli bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Akter ve Roy, 2017).

Bhattarai (2017) tahsili gecikmiş kredilerin, Nepal'deki ticari bankaların karlılığı üzerindeki etkisini araştırmıştır. 14 bankanın 2010-2015 dönemine ait bankaya özgü değişkenleri ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişki SPSS paket programı kullanılarak, regresyon ve korelasyon analizi ile tespit edilmiştir. ROA ve ROE bağımlı değişken, sorunlu kredi bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, tahsili gecikmiş kredilerin aktif karlılığı üzerinde olumsuz yönde bir etkiye sahip olduğu saptanırken, özsermaye karlılığı üzerinde ise olumlu yönde bir etkiye sahip olduğu bulgulanmıştır (Bhattarai, 2017).

Liu vd. (2017) tarafından yapılan araştırmada banka performansı ile sorunlu krediler arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada ağ epsilon tabanlı ölçüm modeli kullanılmıştır. Girdi ve çıktı göstergeleri 2004-2014 yılları arası Tayvan Ekonomi Dergisi veri tabanından alınmıştır. Mevduat, kredi, takipteki alacaklar, işgücü, sabit kıymetler ve işletme giderleri modelde kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, bankaların performansını etkileyen en önemli faktörlerden birinin sorunlu krediler olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca son yıllarda bankaların operasyonel performans, karlılık ve risk yönetiminde tutarlı bir gelişme gösterdiğini tespit edilmiştir. Çalışma ağ epsilon modeli ile banka performansı ve sorunlu kredileri arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmıştır (Liu vd., 2017).

Bapat (2018) bankaya özgü değişkenlerin ve makroekonomik değişkenlerin banka karlılığına olan etkisini araştırmak amaçlı bir çalışma yapmıştır. 2006-2013 dönemlerine ait Hindistan'da 25 banka verileri kullanılarak değişkenler arasındaki ilişki dinamik panel veri analizi ile test edilmiştir. ROA ve ROE'nin bağımlı değişken, sorunlu kredilerin ve kredi mevduat oranının bağımsız değişkenler olarak kullanıldığı çalışma sonucunda sorunlu kredilerin ROA ve ROE'yi negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir (Bapat, 2018).

John (2018) Nijerya'daki ticari bankaların tahsili gecikmiş kredilerinin banka performans ve karlılığını ne ölçüde etkilediğini incelemiştir. Araştırmada bankaya özgü değişken olan aktif karlılığı bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Çalışmada 2010-2015 dönemine ait iki bankanın yıllık hesap özetleri ve CBN istatistik bültenindeki veriler kullanılmıştır. Elde edilen veriler ile regresyon analizi yapılmıştır. Çalışma sonucunda, sorunlu kredilerin oranının azalması banka aktif karlılığını artıracığı bilgisine ulaşılmıştır. Ayrıca bankaların tahsili gecikmiş kredilere ilişkin performansının belirlenmesinde makroekonomik faktörlerin önemli bir rolü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bankaların kredi verirken ihtiyatlı olması, hükümetin istikrarlı bir tutum sergilemesi, bankaların kredi ödemelerini iyi bir şekilde takip etmesi ve banka personellerinin devamlılığının sağlanmasının gerektiği ifade edilmiştir (John, 2018).

Islam (2018) çalışmasında sorunlu krediler ile karşılıkların banka karlılığı üzerindeki etkisini araştırmıştır. Araştırma Bangladeş’de 2009-2017 dönemine ait 56 ticari bankanın verileri kullanılmıştır. Çalışmada en küçük kareler çoklu regresyon yöntemi kullanılarak analiz yapılmıştır. Sorunlu krediler ve karşılıkların bağımsız değişken olarak kullanıldığı çalışma sonucunda karlılığın sorunlu krediler ve karşılıklardan önemli derecede etkilendiği tespit edilmiştir. Maksimum karlılık için minimum sorunlu kredi olmasının gerektiği belirtilmiştir (Islam, 2018).

Kustina vd. (2018) Endonezya’daki Mikro, Küçük ve Orta Ölçekli işletmelerin tahsili gecikmiş kredilerinin banka karı üzerine etkisini araştırmıştır. Araştırmada yol analizi tekniği kullanılarak çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Endonezya’daki 15 büyük banka verileri kullanılarak yapılan analiz sonucunda KOBİ’lerin takipteki kredilerinin bankaların karını olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir (Kustina vd., 2018).

Kılınç vd. (2018) tarafından yapılan çalışmada, Türk Bankacılık sektöründe sorunlu kredilerin karlılık oranları üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Çalışmada Panel Veri Modelleri (POLS, FE ve RE) kullanılarak 2003Q1- 2015Q4 dönemlerinde 25 banka verileri kullanılmıştır. ROA ve ROE bağımlı değişken; sorunlu krediler ve mevduatların aktiflere oranı bağımsız değişken olarak alınmıştır. Çalışma sonucunda, sorunlu kredilerin özkaynak karlılığını beklenen düzeyde azalttığı görülmüştür. Sorunlu krediler ile karlılık arasındaki negatif yönde bir ilişkinin olması, sorunlu krediler arttığında bankaların özsermaye karlılığının azalacağını göstermektedir (Kılınç vd., 2018).

Kingu (2018) çalışmasında Tanzanya’daki ticari bankaların karlılıkları ile sorunlu krediler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada Panel Veri Analizi yöntemi kullanılmıştır. 16 ticari bankanın 2007-2015 dönemleri arasındaki verileri kullanılarak yapılan inceleme bağımlı değişken aktif karlılığı kullanılırken bağımsız değişkenlerden biri olarak da sorunlu krediler kullanılmıştır. Araştırma sonucunda sorunlu krediler ile aktif karlılığı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (Kingu, 2018).

Nyarko-Baasi (2018) çalışmasında tahsili gecikmiş alacakların karlılık üzerindeki etkisini incelemiştir. Panel Veri Analizi yönteminin kullanıldığı çalışmada Gana Borsası'ndaki 2006-2015 dönemine ait 4 büyük banka verileri yer almaktadır. Bağımlı değişken olarak ROE, açıklayıcı değişken olarak da tahsili gecikmiş kredi oranı, sermaye yeterlilik oranı, toplam varlıklara yer verilmiştir. Araştırmada tahsili gecikmiş kredi oranının banka karlılığını olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Sermaye yeterlilik oranı ile karlılık arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Banka toplam varlıkları ile karlılığı arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir (Nyarko-Baasi, 2018).

Panta (2018) sorunlu kredilerin bankaya özgü ve makroekonomik değişkenleri ile banka karlılığı üzerindeki etkisini araştırmıştır. Araştırma 2006-2017 dönemini kapsamaktadır. Çalışmasında 22 banka verisi kullanılmıştır. Araştırma modeli olarak sabit etki modeli kullanılmıştır. Takip kredileri hem bağımlı değişken hem de bağımsız değişken olarak incelemede yerini almıştır. Model bankaya özgü değişkenler ve makroekonomik değişkenlerden oluşmaktadır. Araştırma sonucunda sorunlu krediler ile net faiz marjı arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Alacaklarda meydana gelen artışlar faiz gelirini aşındırarak karlılığı azaltmaktadır. Sorunlu krediler ile özsermaye karlılığı, aktif karlılığı, toplam varlıklar arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Panta, 2018).

Psaila, Spiteri ve Grima (2019) sorunlu kredilerin borsada işlem gören ticari bankaların karlılığına etkisini incelemiştir. Çalışmada, değişkenler arasındaki ilişki Avrupa-Akdeniz bölgesindeki 35 ticari bankanın 2013-2017 dönemi arasındaki verileri kullanılarak Panel Veri Analizi ile incelenmiştir. Bankaya özgü değişkenlerin kullanıldığı çalışma sonucunda sorunlu kredilerin borsada işlem gören ticari bankaların karlılığını olumsuz etkilediği görülmüştür. Aktif karlılığı ile sorunlu krediler arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir (Psaila, Spiteri ve Grima, 2019).

Anggriani ve Muniarty (2020) çalışmasında sermaye yeterlilik oranı ile sorunlu kredilerin aktif karlılığına etkisini araştırmıştır. Bank Central Asia'nın 2010-2018

verilerinden yararlanılarak yapılan çalışmada klasik varsayımlar kullanılarak, elde edilen verilerle çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Araştırma sonucuna göre sorunlu kredilerin aktif karlılığı üzerinde bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Sermaye yeterlilik oranının ise aktif karlılığı üzerinde önemli bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir (Anggriani ve Muniarty, 2020).

Do vd. (2020) çalışmasında sorunlu kredilerin ticari bankaların performansına olan etkisini incelemiştir. Araştırmada, Vietnam'daki 15 ticari bankanın 2008-2017 dönemine ait verileri, araştırma yöntemi olarak da panel veri analizi kullanılmıştır. Bağımlı değişkenin aktif karlılığı seçildiği çalışmada bağımsız değişkenler; sorunlu krediler ve kredi mevduat oranı alınmıştır. Araştırma sonucuna göre sorunlu krediler, kredi mevduat oranı aktif karlılığı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Bankanın toplam varlıklarının karlılığı üzerinde etkisi vardır. Ancak aktif karlılığı üzerinde etkisi istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Sorunlu krediler arttıkça aktif karlılığı azalmakta ve banka karlılığı düşmektedir (Do vd., 2020).

Alshebmi vd. (2020) sorunlu kredilerin ve banka karlılığına olan etkisinin belirlenmesi amacıyla araştırma yapmışlardır. Suudi Arabistan'daki 12 ticari bankanın 2008-2018 dönemine ait verilerinden yararlanılarak banka içi ve banka dışı değişkenler arasındaki ilişki Panel Veri Analizi, korelasyon ve regresyon analizleri kullanılarak incelenmiştir. Araştırma sonucuna göre sorunlu krediler ile aktif karlılığı, banka likiditesi GSYİH, toplam krediler, toplam varlıklar, enflasyon arasında negatif yönlü ilişki olduğu tespit edilmiştir. Takipteki krediler ile sermaye yeterliliği arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir (Alshebmi vd., 2020).

5. BÖLÜM: TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE SORUNLU KREDİLERİN BANKA KARLILIĞINA ETKİSİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Bu bölümde sorunlu kredilerin bankaların karı üzerine etkisi incelenmektedir. Bankaların kullandıkları kredilerin sorunlu olanlarının bankanın karını düşürmesi beklenmektedir. Bu noktadan hareketle bankaların sorunlu kredilerinin bankaların karlılığına etkisinin incelenmesinin literatüre katkı sağlaması amacıyla bu çalışma yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda bu bölümünde ilk olarak çalışmanın öneminden bahsedilmektedir. İkinci kısmında çalışmanın amacı verilmektedir. Üçüncü kısımda çalışmanın örnekleme açıklanmaktadır. Çalışmanın yöntemi dördüncü kısımda verilmektedir. Çalışmanın modeli ve veri seti beşinci kısımda yer almaktadır. Altıncı ve son kısımda ise bulgular verilerek analiz sonuçları değerlendirilmektedir.

5.1. Çalışmanın Önemi

Bankalar para piyasalarının en önemli aktörleridir. Bankalar finansal piyasalarda para arz ve talebinin dengesinin sağlanmasında önemli bir aracılık rolü üstlenmektedir. Bankalar para piyasasının istikrarlı çalışması için en önemli finansal kuruluşlardır. Bankalar birikimlerini değerlendirmek isteyen tasarruf sahiplerinden topladıkları tasarrufları, fon ihtiyacı olan müşterilerine kullandırarak fonların değiş tokuşuna aracılık hizmeti vermektedir. Aracılık hizmet sonucunda faiz gideri ile geliri arasındaki fark kadar bankalar kar elde etmektedir. Bankalar daha fazla kredi verdikçe daha fazla kar edebilirler. Dolayısıyla dönem net karının artması özkaynakların da artmasını sağlamaktadır. Ancak bankalar kredi kullandırırken birçok riske katlanmaktadır. Bankalar katlandıkları riskleri dikkate alarak kredi verirken kar marjlarına risk primini de ilave ederler. Böylece bankalar kredi kullandırırken riskli müşterilere yüksek orandan kredi kullandırabilmektedir. Bankaların müşterilerin ödeme kabiliyetine göre uyguladıkları risk primi yüksek oranda kar elde etmek amacıyla değil, maruz kaldıkları risklerin maliyetini karşılamak amacıyla verilmektedir. Bankalar kredi kullandırırken bazı kredilerin geri ödenmeme olasılığını dikkate almaktadır. Ancak bazen hiç ödemelerini aksatmayan müşterilerin bile finansal sıkıntı yaşayarak borcunu ödemekte güçlük çekmesi

mümkündür. Dolayısıyla bankaların kredi kullandırmaları risk taşımaktadır. Özellikle tahsil edilme kabiliyeti düşük olan sorunlu kredilerin incelenmesi önemli olduğu düşünülmektedir. Bu amaç ile bankaların sorunlu kredilerinin karları üzerine etkisinin incelenmesi gerekmektedir. Literatürde benzer çalışmalara rastlanılmış olsa da sorunlu krediler üzerine yapılan çalışmaların sayısı oldukça azdır. Sorunlu kredilerin bankaların karına etkisinin incelenmesinin literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

5.2. Çalışmanın Amacı

Bankacılık sektörü finansal piyasaların önemli bir lokomotifidir. Bankalar para piyasasının en önemli aracı kurumlarından biridir. Bankaların para piyasalarının düzgün bir şekilde çalışması için belirli yasal kurallar çerçevesinde çalışması gerekmektedir. Bu hususta Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu bankaların etkin ve verimli bir şekilde çalışmasını denetlemektedir. Kredi kullandırma ile ilgili yasal düzenlemeler yapılmaktadır. Bankaların keyfi uygulamalardan kaçınmaları ve mevduat garantisi ile müşterilerin rahatlıkla güvenecekleri bir finansal merci olmalarını sağlayarak para piyasasında istikrar sağlanması amaçlanmaktadır. Bankalar para piyasasının önemli bir aktörü olarak parayı alıp kullandırmaktadır. Para arz ve talebinin sağlanması, paranın faiz oranıyla mümkündür. Merkez Bankaları faiz oranlarını belirleyerek piyasadaki ödünç alma ve ödünç vermenin bedelini belirlemektedir. Bankalar para politikaları doğrultusunda mevduat hesaplarına faiz ödemekte, kredi isteyen müşterilerinde kredi kullandırmaktadır. Kredi faiz oranlarının yükselmesi kredi kullanımını düşürürken, kredi faiz oranlarının düşmesi ise kredi kullanım tutarını artırmaktadır. Bankalar faiz oranları doğrultusunda kredi kullandırırken bazı kredilerin geri ödenmeme olasılığında dikkate almaktadır. Kullanılan kredilerin bir kısmı geri dönmediğinde, bankalar kullandırdıkları diğer kredilerden elde ettikleri kar azalmaktadır. Bu nedenle kredilerin sorunlu olması bankaların karını olumsuz yönde etkilemektedir. Sorunlu kredilerin azalması karı artırmaktadır. Bankaların karı ve karlılığı için sorunlu kredilerin önemli olması çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda sorunlu kredilerin bankaların karı üzerine etkisi araştırılmaktadır.

5.3. Çalışmanın Örneklemi

Çalışmanın ana kütlesi Türkiye’de faaliyet gösteren bankalardır. Türkiye’de yerli ve yabancı sermayeli 54 banka vardır. Bazı bankaların birkaç şubesinin olması nedeniyle tüm bankaların verilerinin kullanılması analizin başarısını olumsuz yönde etkileyeceği düşünülmektedir. Ayrıca katılım bankalarının çalışma prensipleri farklı olduğundan analize dahil edilmemektedir. Bu nedenle Türkiye’de faaliyet gösteren şube sayısı 100’ün üzerinde olan bankaların daha çok müşteriye hitap ettikleri düşünülerek, Türkiye’de 100 şubeden fazla şubesi olan bankalar uygulamaya dahil edilmektedir. Şekerbank T.A.Ş.’nin verilerinin diğer bankalardan farklılık göstermesi nedeniyle analizi olumsuz yönde etkileyebileceğinden analize dahil edilmemiştir. Böylece çalışmanın örneklemi 12 bankadan oluşmaktadır.

Çalışmanın örneklemini oluşturan bankaların listesi Tablo 5.1’de verilmektedir.

Tablo 5. 1. Çalışmanın örneklemindeki bankaların listesi

Sıra	Bankanın Ticari Unvanı	Kısaltma
1	Anadolubank A.Ş.	ANADOLUBANK
2	Akbank T.A.Ş.	AKBANK
3	Denizbank A.Ş.	DENİZBANK
4	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	GARANTİ BBVA
5	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	HALKBANK
6	Türkiye İş Bankası A.Ş.	İŞ BANKASI
7	ING Bank A.Ş.	İNG
8	QNB Finansbank A.Ş.	QNB FİNANSBANK
9	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	TEB
10	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	VAKIFBANK
11	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	YAPI KREDİ BANKASI
12	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A. Ş.	ZİRAAT BANKASI

100’den fazla şubesi olan bankaların 3’ü kamu sermayeli olup, 9’u yerli sermaye ve 21’i yabancı sermayeye sahiptir. Örnekleimde kamu bankalarının tümüne yer verilmiş olup; Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş. yurt içi şube sayısı 1728, Türkiye

Halkbankası A.Ş. yurt içi şube sayısı 1008 ve Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. yurt içi şube sayısı 934'tür. Yerli sermaye bankalardan 5 bankaya yer verilmiş olup; Akbank T.A.Ş. yurt içi şube sayısı 713, Anadolubank A.Ş. yurt içi şube sayısı 114, Türk Ekonomi Bankası A.Ş. yurt içi şube sayısı 451, Yapı ve Kredi A.Ş. yurt içi şube sayısı 835, Türkiye İş Bankası A.Ş. yurt içi şube sayısı 1192'dir. Yabancı sermayeli bankalardan ise 4 sayıda bankaya yer verilmiş olup; Denizbank A.Ş. yurt içi şube sayısı 693, ING Bank A.Ş. yurt içi şube sayısı 191, QNB Finansbank A.Ş. yurt içi şube sayısı 466 ve Türkiye Garanti Bankası A.Ş. yurt içi şube sayısı 884'tür (TBB, 2021).

Çalışmanın örneklemini oluşturan bankaların 2019 yılı itibariyle aktif toplamlarına göre sıralanışı Tablo 5.2'de verilmektedir.

Tablo 5. 2. Bankaların 2019 yılı toplam aktif tutarları (milyon TL)

Sıra	Bankalar	Aktifler
1	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	649.756
2	Türkiye İş Bankası A.Ş.	468.059
3	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	457.045
4	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	419.426
5	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	391.152
6	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	387.496
7	Akbank T.A.Ş.	360.501
8	QNB Finansbank A.Ş.	181.681
9	Denizbank A.Ş.	156.478
10	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	107.350
11	ING Bank A.Ş.	57.145
12	Anadolubank A.Ş.	17.558

Kaynak: <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>, 07.05. 2021.

2019 yılı itibariyle en yüksek aktife sahip banka Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.; en düşük aktife sahip banka ise Anadolubank A.Ş.'dir. Tabloya göre Türkiye'nin en büyük üç bankasını sırasıyla Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş., Türkiye İş Bankası A.Ş. ve Türkiye Halk Bankası A.Ş. olduğu görülmektedir.

Çalışmanın örneklemini oluşturan bankaların 2019 yılı itibariyle toplam özkaynaklar tutarına göre sıralanışı Tablo 5.3'de verilmektedir.

Tablo 5. 3. Bankaların 2019 yılı toplam öz kaynak tutarları (milyon TL)

Sıra	Bankalar	Öz Kaynaklar
1	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	70.065
2	Türkiye İş Bankası A.Ş.	58.873
3	Akbank T.A.Ş.	54.382
4	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	53.766
5	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	41.188
6	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	33.026
7	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	32.197
8	Denizbank A.Ş.	17.720
9	QNB Finansbank A.Ş.	16.685
10	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	9.721
11	ING Bank A.Ş.	8.231
12	Anadolubank A.Ş.	2.777

Kaynak: <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>, 07.05. 2021.

2019 yılı itibariyle en yüksek özkaynak tutarına sahip banka Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.; en düşük özkaynak tutarına sahip banka ise Anadolubank A.Ş.'dir. Tablo 5.3. banka türleri açısından değerlendirildiğinde kamu bankasının listenin başında yer aldığı görülmektedir. Aynı şekilde Türkiye İş Bankası A.Ş. yerli sermayeli bankalar içerisinde liste başında yer almaktadır. Türkiye Garanti Bankası

A.Ş'nin ise yabancı sermayeli bankalar içerisinde listenin başında yer aldığı görülmektedir.

Bankaların sorunlu kredilerinin öneminin vurgulanması amacıyla bankaların 2019 yılındaki takipteki kredilerinin toplam kredilere oranları Tablo 5.4'de verilmektedir.

Tablo 5. 4. Bankaların 2019 yılının takipteki kredilerinin toplam kredilere oranı

Sıra	Bankalar	Oran
1	Anadolubank A.Ş.	%9.25
2	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	%7.81
3	Denizbank A.Ş.	%7.76
4	QNB Finansbank A.Ş.	%7.34
5	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	%7.03
6	ING Bank A.Ş.	%6.93
7	Akbank T.A.Ş.	%6.80
8	Türkiye İş Bankası A.Ş.	%6.43
9	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	%6.02
10	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	%6.00
11	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	%5.34
12	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	%3.02

2019 yılı itibariyle bankaların takipteki kredilerin toplam kredilere oranı incelendiğinde oranın %3,02 ile %9,25 arasında değiştiği tespit edilmektedir. Anadolubank A.Ş. takipteki kredilerinin toplam kredilere oranı %9,25 ile örneklemdaki en yüksek takipteki kredileri olan bankadır. Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş. ise %3,02'lik oran ile takipteki kredilerin toplam kredilere oranı en düşük bankadır.

Bankaların sorunlu krediler için ayırdıkları kredi karşılıklarının toplam kredilere oranı Tablo 5.5'de verilmektedir.

Tablo 5. 5. Bankaların 2019 yılında kredi karşılıklarının toplam kredilere oranı

Sıra	Banka	Oran
1	Anadolubank A.Ş.	% 5.21
2	QNB Finansbank A.Ş.	% 5.19
3	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	% 4.88
4	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	% 4.39
5	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O	% 4.24
6	Denizbank A.Ş.	% 3.99
7	Akbank T.A.Ş.	% 3.81
8	ING Bank A.Ş.	% 3.72
9	Türkiye İş Bankası A.Ş.	% 3.44
10	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	% 3.41
11	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	% 3.01
12	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	% 1.91

2019 yılı verileri incelendiğinde bankaların kredi karşılıklarının toplam kredilere oranı %1,91 ile %5,21 arasında değişim göstermektedir. En yüksek kredi karşılığı ayıran banka %5,21'lik oran ile Anadolubank A.Ş.; en düşük kredi karşılığı ayıran banka ise %1,91'lik oran ile Türkiye Ziraat Bankası A.Ş.'dir. Yüksek tutarlarda takipte kredileri olan bankalar için yüksek oranda karşılık ayrılması beklenen bir sonuçtur. Ancak bazı bankalar ihtiyatlılık gereği takipteki krediler için kredi karşılığını diğer bankalardan daha yüksek oranda artırabilmektedir. Bankaların kredi yönetimde ihtiyatlılık politikalarında farklılık gösterdiği görülmektedir.

5.4. Çalışmanın Yöntemi

İstatistiksel veya ekonometrik çalışmalarda uygulama yapmadan önce çalışmanın verilerinin doğru ve güvenilir olup olmadığına dikkat etmek gerekmektedir. Çalışmanın veri seti güvenilir ise çalışmanın uygulamasının yapılacağı yöntemin doğru seçilmesi gerekmektedir. Elde edilen veri setine uygun analiz yönteminin belirlenmesi analiz sonuçlarının doğruluğunu etkilemektedir. Bankalarda sorunlu kredilerin karlılık üzerine etkisini incelemek için yatay ve dikey kesit verilerinin birleşmesiyle elde edilen panel veri analizinin yapılması gerekmektedir. Çünkü

zaman serisi analizinde değişkenler belirli bir zaman diliminde toplanmıştır. Örneğin bir gün, bir hafta veya 1 yıl gibi dönemler itibariyle veriler elde edilmiştir. Bu tür analizlerde sadece bir örnek üzerinden analiz yapılacağından bu analizler zaman serisi analizi olarak ifade edilmektedir. Örneğin çalışmanın uygulamasında sadece bir bankanın verisi kullanılacak olsa zaman serisi analizi yapılması gerekmektedir. Ayrıca belirli bir zaman dilimden birden fazla örneklemin verisinin toplandığı veriye yatay kesit veri denilmektedir. Örneğin bir yıla ait birden fazla bankanın verisi toplanacak ise elde edilen veri yatay kesit veridir. Panel veri ise yatay ve dikey kesitlerin birleşmesinden oluşan analiz yöntemi olarak genel bir panel veri modeli denklemi aşağıda verilmektedir (Tataloğlu, 2018: 1-5).

$$Y_{it} = \alpha_{it} + \beta_{it}X_{it} + u_{it} \quad i=1,\dots,N; t=1,\dots,T$$

Modelin anlaşılabilmesi için denklemdeki ifadelerin açıklanması gerekmektedir. Denklemde yer alan “Y” ifadesi bağımlı değişkeni açıklamaktadır. Denklemdeki “X” ifadesi ise bağımsız değişkenler için kullanılmakta olup birden fazla bağımsız değişken kullanılabilmektedir. Eşitlikten sonraki ilk terim “ α ” katsayısı olup sabit bir parametreyi ifade etmektedir. Bağımsız değişkenlerin önünde yer alan katsayı “ β ” eğim parametrelerini göstermektedir. Denklemin en sonunda yer alan “u” ise hata terimini ifade etmek için modelde yer almaktadır (Tataloğlu, 2018: 5). Genel bir panel veri modeli yukarıda verildiği gibi olup, panel veri analizinde dengeli, dengesiz, dönüşlü, yapay, heterojen ve dinamik gibi birçok yöntem vardır (Tataloğlu, 2013).

Çalışmanın uygulamasında 12 banka olduğundan yatay ve dikey kesit verilerinin birlikte kullanıldığı panel veri analiz yönteminin kullanılması gerekmektedir. Baltagi (2008) yatay kesit bağımlılığının makro panel veri analizlerinde olacağını, mikro panellerde gerek olmadığını ifade etmektedir (Baltagi, 2008). Çalışmada veri setinin 10 yıllık dönemi kapsamı ve panel eş bütünleşme testlerinin yapılmayacak olması nedeniyle yatay kesit bağımlılığı ve birim kök testleri yapılmamaktadır.

5.5. Çalışmanın Modeli ve Veri Seti

Sorunlu kredilerin bankaların karına ve karlılığına etkisi üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde bankaların finansal verilerinden elde edilmiş çeşitli rasyoların ve makroekonomik göstergelerin kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada onlardan farklı olarak makroekonomik değişkenlerden sadece faiz oranı kullanılmaktadır. Çalışmada genel olarak bankaya özgü değişkenler kullanılmaktadır. Modeldeki değişkenler Tablo 5.6’da verilmektedir.

Tablo 5. 6. Çalışmada kullanılan değişkenler

Değişken	Türü	Kısaltma
Aktif Karlılık Oranı	Bağımlı	roa
Özsermaye Karlılık Oranı	Bağımlı	roe
Net Kar Marjı	Bağımlı	nkm
Takipteki Krediler / Toplam Krediler	Bağımsız	npl
Toplam Kredi / Toplam Aktif	Bağımsız	ka
Toplam Mevduat / Toplam Aktif	Bağımsız	ma
Toplam Kredi / Toplam Mevduat	Bağımsız	km
Faiz Gelirleri / Faiz Giderleri	Bağımsız	fgg
Kredi Faiz Oranı	Bağımsız	kfo

Çalışmada 6 bağımsız ve 3 bağımlı değişken olmak üzere toplam 9 değişkenden oluşan 3 farklı model geliştirilmiştir. Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde krediler ile karlılık arasında ilişkileri inceleyen çalışmalarda aktif karlılık oranı ile özsermaye karlılık oranlarının bağımlı değişken olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Onlardan farklı olarak sorunlu kredilerin net kar üzerine etkisinin incelenmesinin yararlı olacağı düşünülerek farklı bir model geliştirilmiştir.

Aktif karlılık oranı (ROA) bankaların operasyonel başarısının bir ölçüsüdür ve bankaların toplam aktiflerinin getirisini ortaya koymaktadır. ROA (Return on Assets); aktiflerden sağlanan getiridir ve net karın toplam aktiflere bölünmesi ile hesaplanmaktadır (Selçuk ve Tunay, 2014: 125). Aktif karlılığı, bankalarda karlılık

göstergesi olduğundan bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Aktif karlılık oranının bağımlı değişken olduğu model aşağıda verilmektedir:

$$ROA_{it} = \beta_1 NPL + \beta_2 KA + \beta_3 MA + \beta_4 KM + \beta_5 FGG + \beta_6 KFO + u_{it}$$

Özsermaye karlılık oranı (ROE) banka hissedarlarının yatırdıkları her 1 TL için ne kadar getiri sağladıklarını göstermektedir. ROE (Return on Equity); özkaynaklardan sağlanan getiridir ve net karın toplam öz kaynaklara bölünmesi ile hesaplanmaktadır (Selçuk ve Tunay, 2014: 125). ROE hissedarların kazancını gösterdiğinden bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Özsermaye karlılık oranının bağımlı değişken olduğu model aşağıda verilmektedir:

$$ROE_{it} = \beta_1 NPL + \beta_2 KA + \beta_3 MA + \beta_4 KM + \beta_5 FGG + \beta_6 KFO + u_{it}$$

Bankaların karlılık ölçütlerinden biri olan kar marjı, bankanın operasyonel başarısının bir çeşit göstergesidir. Bankanın her 1 TL'lik işlem gelirinden ne kadar net kar elde ettiğini göstermektedir. Kar marjı, net karın toplam gelire bölünmesi ile hesaplanmaktadır (Selçuk ve Tunay, 2014: 123-125). Çalışmada Toplam Gelir; Faiz Gelirleri, Net Ücret Komisyon Gelirleri/Giderleri, Temettü Gelirleri, Ticari Kar/Zarar, Diğer Faaliyet Gelirleri toplamı alınarak hesaplanmıştır (TBB, 2020). Net kar marjı bir karlılık ölçütü olmasından dolayı çalışmada bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Net kar marjının bağımlı değişken olduğu model aşağıda verilmektedir:

$$NKM_{it} = \beta_1 NPL + \beta_2 KA + \beta_3 MA + \beta_4 KM + \beta_5 FGG + \beta_6 KFO + u_{it}$$

Özsermaye karlılık oranı ve aktif karlılık oranını; Nyarko- Baasi (2018), Psaila, Spiteri ve Grima (2019), Bhattarai (2017), Kılınç vd. (2018), Do vd. (2020), Kingu (2018), Gülhan ve Uzunlar (2015), Kırui (2013), Sarıtaş, Uyar ve Gökçe (2016), John (2018), net kar marjını ise Akter ve Roy (2017) yaptıkları çalışmalarda bağımlı değişken kullanmışlardır.

Sorunlu krediler (npl), takipteki kredilerin toplam kredilere bölünmesi ile hesaplanmıştır. Bu oran bankaların kullandırdıkları kredilerin ne kadarının geri

ödenmediğini ve bankaların kredi kalitesini göstermektedir (Saritaş vd., 2016: 91). Do vd. (2020), Nyarko- Baasi (2018), Kingu (2018), Kılınç vd. (2018), Islam (2018), Bhattarai (2017), Akter ve Roy (2017), Ugoani (2016), Saritaş, Uyar ve Gökçe (2016), Gülhan ve Uzunlar (2015), Kır (2013) çalışmalarında sorunlu kredileri bağımsız değişken olarak kullanmışlardır.

Toplam kredilerin toplam aktiflere oranı, kredilerin aktif toplamındaki payını ifade etmektedir ve bu oranın yüksek olması kredi riskini doğurmaktadır (Kaya, 2014: 438). Bu oran; krediler toplamının aktif toplamına bölünmesi ile hesaplanmaktadır. Khemraj ve Pasha (2009) yaptıkları çalışmalarında kredilerin aktiflere oranını bağımsız değişken olarak kullanmışlardır.

Toplam mevduatın toplam aktiflere oranı, bankaların mevduat sahiplerinden aldığı borcun ne kadarının aktifler ile karşılanabileceğini göstermektedir (Karataş, 2015: 51). Bankanın ne kadar büyüebildiği, mevduatın yıllık büyüme oranı ile ölçülebilmektedir ve bankaların hızlı büyümesi için karlılığı artırmaları gerekmektedir (Saritaş vd., 2016: 91). Bu oran toplam mevduatın toplam aktiflere bölünmesi ile hesaplanmaktadır. Saritaş vd. (2016) ve Kılınç vd. (2018) yaptıkları çalışmalarında toplam mevduatın toplam aktiflere oranını bağımsız değişken olarak kullanmışlardır.

Toplam kredilerin toplam mevduata oranı; kısaca bankaların topladığı mevduatın krediye dönüştürme potansiyelini ifade ettiği söylenebilmektedir. Kredi / Mevduat oranının yüksek olması likidite riskini artırabilmektedir ve bankalar bu durumu kontrol altında tutmak için kredi açarken daha ihtiyatlı davranarak, riskli kredilerden kaçınma yoluna gidebilirler. İzlenen bu yol sorunlu kredilerin azalmasını sağlayacaktır (Yağcılar ve Demir, 2015: 227). Ahmad ve Bashir (2013), Psaila, Spiteri ve Grima (2019), Do vd. (2020), Alshebmi vd. (2020) çalışmalarında kredilerin mevduata oranını bağımsız değişken olarak kullanmışlardır.

Bankalar yaptıkları aracılık hizmeti ile faiz geliri ve faizi gideri arasındaki fark kadar gelir elde etmektedirler. Faiz gelirlerinin faiz giderlerine oranı, bankaların faizden elde ettikleri gelir ile katlanmak durumunda kaldıkları faiz giderlerinin oranıdır. Faiz

gelirlerinin giderlerinden fazla olması durumunda bankanın gelirlerinin giderlerini karşılayabildiği ve kar ettiği söylenebilmektedir.

Ulusal ve uluslararası çalışmalarda kredi riskini ve banka karlılığını etkileyen birçok makroekonomik değişkenler kullanılmıştır. Çalışmamızda bu makroekonomik değişkenlerden sadece kredi faiz oranına yer verilmiştir. Faiz oranlarının yükseldiği dönemlerde önemli bir müşteri grubu kredi kullanmak istemeyecek ve kredi kullanan riskli müşteriler artacaktır (Yağcılar ve Demir, 2015: 227). Riskli kredili müşterilerin artması sorunlu kredilerin oluşmasına sebep olabilmektedir.

Çalışmada bankaların 2010-2019 dönemine ait 10 yıllık veriler kullanılmıştır. Çalışma hazırlandığında bankaların 2020 yılına ait finansal verileri yayımlanmadığı için kullanılmamıştır. Veriler; TCMB resmi internet sitesinden ve örneklemdeki bankaların web sayfalarında yayınlanan finansal tablolardan temin edilmiştir (www.ziraatbank.com.tr, www.halkbank.com.tr, www.vakifbank.com.tr, www.anadolubank.com.tr, www.akbank.com, www.denizbank.com, www.garantibbva.com.tr, www.isbank.com.tr, www.ing.com.tr, www.qnbfinansbank.com, www.teb.com.tr, www.yapikredi.com.tr, TCMB).

Bankaların konsolide finansal tablolarında yer alan; krediler, mevduatlar, aktifler toplamı, özkaynak, net kar, faiz gelirleri, faiz giderleri ve kredi faiz oranları direkt alınmıştır. Aktif karlılık oranı (roa), özsermaye karlılık oranı (roe), net kar marjı (nkm), takipteki krediler/ toplam krediler (npl), toplam kredi/ toplam aktif (ka), toplam mevduat/ toplam aktif (ma), toplam kredi / toplam mevduat (km) ve faiz gelirleri / faiz giderleri (fgg) hesaplanmıştır.

Kredi tahsilatlarında yaşanan sorunlar banka karlılığını olumsuz yönde etkilemektedir. Takipteki kredilerin bankalar üzerindeki en önemli etkisi karlılığı ve aktif kalitesini düşürmesidir (Yüksel, 2016: 42). Takipteki krediler konsolide finansal tablolara ilişkin açıklama ve dipnotlar bölümünden toplam donuk alacaklar hareketlerine ilişkin bilgiler kısmından Tahsil İmkânı Sınırlı Krediler, Tahsili Şüpheli Krediler ve Zarar Niteliğindeki Krediler toplamının dönem sonu bakiyesi alınmıştır.

Kredi faiz oranı, bankalarca TL üzerinden açılan ticari krediler (Tüzel kişi KMH ve kurumsal kredi kartları hariç) yıllık ortalaması ile TL üzerinden açılan tüketici kredisi (bireysel KMH hariç, ihtiyaç, taşıt, konut) yıllık ortalamasının aritmetik ortalaması alınmıştır (TCMB, 2021).

Toplam gelirler, roa, roe, net kar marjı (nkm), toplam kredi/toplam aktif (ka), toplam mevduat/toplam aktif (ma), toplam kredi/toplam mevduat (km), faiz gelirleri / faiz giderleri (fgg), finansal tablolardan yararlanılarak teker teker hesaplanmıştır. Çalışmada uzun bir zaman serisi kullanılmak istenmiş ancak 2000’li yıllarda yaşanan krizler ve bankaların yeniden yapılandırma süreçleri nedeniyle kullanılmamıştır. 2008 krizinin etkilerinde 2009 yılında devam etmesi nedeniyle 2010 yılı ve sonrasındaki veriler alınmıştır (Dayı ve Alp, 2020: 234). Ara dönem finansal veriler eksik olabileceğinden yıllık veriler kullanılmıştır.

5.6. Çalışmanın Bulguları

Bu kısımda ilk olarak çalışmada kullanılan değişkenlerin korelasyon testi sonuçları verilmektedir. Panel veri analizinin yapılabilmesi için çoklu doğrusal bağlantı sorunu olup olmadığı incelenerek yapılan analiz sonuçları ikinci kısımda verilmektedir. Üçüncü kısımda çalışmanın modelinin belirlenmesi için Hausman testi yapılarak analiz sonuçları verilmiştir. Otokorelasyon testi yapılarak analiz sonuçları dördüncü kısımda yer almaktadır. Değişen varyans analizi yapılarak analiz sonuçları beşinci kısımda verilmektedir. Altıncı ve son kısımda panel veri analiz sonuçları değerlendirilmektedir.

5.6.1. Korelasyon testi sonuçları

Uygulamada 3 farklı model geliştirilmiş olup kullanılan değişkenler aynı olduğu için bağımlı ve bağımsız değişkenlere korelasyon testi yapılması gerekmektedir. Korelasyon testi iki değişken arasındaki bağımlılık ilişkisini incelemek amacıyla yapılmaktadır (Yurdakul ve İç, 2009: 404). 3 modelde kullanılan bağımsız değişkenler aynı olduğu için sadece bağımlı değişkenler değişmektedir.

Bağımlı ve bağımsız değişkenlerin korelasyon testi sonuçları Tablo 5.7’de verilmektedir.

Tablo 5. 7. Korelasyon testi sonuçları

	roa	roe	nkm	npl	ka	ma	km	fgg	kfo
roa	1.0000								
roe	0,9014	1.0000							
nkm	0,8862	0.8302	1.0000						
npl	-0.1652	-0.1962	-0.3524	1.0000					
ka	-0.5195	-0.5280	-0.6085	0.1902	1.0000				
ma	0.1696	0.2701	0.1204	0.0891	-0.1375	1.0000			
km	-0.4397	-0.4948	-0.4500	-0.0118	0.6537	-0.8125	1.0000		
fgg	0.1683	0.0703	0.1611	-0.1744	0.0614	-0.2883	0.2697	1.0000	
kfo	-0.1687	-0.1533	-0.3430	0.5080	0.2265	0.0571	0.0738	-0.5630	1.0000

Korelasyon testi sonuçları incelendiğinde net kar hesabından hesaplanan aktif karlılık oranı (ROA), özsermaye karlılık oranı (ROE) ve net kar marjı (NKM) değişkenlerinin yüksek korelasyon ilişkisine sahip oldukları görülmektedir. Aktif karlılık oranı ile KA ve KM değişkenleri arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Özsermaye karlılık oranı ile KA ve KM değişkenleri arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Net kar marjı ile KA ve KM arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Analiz sonuçları birlikte değerlendirildiğinde bağımlı değişkenler arasında yüksek korelasyon ilişkisi vardır. Bağımlı değişkenlerden her biri her modelde tek olarak kullanılacağından, bağımlı değişkenler arasındaki korelasyon ilişkisi herhangi bir sorun teşkil etmemektedir. Bağımsız değişkenler arasında ise korelasyon olmadığı veya düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

5.6.2. Çoklu doğrusal bağlantı testi sonuçları

Değişkenler arasında sahte regresyon ilişkisinin kurulma ihtimaline karşılık çoklu doğrusal bağlantı testinin yapılması gerekmektedir. Çoklu doğrusal bağlantı sorununun olmaması ile kastedilen bağımlı değişkenlerin arasında korelasyon

katsayısının sıfır veya sıfıra yakın değerler almasıdır (Karabulut ve Şeker, 2018: 1059). Çoklu doğrusal bağlantı olması sahte regresyon ilişkisinin kurulmasına neden olabilmektedir. Çoklu doğrusal bağlantı sorunu olup olmadığını test etmek için VIF testi yapılması gerekmektedir.

Çalışmanın uygulamasındaki 3 modelin hepsinde bağımsız değişkenler aynı olup çoklu doğrusal bağlantı VIF testi sonuçları Tablo 5.8’de verilmektedir.

Tablo 5. 8. VIF testi sonuçları

Değişkenler	VIF	1/VIF
km	25.82	0.036726
ma	14.68	0.068109
npl	9.00	0.111101
ka	2.17	0.461561
kfo	1.77	0.563499
fgg	1.45	0.6912
Ortalama VIF	9.15	

VIF değerleri incelendiğinde KM, MA ve NPL değişkenlerinin VIF değerlerinin 5’den yüksek olduğu görülmektedir. VIF değeri yüksek olan değişkenler modelden çıkarıldığında analiz sonucunda pek bir değişiklik olmamaktadır. Aralarında mantıksal olarak mevduatların toplam aktive oranını gösteren MA değişkeninin çıkarılmasının analiz sonuçlarını olumlu yönde etkilemesi beklenmektedir. MA değişkeni çıkarıldığında ortalama VIF değeri düşmektedir. MA değişkeni çıkarılarak yapılan çoklu doğrusal bağlantı testi sonuçları Tablo 5.9’da verilmektedir.

Tablo 5. 9. VIF testi sonuçları

Değişkenler	VIF	1/VIF
kfo	2.16	0.463160
km	2.00	0.499262
ka	1.89	0.528304
fgg	1.77	0.565162
npl	1.43	0.700587
Ortalama VIF	1.85	

VIF testi sonuçları incelendiğinde değişkenlerin VIF değerleri 5'in altında olduğu için değişkenlerin çoklu doğrusal bağlantı problemi olmadığı görülmektedir.

5.6.3. Hausman Testi Sonuçları

Panel veri testini hangi yöntemle yapılacağına karar vermek gerekmektedir. Regresyon analizinin sabit etkiler yoksa rassal etkiler ile yapılacağına karar vermek için Hausman testinin yapılması gerekmektedir (Torres-Reyna, 2007). Çalışmada sabit etkiler veya rassal etkiler yönteminden hangisi ile yapılacağına karar vermek için her üç model içinde ayrı ayrı Hausman testi yapılmaktadır

Aktif karlılık oranının (ROA) bağımlı değişken olduğu model için yapılan Hausman Testi sonucu Tablo 5.10'da verilmektedir.

Tablo 5. 10. ROA değişkeni için Hausman Testi sonuçları

	Katsayılar		
	(b)	(B)	(b-B)
	fe	re	fark
npl	-0.1018418	-0.0699510	-0.0311891
ka	-0.0070321	-0.0246504	0.0176183
km	-0.0192228	-0.0128679	-0.0063548
fgg	0.0115288	0.0104873	0.0010415
kfo	0.0004229	0.0003630	0.0000598
chi2(5) =	4.06		
Prob > chi2 =	0.3981		

Prob değeri 0.05'den büyük olduğu için rassal etkiler yöntemi ile panel veri analizi yapılması gerekmektedir.

Özsermaye karlılık oranının (ROE) bağımlı değişken olduğu model için yapılan Hausman Testi sonucu Tablo 5.11'de verilmektedir.

Tablo 5. 11. ROE değişkeni için Hausman Testi sonuçları

	Katsayılar		
	(b)	(B)	(b-B)
	fe	re	fark
npl	-1.1285790	-0.6609428	-0.4676364
ka	-0.1790056	-0.2164320	0.0372376
km	-0.1174686	-0.0995733	-0.0178940
fgg	0.0737556	0.0585612	0.0151944
kfo	0.0039267	0.0025570	0.0013697
chi2(5) =	5.46		
Prob > chi2 =	0.3628		

Prob değeri 0.05'den büyük olduğu için rassal etkiler yöntemi ile panel veri analizi yapılması gerekmektedir.

Net kar marjının (NKM) bağımlı değişken olduğu model için yapılan Hausman Testi sonucu Tablo 5.12'de verilmektedir.

Tablo 5. 12. NKM değişkeni için Hausman Testi sonuçları

	Katsayılar		
	(b)	(B)	(b-B)
	fe	re	fark
npl	-1.0589680	-0.9837950	-0.0751725
ka	-0.1710305	-0.2995698	0.1285393
km	-0.1155793	-0.0890196	-0.0265597
fgg	0.0834430	0.0709990	0.0124440
kfo	0.0009231	0.0007125	0.0002105
chi2(5) =	6.90		
Prob > chi2 =	0.228		

Prob değeri 0.05'den büyük olduğu için rassal etkiler yöntemi ile panel veri analizi yapılması gerekmektedir.

5.6.4. Otokorelasyon testi sonuçları

Değişkenler arasında görülen sahte regresyon modelin açıklama gücünün yüksek olmasına neden olabilmektedir. Çoklu doğrusal bağlantı sorunu olmaması için VIF testi yapılmıştır. Örneklemdaki bankaların ve özellikle de zaman serisinin sadece 10 yıllık veriden oluşması birim kök testlerinin yapılmasını güçleştirmektedir. Uzun bir frekansa sahip zaman serisinin olması durumunda değişkenlerin arasında eş bütünleşme ilişkisinin varlığını araştırmak mümkündür. Panel koentregresyon testlerinin yapılmayacak olması nedeniyle birim kök testleri yapılmadığından uygulamada yapılması gereken diğer faktör otokorelasyonun varlığıdır. Otokorelasyon testi değişkenlerin herhangi bir sıra ile dizilip dizilmediği diğer bir ifadeyle birbirini takip eden değerler alıp almadığıyla ilgilidir. Hata terimleri arasında ilişkinin olması modelin anlamlılığını olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Gujarati, 2004).

Uygulamada çalışmanın modellerinde otokorelasyon ilişkisinin mevcudiyeti ile ilgili geliştirilen hipotezler aşağıda verilmiştir.

H_0 : Hata teriminde otokorelasyon yoktur.

H_1 : Hata teriminde otokorelasyon vardır.

Uygulama kapsamındaki üç modele ilişkin Durbin-Watson ve Baltagi-Wu LBI otokorelasyon testi sonuçları Tablo 5.13’de verilmektedir.

Tablo 5. 13. Otokorelasyon testi sonuçları

ROA	ROE	NKM
Durbin-Watson = 0.933655	Durbin-Watson = 1.050428	Durbin-Watson = 0.92462064
Baltagi-Wu LBI: 1.219574	Baltagi-Wu LBI: 1.3192655	Baltagi-Wu LBI: 1.252718
Prob> chi2 = 41.53	Prob> chi2 = 43.50	Prob> chi2 = 63.42
Wald chi2(7)= 0.0000	Wald chi2(7)= 0.0000	Wald chi2(7)= 0.0000

Bağımlı değişkenler ROA, ROE ve NKM için geliştirilen modellerin otokorelasyon testi sonuçları incelendiğinde Durbin Watson ve Baltagi-Wu LBI testleri sonuçlarına göre otokorelasyon olmadığı tespit edilmiştir.

5.6.5. Değişen varyans testi sonuçları

İstatistiksel ve ekonometrik çalışmalarda en çok kullanılan yöntemlerden biri regresyon analizidir. Panel veri modellerinde sabit etkiler veya rassal etkiler yöntemlerinin hangisinin kullanılacağına karar verdikten sonra değişen varyans olup olmadığının incelenmesi gerekmektedir. Değişen varyans ile ifade edilen panel veri modelindeki hata terimlerinin varyanslarının sabit olduğu değişmediği varsayımıdır. Değişen varyans olduğu durumda katsayıların tutarlı olması için standart hataların sapmasını engellemek için robust olarak ifade edilen dayanıklı standart hatalar tahmin eden testler yapılarak panel veri analizinin yapılması gerekmektedir (Ün, 2018: 75). Panel veri rassal etkiler modeli kullanıldığı durumlarda değişen varyans testi için Levene Brown ve Forsythe Testi ile heteroskedasitenin sınıandığı görülmektedir (Tatoğlu, 2018: 235-236).

Değişen varyansın mevcudiyeti ile ilgili çalışmanın 3 modeli için oluşturulan hipotezler aşağıda verilmiştir.

H_0 : Modelde değişen varyans vardır.

H_1 : Modelde değişen varyans yoktur.

Geliştirilen hipotezleri ROA modelinde test etmek için yapılan Levene, Brown ve Forsythe Testi sonuçları Tablo 5.14’de verilmektedir.

Tablo 5. 14. Değişen varyans testi sonuçları

No	Ortalama	Standart Sapma	Frekans
1	0.0004295	0.0055126	10
2	0.0016828	0.0079682	10
3	-0.0011565	0.0036426	10
4	0.0001118	0.0023884	10

Tablo 5.14'ün devamı

5	0.0003480	0.0035880	10
6	-0.0001549	0.0020987	10
7	-0.0003187	0.0065438	10
8	0.0005578	0.0041794	10
9	-0.0011935	0.0021646	10
10	0.0000263	0.0024062	10
11	0.0003052	0.0041789	10
12	-0.0008747	0.0047850	10
Toplam	2.23E-11	0.0043425	120
W0=	6.4712042	df(11, 108)	Pr > F = 0.00000004
W50=	2.9853173	df(11, 108)	Pr > F = 0.00168564
W10=	5.8632258	df(11, 108)	Pr > F = 0.00000021

Levene, Brown ve Forsythe Testi sonuçları W0, W10 ve W50 incelendiğinde p değeri 0.05'den düşük olduğu H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Modelde değişen varyans olduğu tespit edilmiştir.

Geliştirilen hipotezleri ROE modelinde test etmek için yapılan Levene, Brown ve Forsythe Testi sonuçları Tablo 5.15'de verilmektedir.

Tablo 5. 15. ROE modeli değişen varyans testi sonuçları

No	Ortalama	Standart Sapma	Frekans
1	-0.0099849	0.0358534	10
2	0.0075183	0.0575625	10
3	0.0007663	0.0321547	10
4	-0.0022813	0.0171526	10
5	0.0136358	0.0404744	10
6	-0.0089415	0.0172728	10
7	-0.0037598	0.0543148	10
8	-0.0081184	0.0312562	10
9	-0.0131513	0.0219333	10
10	0.0094993	0.0287404	10

Tablo 5.15'in devamı

11	0.0029721	0.0346406	10
12	-0.0043914	0.0378756	10
Toplam	1.671e-10	0.03545414	120
W0=	4.1839485	df(11, 108)	Pr > F = 0.00003762
W50=	2.4393056	df(11, 108)	Pr > F = 0.00931602
W10=	3.8117925	df(11, 108)	Pr > F = 0.00012212

Levene, Brown ve Forsythe Testi sonuçları W0, W10 ve W50 incelendiğinde p değeri 0.05'den düşük olduğu H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Modelde değişen varyans olduğu tespit edilmiştir.

Geliştirilen hipotezleri NKM modelinde test etmek için yapılan Levene, Brown ve Forsythe Testi sonuçları Tablo 5.16'da verilmektedir.

Tablo 5. 16. NKM modeli değişen varyans testi sonuçları

No	Ortalama	Standart Sapma	Frekans
1	0.0007089	0.0399556	10
2	0.0124967	0.0633452	10
3	-0.0100939	0.0186671	10
4	0.0041334	0.0201402	10
5	0.0061868	0.0349323	10
6	-0.0020515	0.0192891	10
7	-0.0061610	0.0602720	10
8	0.0010213	0.0293033	10
9	-0.0116404	0.0168372	10
10	0.0027036	0.0219598	10
11	0.0070343	0.0475709	10
12	-0.0043382	0.0537525	10
Toplam	-8.93E-11	0.0379038	120

Tablo 5.16'nın devamı

W0 =	4.2833614	df(11, 108)	Pr > F = 0.00002751
W50=	2.6014710	df(11, 108)	Pr > F = 0.00563384
W10=	3.8647465	df(11, 108)	Pr > F = 0.00010324

Levene, Brown ve Forsythe Testi sonuçları W0, W10 ve W50 incelendiğinde p değeri 0.05'den düşük olduğu H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Modelde değişen varyans olduğu tespit edilmiştir.

5.6.6. Panel veri analiz sonuçları

Hausman testi sonuçlarına göre her 3 modelde de rassal etkiler yönteminin kullanılması gerektiği tespit edilmiştir. Değişen varyans ile otokorelasyonun mevcudiyeti düşünülerek aşağıda Tablo 5.17'de verilen testlerin yapılması gerektiği ifade edilmektedir (Torres- Reyna, 2007).

Tablo 5. 17. Panel veri testleri

Test	ROA	ROE	NKM
Otokorelasyon	Yok	Yok	Yok
Değişen Varyans	Var	Var	Var
Uygulanan Test	Huber, Eicker ve White Tahmincisi	Huber, Eicker ve White Tahmincisi	Huber, Eicker ve White Tahmincisi

Tüm modellerde panel veri rassal etkiler yöntemi kullanılarak analiz yapılmaktadır. 3 farklı modelde değişen varyans sorunu olduğu için bu etkiden arındırılarak analiz edilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla dirençli standart hataları analize dahil eden yöntemler kullanılmaktadır. ROA, ROE ve NKM modellerinde değişen varyans olduğundan Huber, Eicker ve White Tahmincisi kullanılarak rassal etkiler yöntemiyle analiz yapılmaktadır (Ün, 2018: 95-98).

Aktif karlılık oranının (ROA) bağımlı değişken olduğu modelin panel veri analiz sonuçları Tablo 5.18' de verilmektedir.

Tablo 5. 18. ROA panel veri analiz sonucu

r^2	=	0.3685		
Gözlem Sayısı	=	120	Wald chi2(5)=	105.64
Şirket Sayısı	=	12	Prob > chi2 =	0.0000
roa	Katsayı	Robust Std. Hata	z	P > z
npl	-0.069951	0.049482	-1.41	0.157
ka	-0.024650	0.018789	-1.31	0.190
km	-0.012868	0.004085	-3.15	0.002
fgg	0.010487	0.001876	5.59	0.000
kfo	0.000363	0.000090	4.02	0.000
Sürekli	0.021222	0.013769	1.54	0.123
sigma_u	0.001928			
sigma_e	0.004562			
rho	0.151466			

Modelin açıklama gücü %36,85 olup model istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Bağımsız değişkenlerin P değerleri incelendiğinde KM, FGG ve KFO değişkenlerinin anlamlı olduğu görülmektedir. NPL ve KA değişkenleri anlamsız çıkmıştır.

Aktif karlılık oranı bankaların varlıklarını etkin kullanma düzeylerinin değerlendirilmesi açısından oldukça önemlidir. Aktif karlılık oranı bir liralık varlık için bankanın ne kadar kar ettiğini göstermektedir. Varlıklar etkin ve verimli kullanıldıkça aktif karlılık oranı da yükselmektedir. Aktif karlılık oranı bankaların performansının değerlendirilmesinde önemli bir göstergedir. Bankaların sorunlu kredilerinin karlılık üzerine etkisi olabileceği düşünülmektedir. Ancak analiz sonucunda NPL yani takipteki kredilerin toplam kredilere oranı ile aktif karlılık oranı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Toplam kredilerin aktif

içindeki payının artmasının aktif karlılık oranını artırması beklenmektedir. Ancak analiz sonucunda toplam kredilerin toplam aktife oranını gösteren KA değişkeni ile aktif karlılık oranı arasında istatistiksel olarak bir anlamlılık tespit edilmemiştir.

Toplam kredilerin toplam mevduata oranı ifade eden KM değişkeni ile aktif karlılık oranı arasında %1,2 oranında negatif yönlü ilişki vardır. Kredilerin mevduata oranı %1 oranında azaldığında, aktif karlılık oranı %1,2 oranında artmakta veya kredilerin mevduata oranı %1 arttığında aktif karlılık oranı %1,2 oranında azalması beklenmektedir. Faiz gelirlerinin faiz giderlerine oranını ifade eden FGG değişkeni ile aktif karlılık oranı arasında %1 oranında pozitif yönde ilişki vardır. Faiz gelirlerinin faiz giderlerine oranı arttıkça aktif karlılık oranı artmakta, faiz gelirlerinin faiz giderlerine oranı azaldıkça aktif karlılık oranı azalmaktadır. Faiz gelirlerinin faiz gelirlerinden daha yüksek olması varlıkların daha verimli kullanılmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Aktif karlılık oranı ile kredi faiz oranı arasında istatistiksel olarak aynı yönde çok küçük bir oranda anlamlı bir ilişki vardır. Kredi faiz oranının artması bankanın aktif karlılık oranını olumlu yönde etkilemektedir. Aksi durumda kredi faiz oranı azalırsa aktif karlılık oranında da düşüş olabilmektedir.

Analiz sonucunda sorunlu krediler ile aktif karlılık oranı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Anggriani ve Muniarty (2020), takipteki kredilerin aktif karlılığı üzerinde kısmen önemli bir etkisi olmadığını tespit etmiştir. Literatürde sorunlu krediler ile aktif karlılığı arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu Ahmad ve Bashir (2013) yaptığı çalışmada rastlamak mümkündür. Fofack (2005), Kırui (2013), Bhattarai (2017), Islam (2018), Kılınç vd. (2018), Kingu (2018), Panta (2018), Psaila, Spiteri ve Grima (2019), Do vd. (2020), Alshebmi vd. (2020), Sarıtaş vd. (2016), Gülhan ve Uzunlar (2011) ve Bapat (2018) yaptıkları çalışmalarda sorunlu krediler ile aktif karlılığı arasında negatif yönlü bir ilişki tespit etmişlerdir.

Özsermaye karlılık oranının bağımlı değişken olduğu modelin panel veri analiz sonuçları Tablo 5.19'da verilmektedir.

Tablo 5. 19. ROE panel veri analiz sonucu

r^2	=	0.3709		
Gözlem Sayısı	=	120	Wald chi2(5)=	55.22
Şirket Sayısı	=	12	Prob > chi2 =	0.0000
roe	Katsayı	Robust Std. Hata	z	P > z
npl	-0.660943	0.327116	-2.02	0.043
ka	-0.216243	0.098790	-2.19	0.029
km	-0.099573	0.037082	-2.69	0.007
fgg	0.058561	0.020135	2.91	0.004
kfo	0.002557	0.000928	2.76	0.006
Sürekli	0.255379	0.068034	3.75	0.000
sigma_u	0.010314			
sigma_e	0.036767			
rho	0.072954			

Modelin açıklama gücü %37,09 olup model istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Bağımsız değişkenlerin P değerleri incelendiğinde tüm değişkenlerin anlamlı çıktığı tespit edilmiştir.

Özsermaye karlılık oranı bankaların özkaynaklarının ne kadar verimli kullanıldığını göstermektedir. Bankalar topladıkları mevduatların yanı sıra özkaynaklarında kredi olarak kullanılmaktadır. Bankaların özkaynaklarındaki geçmiş yıllar karlarının da tekrar yatırıma dönüştürerek verimliliklerini artırabilmektedir. Dolayısıyla özkaynakların artmasında net karın önemi büyüktür. Bankaların en önemli gelir kaynakları faiz geliridir. Toplanan mevduatlar, alınan sendikasyon kredileri ve bankaların özkaynakları fon talep edenlere kredi olarak kullanılmaktadır. Kredilerin tahsili ne kadar yüksek olursa bankanın karı ve karlılığı da artmaktadır.

Takipteki kredilerin toplam kredilere oranını ifade eden NPL ile özsermaye karlılık oranı arasında %66 oranında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Sorunlu kredilerin artmasıyla özsermayenin karlılığının azalacağı; sorunlu kredilerin azalmasıyla özsermayenin karlılığının artacağı görülmektedir.

Toplam kredilerin toplam aktife oranını ifade eden KA değişkeni ile özsermaye karlılık oranı arasında %21 oranında negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Toplam kredilerin aktif içindeki payının artması özsermaye karlılığını düşürmesi veya toplam kredilerin aktif içindeki payının azalması, özsermaye karlılığını artırması beklenmektedir.

Toplam kredilerin toplam mevduata oranını ifade eden KM değişkeni ile özsermaye karlılık oranı arasında %9,9 oranında negatif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Toplam kredilerin mevduat içindeki payının artması, özsermaye karlılık oranını düşürmekte, toplam kredilerin mevduat içindeki payının azalması ise özsermaye karlılık oranını düşürmesi beklenmektedir.

Kredi faiz oranı ile özsermaye karlılık oranı arasında binde 2 oranında pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Kredi faiz oranının artması özsermaye karlılık oranını artırması veya kredi faiz oranının düşmesi özsermaye karlılık oranını azaltması beklenmektedir. Aralarında ilişki aynı yönde olup çok düşük bir orandır.

Yapılan çalışmalarda Ahmad ve Bashir (2013), Nyarko- Baasi (2018) ve Bapat (2018) sorunlu krediler ile ROE arasında negatif yönlü bir ilişki; Bhattarai (2017) ise sorunlu krediler ile ROE arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit etmişlerdir.

Net kar marjının bağımlı değişken olduğu modelin panel veri analiz sonuçları Tablo 5.20' de verilmektedir.

Tablo 5. 20. NKM panel veri analiz sonucu

r^2	=	0.4657		
Gözlem Sayısı	=	120	Wald chi2(5)=	68.19
Şirket Sayısı	=	12	Prob > chi2 =	0.0000
nkm	Katsayı	Robust Std. Hata	z	P > z
npl	-0.983795	0.357827	-2.75	0.006
ka	-0.299570	0.193466	-1.55	0.122
km	-0.089020	0.038503	-2.31	0.021
fgg	0.070990	0.021024	3.38	0.001
kfo	0.000713	0.000822	0.87	0.386
Sürekli	0.319762	0.149942	2.13	0.033

Tablo 5.20'nin devamı

sigma_u	0.192544
sigma_e	0.039806
rho	0.189605

Modelin açıklama gücü %46,57 olup model istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Bağımsız değişkenlerin P değerleri incelendiğinde NPL, KM ve FGG değişkenlerinin anlamlı olduğu görülmektedir. KA ve KFO değişkenleri ise anlamsız çıkmıştır.

Net kar marjı ticari işletmelerde sıkça kullanılan bir performans göstergesidir. Örneğin 100 liralık satış karşılığında net ne kadar kar elde edildiğini göstermektedir. Ticari işletme olmayan finansal kuruluşlar içinde literatürde pek görülmeyen farklı bir model geliştirilerek net kar marjını etkileyen değişkenlerin bulunmasının yararlı olacağı düşünülerek geliştirilen modelde ne kar marjının sadece üç değişken ile anlamlı bir ilişkisinin olduğu tespit edilmektedir. Analiz sonuçları incelendiğinde takipteki kredilerin toplam kredilere oranını gösteren NPL değişkeninin net kar marjını %98 oranında negatif yönde etkilediği görülmektedir. Dolayısıyla sorunlu kredilerin net kar marjı üzerinde oldukça önemli bir etkisi olduğu tespit edilmektedir. Analiz bulgularına göre NPL'nin artması net kar marjını azaltmakta; NPL'nin azalması ise net kar marjını artırmaktadır.

Toplam kredilerin toplam mevduata oranını gösteren KM değişkeni ile net kar marjı arasında negatif yönde %8,9 oranında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Toplam kredilerin toplam mevduata oranının artması, bankanın net kar marjını düşürmesi; kredilerin toplam mevduata oranının azalması ise bankanın net kar marjını yükseltmesi beklenmektedir.

Modelde anlamlı çıkan diğer bir değişken olan faiz gelirlerinin giderlerine oranı ile net kar marjı arasında pozitif yönde %7 oranında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bankanın faiz gelirlerinin giderlerine oranı arttıkça bankanın net kar marjının da artması beklenmektedir. Çünkü bankanın temel gelir kaynağı olan faiz gelirlerinin giderlerinden daha yüksek oranda artması net karı doğrudan

artırmaktadır. Bankanın net karını artırması için faiz gelirlerini artırıcı ve faiz giderlerini azaltıcı politikalar izlemesi önerilmektedir.

Toplam kredilerin toplam aktife oranı olan KA değişkeni ile net kar marjı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki çıkmamıştır. Bankanın aktifte içinde kredilerin toplamının artmasının net kar marjını artırması beklenmektedir. Kredi faiz oranı ile net kar marjı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki çıkmamıştır. Kredi faiz oranının artmasıyla kullanılan kredilerin tutarı düşse de, bankaların daha fazla net kar elde etmesi mümkündür. Kredi faiz oranları kullanılan kredi tutarını doğrudan etkilemektedir.

Literatürde sorunlu krediler ile net kar marjı arasındaki ilişkiyi analiz eden çalışmalara pek rastlanmamakla beraber Akter ve Roy (2017), sorunlu krediler ile net kar arasında negatif yönlü bir ilişki tespit etmiştir.

6. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER

Para piyasasının önemli aktörlerinden biri olan bankalar finansal istikrarın sağlanması ve devam ettirilmesinde oldukça önemli kurumlardır. Bankalar fonların toplanması ve kullandırılmasında aracılık hizmeti sunmaktadır. Fon toplama ve kullandırma hizmeti karşılığında risk üstlenmekte ve karşılığında kar etmektedir. Bankalar tüketim ve yatırım harcamalarının finansmanı için bireylere, işletmelere ve devletlere gerekli finansmanı sağlamaktadır. Bankaların kredi vererek sunduğu bu hizmet ekonominin büyümesi, gelişmesi ve kalkınma için önem arz etmektedir. Kredi faiz oranları bankaların mevduat toplama ve kredi kullandırmasını etkileyen önemli faktörlerdendir. Faiz oranlarının yükselmesi bankaların mevduat sahiplerine vereceği faizin artmasına neden olmaktadır. Böylece bankalar mevduatlara yüksek oranda faiz ödemektedir. Müşterilerinden ödünç aldığı anaparayıda müşterilerine vadesinde ödemek zorundadır. Yüksek mevduat faizi veren bankalar kredi kullandırırken faiz oranlarını daha yüksek tutacağı için müşteriler kredi kullanmak istemeyecektir. Kredi kullanımının azalması tüketiminin ve yatırımın azalmasında neden olmaktadır. Ayrıca bankalar yüksek faizli kullandıkları kredilerin geri dönüş oranında düşebilmektedir. Bankalar kullandıkları kredileri tahsil edemediklerinde zarara dönüşmektedir. Sorunlu krediler arttıkça bankaların karı ve karlılığı olumsuz yönde etkilenebilmektedir. Muhasebe kayıtları olarak düşünüldüğünde tahsil edilemeyen alacaklar için karşılık ayrılmakta, alacakların tahsili için süreç başlatılmakta ve süreç tamamlandığında alacakların karşılığı iptal edilmektedir. Ancak alacakların tahsili mümkün olmadığında alacaklar için ayrılan karşılık gider olarak muhasebeleştirilerek kardan düşülmektedir. Özellikle ekonominin durgun olduğu dönemlerde kullandırılan kredilerin geri dönüş oranının düşük olması bankaların toplam karlarını azaltabilecektir. Bu durum ülke genelinde tüm bankacılık sektörünün karını azaltmakta hatta bazı bankaların yüksek mevduat faizi vermeleri sonucunda özkaynaklarını yitirmelerine neden olabilmektedir. Bu nedenle bankaların etkin bir kredi yönetim sistemi kurmaları gerekmektedir.

Bankaların sorunlu kredilerinin karlılıkları üzerine etkisinin incelenmesi oldukça önemlidir. Sorunlu krediler ile ifade edilmek istenilen bankaların takipteki

kredileridir. Takipteki kredilerin toplam krediler içindeki payının artması sorunlu kredilerin arttığını göstermektedir. Çalışmanın amacı sorunlu kredilerin bankaların karına etkisini değerlendirmektir. Karlılık çok geniş bir kavram olduğundan literatürdeki çalışmalarda yaygın olarak kullanılan aktif karlılık oranı ve özsermaye karlılık oranını kapsayan modeller kurulmuştur. Diğer çalışmalardan farklı olarak sorunlu kredilerin net kar marjı üzerindeki etkisi incelenmektedir. Çalışma Türkiye’de faaliyet gösteren en az 100 şubesi olan bankalar üzerinde yapılmaktadır. Uygulamada 2010-2019 dönemi verileri kullanılarak sorunlu kredilerin net kar marjı, aktif karlılık oranı ve özsermaye karlılık oranı arasındaki ilişki incelenmektedir.

12 bankanın 2010-2019 dönemi sorunlu kredileri ortalaması %3,71’dir. Örneklemdaki bankaların ortalama 100 liralık kredilerinin yaklaşık 4 lirası takipteki kredileri oluşturmaktadır. Takipteki kredilerin yüksek olması kredilerin tahsil edilme olasılığını düşürebilmektedir. Aktif karlılık oranı bankaların varlıklarını etkin kullanma düzeylerinin değerlendirilmesi açısından oldukça önemlidir. Aktif karlılık oranı bir liralık varlık için bankanın ne kadar kar ettiğini göstermektedir. Varlıklar etkin ve verimli kullanıldıkça aktif karlılık oranı da yükselmektedir. Aktif karlılık oranı bankaların performansının değerlendirilmesinde önemli bir göstergedir. Örneklemdaki 12 bankanın 10 yıllık dönemde aktif karlılık oranının ortalaması binde 10 ile binde 22 arasında değişmektedir. Bankaların aktif karlılık oranının 2010 yılından itibaren azalan bir trend izlediği ve son dört yıllık dönemde binde 13 düzeyinde gerçekleştiği tespit edilmektedir. Bankaların sorunlu kredilerinin karlılık üzerine etkisi olabileceği düşünülmektedir. Analiz sonucunda NPL yani takipteki kredilerin toplam kredilere oranı ile aktif karlılık oranı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Toplam kredilerin toplam mevduata oranı ifade eden KM değişkeni ile aktif karlılık oranı arasında %1,2 oranında negatif yönlü ilişki vardır. Kredilerin mevduata oranı azaldığında aktif karlılık oranı artmaktadır. Faiz gelirlerinin faiz giderlerine oranını ifade eden FGG değişkeni ile aktif karlılık oranı arasında %1 oranında pozitif yönde ilişki vardır. Faiz gelirlerinin faiz giderlerine oranı arttıkça aktif karlılık oranı artmaktadır.

Özsermaye karlılık oranı bankaların özkaynaklarının ne kadar verimli kullanıldığını göstermektedir. Örneklemdaki 12 bankanın 10 yıllık dönemde özsermaye karlılık

oranının ortalaması %9 ile %18 arasında değişmektedir. Bankaların özsermaye karlılık oranının tıpkı aktif karlılık oranında olduğu üzere 2010 yılından itibaren başlayan düşüş 2015 yılına kadar devam etmiş ve 2016 yılında yükselmiştir. 2016-2020 döneminde ise %12-%15 aralığında değişim göstermektedir. Özkaynakların tutarının yükselmesi veya net karın tutarının azalması oranın düşmesinde etkili olabilmektedir. Dolayısıyla özkaynakların artmasında net kar oldukça önemli olup net karı oluşturan faiz gelirlerinin de artması gerekmektedir. Çünkü bankaların en önemli gelir kaynakları faiz geliridir. Toplanan mevduatlar, alınan sendikasyon kredileri ve bankaların özkaynakları fon talep edenlere kredi olarak kullanılmaktadır. Kredilerin tahsili ne kadar yüksek olursa bankanın karı ve karlılığı da artmaktadır. Çalışmada sorunlu kredilerin toplam kredilere oranını ile özsermaye karlılık oranı arasında %66 oranında negatif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Sorunlu kredilerin artmasıyla özsermayenin karlılığının azalacağı düşünülmektedir. Toplam kredilerin toplam aktife oranını ifade eden KA değişkeni ile özsermaye karlılık oranı arasında %21 oranında negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Toplam kredilerin aktif içindeki payının azalması özsermaye karlılığını artırması beklenmektedir. Toplam kredilerin toplam mevduata oranını ifade eden KM değişkeni ile özsermaye karlılık oranı arasında %9,9 oranında negatif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Toplam kredilerin mevduat içindeki payının azalması ile özsermaye karlılık oranını artırması beklenmektedir.

Net kar marjı ticari işletmelerde sıkça kullanılan bir performans göstergesi olup bankaların finansal performanslarının değerlendirilmesi amacıyla bu çalışmada da kullanılmıştır. Örneklemdaki 12 bankanın 10 yıllık dönemde net kar marjının ortalaması %9 ile %20 arasında değişmektedir. Bankaların net kar marjı tıpkı özsermaye karlılık oranı ve aktif karlılık oranlarında olduğu üzere 2010 yılından itibaren düşmeye başlamış ve 2015 yılına kadar düşüş devam etmiştir. 2015 yılından itibaren 2016 ve 2017 yıllarında küçük bir oranda yükselmiş olsa da 2018 ve 2019 yıllarında %10 civarında gerçekleşmiştir. Bankaların net kar marjının yükselmesi için faiz gelirlerinin artırılmasına yönelik geliştirici tedbirler alınmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Takipteki kredilerin toplam kredilere oranının net kar marjını %98 oranında negatif yönde yönde etkilediği görülmektedir. Dolayısıyla sorunlu kredilerin net kar marjı üzerinde oldukça önemli bir etkisi olduğu tespit

edilmektedir. Sorunlu kredilerin artması net kar marjını düşürmektedir. Modelde anlamlı çıkan diğer bir değişken olan faiz gelirlerinin faiz giderlerine oranı ile net kar marjı arasında pozitif yönde %7 oranında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bankanın faiz gelirlerinin giderlerine oranı arttıkça bankanın net kar marjının da artması beklenmektedir. Çünkü bankanın temel gelir kaynağı olan faiz gelirlerinin giderlerinden daha yüksek oranda artması net karı doğrudan artırmaktadır. Toplam kredilerin toplam mevduata oranını gösteren KM değişkeni ile net kar marjı arasında negatif yönde %8,9 oranında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Toplam kredilerin toplam mevduata oranının artması, bankanın net kar marjını düşürmesi beklenmektedir.

Bankaların karlılık oranları incelendiğinde 2010 yılından en yüksek karlılık oranına sahipken 2011 yılından itibaren oranlar düşmeye başlamış ve 2015 yılına kadar devam etmiştir. 2015 yılından itibaren yükselmeye başlasa da 2010 yılındaki kadar yüksek oranlara ulaşamamışlardır. Bankaların 2010-2019 döneminde gelirlerini azaltan faktörlerin neler olduğunun incelenmesi gerekmektedir. Faiz gelirlerinin azalmasının ve faiz giderlerinin artmasının sebepleri araştırılmalıdır. Bankaların aktifleri ile özkaynaklarındaki artış ve toplam mevduat hacmi ile toplam verilen kredi arasındaki ilişkinin incelenmesi önerilmektedir. Kredi faiz oranlarının anlamsız çıktığı modelde makroekonomik göstergelerin bankanın karlılığı üzerine etkisi araştırılabilir.

Takipteki kredilerin artması halinde krediler ve reel sektör yatırımları azalacağından sorunlu kredilerin izlenmesi gerekmektedir. Bankalar ekonomik daralma dönemlerinde kar amacı gütmek yerine ülke ekonomisi için uygun kredi politikaları izleme yoluna gidebilmektedir. Bankalar sorunlu kredilerini azaltabilmek için güçlü stratejiler belirleyerek banka içi uzun vadeli ihtiyatlı sistem ve politikalar kurulabilmektedir. Ayrıca sorunlu kredilerin banka bilançolarındaki olumsuz etkilerinden kurtulmanın en etkili yollarından biri olan; sorunlu kredilerin VYŞ'lerine transfer edilmesi yolu izlenebilmektedir. Firmaların döviz kuru riskine karşı tedbir almaları, faiz geliri düşük bankaların kredi müşterilerine karşı daha seçici olmaları sorunlu krediler için alınabilecek tedbirlerden olabilmektedir. Kredi ödemelerini tahsil edemeyen bankalar likidite sorunu ile karşılaşabileceğinden

mevduat sahiplerinin paralarını istedikleri zaman tahsil edememesine ve bankacılık sektöründe itibar kaybına ve güvensizliğe yol açabilmektedir. Çalışma sorunlu kredilerin banka karlılığı üzerindeki önemini vurguladığından literatüre katkı sağlaması beklenilmektedir.



KAYNAKLAR

- Ahmad, F. & Bashir, T. (2013). Explanatory Power of Bank Specific Variables as Determinants of Non-Performing Loans: Evidence form Pakistan *Banking Sector*. *World Applied Series Journal*, 22(9), 1220-1231. doi : 10.5829/idosi.wasj.2013.22.09.1908
- Akbank A.Ş. (2021). Faaliyet Raporları, 16 Ocak 2021 tarihinde <https://www.akbank.com/tr-tr/yatirimci-iliskileri/sayfalar/faaliyet-raporlari.aspx> sayfasından erişilmiştir.
- Akter, R. & Roy, J. K. (2017). The Impact of Non-Performing Loan on Profitability: An Empirical Study on Banking Sector of Dhaka Stock Exchange. *International Journal of Economics and Finance*, 9 (3), 126-132. 10 Ocak 2021 tarihinde <https://pdfs.semanticscholar.org/f6e5/e03721e8fe480285913a309a871cab686da7.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Alshebmi, A. S., Adam, M. H. M., Mustafa, A. M. A., Thomran, M., & Fathelbab, O. E. A. (2020). Assessing the Non-Performing Loans and their Effect on Banks Profitability: Empirical Evidence from the Saudi Arabia Banking Sector. *International Journal of Innovation*, 11(8), 69-90. 28 Ocak 2021 tarihinde https://www.ijicc.net/images/vol11iss8/11807_Alshebmi_2020_E_R1.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Altıntaş, M. A. (2020). *Bankacılıkta Risk ve Sermaye Yönetimi*. 14 Temmuz 2021 tarihinde <https://books.google.com.tr/books> sayfasından erişilmiştir.
- Anadolubank A.Ş. (2021). Faaliyet Raporları, 18 Ocak 2021 tarihinde <https://www.anadolubank.com.tr/hakimizda/yatirimci-iliskileri/faaliyet-raporlari> sayfasından erişilmiştir.
- Anggriani, R. & Muniarty, P. (2020). The Effect Of Non-Performing Loans (NPL) and Capital Adequacy Ratio (CAR) on Profitability (ROA) at PT. Bank Central Asia (BCA), TBK. *Ilomata International Journal Of Management*, 1(3), 121-126. 12 Ocak 2021 tarihinde <https://www.ilomata.org/index.php/ijjm/article/view/121/72> sayfasından erişilmiştir.
- Artekin, A.Ö. & Soydal, H. (2019, Haziran). *Varlık Yönetim Şirketleri ve Türkiye Ekonomisindeki Yeri*. Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı'nda sunulmuş bildiri, Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti. 16 Ocak

2021 tarihinde <https://www.avekon.org/?p=/conf/11/paperdetail&id=2304> sayfasından erişilmiştir.

Baltagi, B. H. (2008). *Econometric Analysis of Panel Data*. USA: John Wiley & Sons, Ltd.

Bapat, D. (2018). Profitability Drivers for Indian Banks: A Dynamic Panel Data Analysis. *Eurasian Business Review*, (8), 437-451. doi: <https://doi.org/10.1007/s40821-017-0096-2>

Bessis, J. (2010). *Risk Management in Banking*. 25 Aralık 2020 tarihinde <https://books.google.com.tr/books> sayfasından erişilmiştir.

Bhattacharai, Y. R. (2017). Effect of Non-Performing Loan on the Profitability of Commercial Bank in Nepal. *Prestige International Journal of Management and Research*, 10(2), 1-8. 27 Ocak 2021 tarihinde https://www.academia.edu/download/57796246/PIJMR_Volume_10_2_July_2017.pdf#page=5 sayfasından erişilmiştir.

Boyacıoğlu, M. (2002). Operasyonel Risk ve Yönetimi. *Bankacılar Dergisi*. 13(43), 51-67. 10 Ocak 2021 tarihinde https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/Melek_Aralik2002.doc sayfasından erişilmiştir.

Can, E. (2014). Sorunlu Kredi Transferleri ve Fiyatlaması Üzerine Bir Çalışma. *Bankacılar Dergisi*, 25(90), 3-18. 07 Ocak 2021 tarihinde <https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/dergiler/dosya/65/90.pdf#page=5> sayfasından erişilmiştir.

Ceran, M. (2019). *Bankacılıkta Dijitalleşme Kapsamında, Öğrenen Yapay Zeka Desteğiyle Sorunlu Kredilerin Belirlenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.

Dayı, F. (2019). Vadesi Geçen Ticari Alacakların Net Kara Etkisinin İncelenmesi: Borsa İstanbul'da Bir Uygulama. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 467-486. 05 Mart 2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/910450> adresinden ulaşılmıştır.

Dayı, F., & Alp, Ö. S. (2020). Efficiency Estimating in Airline Companies: An Application on Asia-Pacific Companies. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(86), 227-246.

Demir, İ. (2002). *Türk Bankacılık Sektöründeki Kriz ve Geri Dönmeyen Kredilerin Etkileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

- Demir, Y. (2016). *Bankacılık Düzenlemeleri ve Sektör Karlılığı İlişkisi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerinden Bir İnceleme*. Yayınlanmamış doktora tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Denizbank A.Ş. (2021). Faaliyet Raporları, 22 Ocak 2021 tarihinde <https://www.denizbank.com/hakkimizda/faaliyet-raporlari.aspx>, sayfasından erişilmiştir.
- Dimitrios, A., Helen, L. & Mike, T. (2016). Determinants of Non-Performing Loans: Evidence from Euro-Areas Countries. *Finance Letters Research*, 18, 116-119. doi :10.1016/j.frl.2016.04.008.
- Do, H. L., Ngo, T. X. & Phung, Q. A. (2020). The Effect of Non-Performing Loans on Profitability of Commercial Banks: Case of Vietnam. *Journal of Accounting*, 6(3), 373-386. doi: 10.5267/j.ac.2020.1.001
- Erdem, E. (2014). *Para Banka ve Finansal Sistem*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Erdoğan, M. (2008). Bankacılık Sektöründe Asimetrik Bilgi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 3. 15 Temmuz 2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/55440> sayfasından erişilmiştir.
- Erkan, S. (2015). *Bankaların Donuk Alacaklarının Varlık Yönetim Şirketlerine Satılması ve Banka Sektörü Sermaye Yapısı Üzerindeki Etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ersoy, M. & Süner, A. (2018). Türkiye’de Katılım Bankacılığı ve Katılım Bankacılığında Kamu Girişimi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 40(2), 167-180. 09 Aralık 2020 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/623277> sayfasından erişilmiştir.
- Fofack, H. (2005). Nonperforming Loans in Sub-Saharan Africa: Causal Analysis and Macroeconomic Implications. *The World Bank Policy Research Working Paper*, 1(1). doi: 10.1596/1813-9450-3769.
- Gujurati, D. N. (2004). *Basic Econometrics*. New York: The McGraw–Hill Companies.
- Gülhan, Ü. (2009). *Bankacılık Sektöründe Karlılığı Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama*. Yayınlanmamış doktora tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- Gülhan, Ü. & Uzunlar, E. (2011). Bankacılık Sektöründe Karlılığı Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (1), 341-368. 12 Mart 2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisobil/issue/2827/38307> adresinden erişilmiştir.
- Gümüş, S. (2015). *Bankacılıkta Müşteri İlişkileri Yönetimi*. 19 Temmuz 2021 tarihinde <https://books.google.com.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- Günel, M. (2010). *Para Banka ve Finansal Sistem*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Güney, A. (2013). *Banka Muhasebesi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Güngör, F. (2017). Türkiye’de Milli Bankacılığın Doğuşunda Memleket Sandıklarının Yeri ve Önemi. *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 9(36), 645-654. 26 Ocak 2021 tarihinde https://www.researchgate.net/profile/Ferhat_Guengoer2/publication/322096993 sayfasından erişilmiştir.
- Hatipoğlu, M., Şaşmaz, M. Ü. & Ertürk O. (2015). Türk Bankacılık Sektöründe Takipteki Kredilerin Merkezi Yönetim Bütçesi Üzerindeki Etkileri. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 52(606), 73-88. 12 Mart 2021 tarihinde http://www.ekonomikyorumlar.com.tr/files/articles/152820006168_5.pdf adresinden erişilmiştir.
- Hazar, A. & Babuşcu Ş. (2019). *Banka Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- IMF (2006). Financial Soundness Indicators: Compilation Guide. 3 Mart 2021 tarihinde <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fsi/guide/2006/pdf/fsiFT.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- ING Bank A.Ş. (2021). Yıllık Faaliyet Raporları, 20 Ocak 2021 tarihinde <https://www.ing.com.tr/tr/ing/yatirimci-iliskileri/finansal-raporlar/yillik-faaliyet-raporlari> sayfasından erişilmiştir.
- İslam, F. T. (2018). Evaluating Loan Loss Provisioning for Non-Performing Loans and Its Impact on the Profitability of Commercial Bank in Bagladesh. *Asian Finance & Banking Review*, 2(2), 33-41. doi: [10.46281/asfbr.v2i2.222](https://doi.org/10.46281/asfbr.v2i2.222).
- İncekara, A. (2011). *Bankacılık ve Finansal Kurumlar*. İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayınları.
- John, A. T. (2018). Effect of Non-Performing Loans on Bank Performance of Some Selected Commercial Bank in the Nigerian Banking Sector. *International Journal of News Tecnology and Research*, 4(4), 11-17. 23 Ocak 2021

tarihinde https://www.ijntr.org/download_data/IJNTR04040016.pdf sayfasından erişilmiştir.

Karabulut, R., & Şeker, K. (2018). Belirlenmiş Değişkenlerin Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi: Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(3), 1049-1070.

Karataş, Y. (2015). *Ticari Bankalarda Karlılığı Etkileyen Faktörler: Türk Ticari Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Balıkesir.

Karamustafa, C. (2019). *Bankacılık Sektöründe Sorunlu Krediler ile Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Türkiye Örneği*. Yayınlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü. İstanbul

Kaya, F. (Ed.). (2014). *Bankacılık Giriş ve İlkeler*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Kaya, Ç. (2020). Bankacılık Sektöründe Sorunlu Kredilerden Kurtulma Aracı Olarak Varlık Yönetim Şirketleri. *Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 187- 207. 14 Mart 2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1442373> sayfasından erişilmiştir.

Kaya, S. (2007). XVIII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Kredi İşlerinin Hukuki Boyutu. *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, 3, 13-41. 26 Ocak 2021 tarihinde <http://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=xviii.-yuzuyil-osmanli-toplumunda-kredi-iliskilerinin-hukuki-boyutu---suleyman-kaya.pdf> sayfasından erişilmiştir.

Kılınç, E.C., Gökdeniz, İ. & Kılınç., Y. (2018). Sorunlu Kredilerin Banka Karlılığı Üzerindeki Etkisi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Uygulama. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 16(4), 116-132. 4 Ocak 2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yead/issue/41852/414879> sayfasından erişilmiştir.

Kırbaşı, M. & Güzveli, N. (2010). *Bankacılığa Giriş*. 12 Temmuz 2021 tarihinde http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/bankacilik_ve_sigortacilik_onlisans_ue/ sayfasından erişilmiştir.

Kirui, S. (2013). *The Effect of Non-Performing Loans on Profitability of Commercial Banks in Kenya*. Unpublished master's thesis. University of Nairobi, Kenya.

Kingu, P. S. (2018). Impact of Non-Performing Loans on Bank's Profitability Empirical Evidence from Commercial Banks in Tanzania. *International Journal of Scientific Research and Management*, 6(1), 71-79. 29 Ocak 2021

tarhinde <http://ijsrm.in/index.php/ijsrm/article/view/1257/1115> sayfasından erişilmiştir.

Khemraj, T. & Pasha, S. (2009). The Determinants of Non-Performing Loans: An Econometric Case Study of Guyana. *Munich Personal RePEc Archive*. 31 Ocak 2021 tarihinde <https://mpira.ub.uni-muenchen.de/53128/> sayfasından erişilmiştir.

Koç, S. (2013). Bankaların Karşılaştıkları Riskleri Yönetmedeki Etkinliği: Türkiye Ölçeği. *Maliye Dergisi*, 165, 275-297. 11 Aralık 2020 tarihinde <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/165-14.pdf> sayfasından erişilmiştir.

Kustina, K.T., Dewi, A.O., Prena, G.D. & Utari, A.D. (2018). MSMEs Credits Distribution and Non-Performing Loans Towards Banking Companies Profit in Indonesia. *International Journal of Social Sciences and Humanities*, 2(1), 10-23. 12 Ocak 2021 tarihinde <https://sciencescholar.us/journal/index.php/ijssh/article/view/72> sayfasından erişilmiştir.

Küçük, E. (2016). *Banka Karlılığının Tarihsel Belirleyicileri: Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Analiz*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Liu, D. Y., Wu, Y. C., Lin, C.H. & Lu, W. M. (2017). The Effect of Nonperforming Loans in Dynamic Network Bank Performance. *Hindawi Discrete Dynamics in Nature and Society*, Volume 2017, 1-11. doi:10.1155/2017/9458315

Lök, H. (2018). Varlık Yönetim Şirketlerinin Türk Bankacılık Sistemindeki Sorunlu Kredilerin Yönetimdeki Rolü. *Mukaddime Dergisi*, 9(2), 195-211. doi: 10.19059/mukaddime.458596.

Makri, V., Tsankanos, A. & Bellas, A. (2014). Determinants of Non-Performing Loans: The Case of Eurozone. *Panoeconomicus*, 61(2), 193-206. doi: 10.2298 / PAN1402193M.

Mavili, P. (2008). *Ticari Bankacılıkta Sorunlu Krediler ve Yönetimi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.

Messai, A. & Jouni, F. (2013). Micro and Macro Determinants of Non-Performing Loans. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 3(4), 852-860. 03 Mart 2021 tarihinde <https://www.academia.edu/download/55180415/517-1880-2-PB.pdf> sayfasından erişilmiştir.

- Mirza, A. (2003). *Kredi Riski Yönetiminde Erken Uyarı Sistemleri ve Sorunlu Kredilerin İzlenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.
- Nyarko-Baasi, M. (2018). Effect of Non-Performing Loans on the Profitability of Commercial Banks- A Study of Some Selected Banks on the Ghama Stock Exchange. *Global Journal of Management and Business Research: C Finance*, 18(2), 38-47. 29 Ocak 2021 tarihinde https://globaljournals.org/GJMBR_Volume18/4-Effects-of-Non-Performing-Loans.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Oğuz, S. (2019). *Bankacılık Hukuku Yönünden Ticari Kredi Açma Sözleşmeleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Panjer, H. H. (2006). *Operational Risk: Modeling Analytics*. United States: A John Wiley & Sons, Inc. 10 Ocak 2021 tarihinde https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=d_XLVfsyPUC&oi=fnd&pg=PR5&dq=operational+risk&ots=6np1N515X sayfasından erişilmiştir.
- Panta, B. (2018). Non-Performing Loans & Bank Profitability: Study of Joint Venture Banks in Nepal. *International Journal of Sciences: Basic and Applied Research*, 42(1), 151-165. 30 Ocak 2021 tarihinde <file:///C:/Users/dell/Downloads/SSRN-id3304961.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Parasız, İ. (1997). *Para Banka ve Finansal Piyasalar*. Bursa : Ezgi Kitabevi.
- Psaila, A., Spiteri, J. & Grima, S. (2019). The Impact of Non-Performing Loans on the Profitability of Listed Euro-Mediterranean Commercial Banks. *International Journal of Economics and Business Administration*. 7(4), 166-196. 30 Ocak 2021 tarihinde <https://ideas.repec.org/a/ers/ijebaa/vviiy2019i4p166-196.html> sayfasından erişilmiştir.
- QNB Finansbank A.Ş. (2021). Finansal Raporlar, 19 Ocak 2021 tarihinde <https://www.qnbfinansbank.com/yatirimci-iliskileri/finansal-raporlar>, sayfasından erişilmiştir.
- Resmi Gazete. (2005). '01.11.2005 tarih ve 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'.
- Resmi Gazete (2016). '22.06.2016 tarih ve 29750 Sayılı Yönetmelik'.
- Resmi Gazete (2019). '27.11.2019 tarih ve 30961 Sayılı Yönetmelik'.

- Sarı, S. (2020). 1999-2017 Döneminde Türk Bankacılık Sektörü ve Kredilerin Gelişimi. *The Journal of Social Science*, 4(7), 328-348. doi: 10.30520/tjsosci.685874.
- Sarıtaş, H., Uyar: G., & Gökçe, A. (2016). Banka Karlılığı ile Finansal Oranlar ve Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişkilerin Sistem Dinamik Panel Veri Modeli ile Analizi: Türkiye Araştırması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 87-108. 27 Ocak 2021 tarihinde <http://acikerisim.pau.edu.tr/xmlui/handle/11499/28005> sayfasından erişilmiştir.
- Selçuk, H. & Tunay, B. (2014). *Ticari Banka Yönetiminin Temelleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Selçuk, H. & Darıcı, A. (2003). Türk Bankacılık Sektöründe Tahsili Gecikmiş Alacaklar. *Öneri Dergisi*, 5(10), 173-189.
- Selimler, H. (2015). Sorunlu Kredilerin Analizi, Banka Finansal Tablo ve Oranlarına Etkisinin Değerlendirilmesi. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 7(2), 131-172. 04 Ocak 2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/marufacd/issue/509/4619> sayfasından erişilmiştir.
- Sevilengül, O. (2020). Muhasebede Karşılıklar. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 22(1), 21-37. 28 Aralık 2020 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1007945> sayfasından erişilmiştir.
- Şahbaz, N. & İnkaya, A. (2010). Türk Bankacılık Sektöründe Sorunlu Krediler ve Makro Ekonomik Etkileri. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 69-82. 5 Ocak 2010 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/202153> sayfasından erişilmiştir.
- Şekerbank T.A.Ş. (2021). Faaliyet Raporu, 19 Ocak 2021 tarihinde https://www.sekerbank.com.tr/docs/default-source/faaliyet-raporlari/seker_frat_2019.pdf?sfvrsn=418cf89d_3 sayfasından erişilmiştir.
- Tatoğlu, F. Y. (2013). *İleri Panel Veri Analizi Satata Uygulamalı*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Tatoğlu, F. Y. (2018). *Panel Veri Ekonometrisi Stata Uygulamalı*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Torres-Reyna, O. (2007). *Princeton University Library*. Data and Statistical Services, 11 Nisan 2020 tarihinde <https://dss.princeton.edu/training/> sayfasından erişilmiştir.

Torun, M. (2017). *Ticari Bankacılık Sektöründe Kırılganlık Ölçütü Olarak Sorunlu Kredileri Etkileyen Faktörlerin Analizi*. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Türkiye Bankalar Birliği. (2008). *50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi “1958- 2007”*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği. 13 Temmuz 2021 tarihinde <https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/808/2tbb50yil.pdf> sayfasından erişilmiştir.

Türkiye Bankalar Birliği (TBB). (2021). Banka Bilgileri, 05 Mart 2021 tarihinde https://www.tbb.org.tr/modules/banka-bilgileri/banka_sube_bilgileri.asp sayfasından erişilmiştir.

Türk Ekonomi Bankası A.Ş. (2021). Faaliyet Raporları, 16 Ocak 2021 tarihinde <https://www.teb.com.tr/teb-hakkinda/faaliyet-raporlari/> sayfasından erişilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş. (2021). Yıllık Faaliyet Raporu, 12 Ocak 2021 tarihinde <https://www.ziraatbank.com.tr/tr/yatirimci-iliskileri/finansal-bilgiler/yillik-faaliyet-raporlari> sayfasından erişilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB). (2021). Faiz İstatistikleri, 09 Nisan 2021 tarihinde <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Faiz+Istatistikler> sayfasından erişilmiştir.

Türkiye Garanti Bankası A.Ş. (2021). Finansal Raporlar, 12 Ocak 2021 tarihinde <https://www.garantibbvainvestorrelations.com/tr/Kutuphane/bddk-konsolide-finansal-raporlar-pdf/PDF/1389/0/0> sayfasından erişilmiştir.

Türkiye Halk Bankası A.Ş. (2021). Finansal Tablolar, 15 Ocak 2021 tarihinde <https://www.halkbank.com.tr/tr/yatirimci-iliskileri/finansal-bilgiler/finansal-bilgiler/finansal-tablolar-ve-bagimsiz-denetim-raporlari.html> sayfasından erişilmiştir.

Türkiye İş Bankası A.Ş. (2021). Finansal Raporlar, 12 Ocak 2021 tarihinde <https://www.isbank.com.tr/bankamizi-taniyin/finansal-bilgiler> sayfasından erişilmiştir.

Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. (2021). Faaliyet Raporları, 15 Ocak 2021 tarihinde <https://www.vakifbank.com.tr/faaliyet-raporlari.aspx?pageID=2532> sayfasından erişilmiştir.

Ugoani, J. N. N. (2016). Non- Performing Loans Portfolio and Its Effect on Bank Profitability in Nigeria. *Independent Journal of Management & Production*, 7(2), 303-319. 29 Ocak 2021 tarihinde <http://www.ijmp.jor.br/index.php/ijmp/article/view/406/291> sayfasından erişilmiştir.

Uluyol, O. (2019). 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Bankacılığın Gelişimi. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmalar Dergisi*, 16, 19-40. 26 Ocak 2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/614885> sayfasından erişilmiştir.

Usuğ, C. (2016). *Temel Kredi Bilgileri*. 17 Ocak 2021 tarihinde http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/bankacilik_ve_sigortacilik_onlisans_ue/temel_kredi_bilgisi.pdf sayfasından erişilmiştir.

Ün, T. (2018). *Uygulamalı Panel Veri Ekonometrisi*. İstanbul: Der Yayınları.

Vurucu, M. & Arı, M. U. (2017). *A'dan Z'ye Bankacılık*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yağcılar, G. G. & Demir, S. (2015). Türk Bankacılık Sisteminde Takipteki Kredi Oranları Üzerinde Etkili Olan Faktörlerin Belirlenmesi. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 7(1), 221- 229. 08 Mart 2021 tarihinde <https://www.researchgate.net/publication/328958725> sayfasından erişilmiştir.

Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. (2021). Faaliyet Raporları, 13 Ocak 2021 tarihinde <https://www.yapikrediinvestorrelations.com/tr/finansal-bilgiler/finansal-bilgiler-raporlari-yil-dokuman-liste/Faaliyet-Raporlari/298/0/0> sayfasından erişilmiştir.

Yavuz, A. (2017). *Bankalarda Sorunlu Varlıkların Yönetimi ve Tasfiyesinde Bir Yöntem Olarak Alacakların Satışı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Yazıcı, M. (2018). *Bankacılıkta Kredi Tahsisi*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Yurdakul, M., & İç, Y. T. (2009). Application of correlation test to criteria selection for multi criteria decision making (MCDM) models. *Int J Adv Manuf Technol*(40), 403–412.

Yücememiş, B. & Sözer, İ. A. (2011). Bankalarda Takipteki Krediler: Türk Bankacılık Sektöründe Takipteki Kredilerin Tahminine Yönelik Bir Model Uygulaması. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 3(5), 43-56. 27 Ocak 2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/pub/marufacd/issue/505/4587> sayfasından erişilmiştir.

Yüksel, S. (2016). Bankaların Takipteki Krediler Oranını Etkileyen Faktörler: Türkiye İçin Bir Model Önerisi. *Bankacılar Dergisi*, 27(98), 41-56. 09 Mart 2021 tarihinde <https://app.trdizin.gov.tr/publication/paper/detail/TWpBME1ETTNOdz09> sayfasından erişilmiştir.



